

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IONEL-VALENTIN VLAD, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 1
IANUARIE
2015
Anul XXV
291

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 –

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ionel-Valentin VLAD
Acad. Dinu C. GIURESCU
Acad. Cristian HERA
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Alexandru SURDU
Acad. Victor VOICU
Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Alexandru BOBOC
Acad. Solomon MARCUS
Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Eugen SIMION
Acad. Răzvan THEODORESCU
Constantin IONESCU-
TÂRGOVIȘTE, membru
corespondent al Academiei Române
Maria ZAHARESCU, membru
corespondent al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Secretar de redacție
Sofia ȚIBULEAC

Redactori I
Elena SOLUNCA-MOISE
Mihaela-Dora NECULA

SECTOR TEHNIC:

Tehnoredactor
Stela ȘERBĂNESCU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Ioneta VLAD

ZIUA CULTURII NAȚIONALE

Klaus Werner Iohannis, Președintele României, Valorile culturii și ale patrimoniului cultural – surse ale demnității noastre naționale	5
Ionel-Valentin Vlad, Mihai Eminescu – „omul deplin al culturii românești“	7
Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Credință și cultură în istoria poporului român	9
Dan Berindei, Istorie și societate	12
Eugen Simion, Eminescu – simbol al spiritului național	14
Marius Sala, Cultura națională și limba națională	17
Răzvan Theodorescu, Vechea artă din spațiul românesc – o sinteză europeană	19
Solomon Marcus, Știința: un imens potențial de cultură; îl valorificăm?	21
Ioan-Aurel Pop, Poezia lui Eminescu și Evul Mediu românesc	24

MAREA UNIRE DIN 1918

Ionel-Valentin Vlad, Academia Română – for promotor și luptător pentru unitate națională	32
Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Biserica a sprijinit Marea Unire	36
Dan Berindei, 1918. Împlinire și urmări	37
Ioan-Aurel Pop, Premisele istorice ale Marii Uniri	39
Gheorghe Duca, Marea Unire din 1918 și consecințele ei pentru dezvoltarea științei și culturii în Basarabia	44
P.S. Mihai Frățilă, Cultura omeniei la 1 Decembrie 1918 – Episcopul Iuliu Hossu și Biserica greco-catolică a românilor transilvăneni	50
Dumitru Acu, Asociațiunea ASTRA – centru de gravitație al luptei pentru unitate națională	52
Daniel Breaz, Responsabilitățile mediului universitar albaulian în edificarea conștiinței naționale a tinerei generații. Premise, realizări, perspective	54
Aurel Ardelean, Contribuția lui Vasile Goldiș la dezvoltarea învățământului românesc	56
Alexandru Porțeanu, Izvor de înțeleaptă îndrumare. Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia, chestiunea minorităților și unele precizări necesare	59

UNIREA DE LA 24 IANUARIE 1859

Ionel-Valentin Vlad, Unirea Principatelor Române – credință și unitate română Cuvânt de salut la Patriarhia Română	63
Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Cultura autentică, profundă și performantă – tezaurul cel mai prețios al României	65
P.S. Varlaam Ploieșteanul, Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și autocefalia Bisericii Ortodoxe Române	66
Dan Berindei, Unirea Principatelor	72

RUTE DE EXCELENȚĂ ÎN CERCETARE

Păun Ion Otîman, Dacă România are o cultură a depistării, selectării, formării și promovării elitelor?	75
---	----

PERSONALITĂȚI INTERNAȚIONALE

Alexandru Zub, Papa Francisc: un discurs dialogic	78
--	----

PREMIILE ACADEMIEI ROMÂNE

Premiile Academiei Române pentru anul 2012 decernate în anul 2014	80
---	----

CRONICA VIETII ACADEMICE	85
---------------------------------------	----

APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	86
--	----

GHID PENTRU AUTORI	87
---------------------------------	----

Valorile culturii și ale patrimoniului cultural – surse ale demnității noastre naționale*

Klaus Werner Iohannis

Președintele României

Celebrăm Ziua Culturii Naționale la data aniversării poetului național, Mihai Eminescu, de la a cărui naștere anul acesta se împlinesc 165 de ani. Ca în fiecare 15 ianuarie, astăzi suntem împreună nu doar pentru a evoca figura fondatoare a culturii românești moderne, dar și pentru a ne întreba unde se găsește cultura în viața societății românești și care este viitorul pe care îl oferim moștenirii Luceafărului.

Cu fiecare an pe care îl parcurgem sub vegherea lui Mihai Eminescu, moștenirea noastră culturală se amplifică, expresiile culturale se diversifică, deopotrivă, prin strădania creatorilor, cât și sub influența publicului receptor. De la o cuprindere precis delimitată, pusă sub autoritatea muzelor antice, cultura este astăzi atât un vast câmp al valorilor spirituale, cât și un superlativ al domeniului social. Vorbim astăzi de o cultură tehnică, dar și de cultură democratică, de cultură a dialogului, de cultură a libertății. Cuvântul cultură folosit în aceste sintagme înseamnă nu doar valorizare, ci și contribuția fundamentală a domeniului cultural la dezvoltarea umană și construirea unei societăți deschise, a prevalenței drepturilor fundamentale ale omului, a dialogului intercultural și păcii.

Sub această augustă cupolă a Academiei Române, cuvântul oamenilor politici trebuie să se audă ponderat. Când se vorbește despre cultură și rolul său în societatea noastră contemporană, autoritățile statului și cei care le reprezintă trebuie în primul rând să asculte, și apoi să înțeleagă, după cum spunea Dimitrie Gusti, cum pot construi și menține „o atmosferă de libertate, spontaneitate și specificitate (...) în condiții prielnice de dezvoltare, descoperind, stimulând și organizând colaborarea tuturor ele-

mentelor culturale ale țării“. Dacă însă privim cultura ca o sublimare a libertății, atunci, în acest punct, și poate doar aici, cultura și politicul se pot întâlni și trebuie să se potențeze reciproc.

Este datoria mea ca, dat fiind scurtul răstimp de la investirea în cea mai înaltă demnitate în Stat, să folosesc acest prilej și acest loc pentru a exprima întreaga mea apreciere, respect și grațitudine celor care prin creația lor, zi de zi, și uneori mai degrabă zi și noapte, adaugă la patrimoniul creativ și la identitatea culturală a României.

Înțeleg totodată că rolul nostru, începând cu președintele și continuând cu înalții demnitari ai executivului și legislativului, nu este doar acela de a fi prezenți la marile aniversări culturale și de a saluta

* Mesajul președintelui României transmis cu prilejul Zilei Culturii Naționale
(15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)

cultura și truditorii ei, ci cu precădere acela de a lucra în slujba valorilor culturale după puterile, atribuțiile și responsabilitățile fiecăruia. Din opera poetului național, avem de ales în fiecare zi care parte din strofele poeziei *Epigonii* ni se potrivește mai bine.

În fața dumneavoastră și a prestigioasei instituții pe care o conduceți, președintele își reafirmă angajamentul în misiunile sale specifice în domeniul garantării drepturilor constituționale la identitate culturală, libertate a conștiinței și acces la cultură. Afirmând public și explicit că privesc valorile culturii naționale, ale patrimoniului cultural, cât și diversitatea expresiilor acestora, ca surse ale demnității naționale și coeziunii sociale, ca o resursă importantă a dezvoltării durabile și a solidarității naționale, consider totodată că ocrotirea valorilor culturale ale minorităților este o expresie a drepturilor constituționale fundamentale, dar și un exemplu al contribuției României la dialogul pașnic dintre culturi.

Ca șef al statului, președintele vede în instituirea și eficiența mecanismelor ce asigură protecția drepturilor inalienabile ale creatorilor și în promovarea creației contemporane o responsabilitate fundamentală a instituțiilor publice din sistemul culturii. De asemenea, în complexele condiții strategice în care ne găsim, putem aprecia că protejarea patrimoniului cultural și a creației culturale, în întreaga lor diversitate de forme și expresii, poate aduce o contribuție importantă securității națiunii și stabilității în regiune.

Programul validat de sufragiul popular în 16 noiembrie 2014 propune o abordare nouă a felului de a face politică, dintr-o perspectivă de sorginte fundamentală culturală: „Ce vrem să construim pentru viitor?“, „Cum vrem să arate România următorilor zece ani?“. „Cum putem depăși blocajele psihocomportamentale ale actualei societăți *anxioase, temătoare și fragile, ale cărei valori și repere par să fi fost zdruncinate* spre una a *capacității de acțiune colectivă – motorul dezvoltării economice?*“ Acestea sunt probleme ce nu se pot rezolva exclusiv prin instrumente economice, oricât de bine fundamen-

tate, de perfecționate și subtile ar fi ele. Un proiect de țară angrenând marile energii ale națiunii nu poate fi elaborat și cu atât mai puțin atins fără încorporarea valorilor și reperelor culturale. Trebuie să formulăm un model de dezvoltare în care identitatea, demnitatea, libertatea și performanța să se asocieze aspectelor tehnice și resurselor materiale ale țării. Sper ca în acest sens, Academia Română să aibă un rol fundamental și, cu respect, stimate domnule președinte, vă asigur de întregul meu sprijin și interes în această privință.

Două momente majore, cu adevărat istorice, vor marca perioada următorilor cinci ani. România împlinește 100 de ani de la desăvârșirea statalității sale prin actul Marii Uniri de la 1918, iar în 2019, România este chemată pentru prima dată să asigure președinția Consiliului Uniunii Europene.

Este o mare oportunitate ca, în perspectiva anilor 2018–2019, să lucrăm împreună pentru reocuparea locului meritat în Europa (și) prin (re)afirmarea valorilor, a identității, demnității și unității în diversitate a culturii și patrimoniului nostru cultural.

Patrimoniul cultural și cultura în diversele sale expresii sunt într-adevăr naționale pentru că transcend valorile unui singur creator, ale unei singure colectivități, ale unei comunități sau regiuni, pentru că ele sunt născute pentru a fi oferite națiunii, ori chiar lumii întregi. Și pentru că din existența acestor valori izvorăște un interes public general, de protejare și promovare, pe care Statul, în frunte cu președintele, trebuie să-l asume. Acum în primul rând prin integrarea dimensiunii culturale în dezbateră despre dezvoltarea României, despre descentralizare și regionalizare. Apoi, prin finalizarea unor prea de demult începute proiecte de modernizare a administrației și infrastructurii culturii.

De sub cupola Academiei Române, cu ocazia Zilei Culturii Naționale, vă invit să asumăm acest proiect național ca un proces de redescoperire a identității și de asigurare a consensului național.

Vă felicit și vă urez ca prin ceea ce faceți pentru cultură, în sensul cel mai larg și profund al termenului, să binemeritați din plin respectul din partea României, a generației de astăzi și viitoare.

Mihai Eminescu – „omul deplin al culturii românești“*

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

Deschid această sesiune specială a Academiei Române cu urarea: să avem astăzi o sărbătoare frumoasă, la un început de an care să ne fie cu Pace, cu împlinirea lucrărilor noastre bune, cu noi speranțe și cu bucurii.

Ziua de 15 ianuarie este o zi de mare sărbătoare pentru poporul român. Este ziua de naștere a poetului nostru național Mihai Eminescu, se împlinesc 165 de ani de la nașterea poetului și, printr-o fericită inițiativă a Academiei Române (din 2010), susținută de conducerea Țării, și Ziua Națională a Culturii. Nu se putea o unire mai potrivită a celor două sărbători, sub auspiciile cărora poporul nostru își începe fiecare an.

Pentru românii de pretutindeni, Mihai Eminescu a fost și va rămâne „omul deplin al culturii românești”, după cum l-a numit Constantin Noica, fiindcă, continua marele filosof, „cu numele lui magic deschidem toate porțile spiritului. Dar nu e vorba de operele lui Eminescu, de cultura lui, de proiectele lui, de variantele lui, de comorile plutonice reținute sau sistemele de filosofie posibile. E vorba de tot: de spectacolul acesta extraordinar pe care ți-l dă o conștiință de cultură deschisă către tot”. Mihai Eminescu nu a fost numai un poet de geniu, ci și un spirit enciclopedic, un publicist curajos, un dramaturg și un prozator de talent. A fost făuritorul limbii române moderne sau, după inspirata caracterizare a lui Titu Maiorescu, „punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a veșmântului cugetării românești”. Moștenirea lăsată de Mihai Eminescu este enormă. Frumusețea limbii românești, profunzimea gândirii, dragostea de patrie, de trecutul și de tradițiile poporului român, toate se regăsesc în opera lui poetică, de prozator și de publi-

cist care a văzut lumina tiparului, dar și în manuscrisele rămase, adevărate exemple de trudă intelectuală. Aproximarea de Eminescu este, așa după cum a numit-o Nicolae Iorga, „însuși drumul către sănătatea poporului român”.

De la înființarea ei în anul 1866 și până astăzi, Academia Română a cultivat marile valori ale culturii românești. Academia este nu numai păstrătoarea mării avuții reprezentate de manuscrisele lui Mihai Eminescu, donate în 1912 de Titu Maiorescu, astăzi facsimilate în întregime, dar și principala instituție care, neînterupt, s-a preocupat și se preocupă neîncetat de studierea și publicarea operei eminesciene și a numeroase volume de analiză a acesteia. Este omagiul pe care instituția noastră îl aduce mereu și mereu poetului nostru național, Mihai Eminescu.

Înființată pentru cultivarea limbii române, pentru studierea istoriei naționale, a științelor și artelor,

* Cuvânt de deschidere susținut la Sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale
(15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)

Academia Română a promovat continuu cultura națională în înțelesul ei cel mai larg. Într-o lume care tinde să se globalizeze, o academie națională europeană, așa cum este Academia Română, **are astăzi o misiune urgentă și de mare responsabilitate**: să medieze corect între tendința integrării, mondializării și identitatea națională. Rolul ei predominant este, fără îndoială, acela de a apăra identitatea culturală a Țării, adică valorile ei spirituale profunde, irepetabile, ținând cont și de tendințele actuale ale dezvoltării umanității. Iată de ce, în cadrul proiectelor de dezvoltare a României pe termen lung (2015–2035), Academiei Române îi revine realizarea unuia dintre cele mai de seamă dintre acestea: cel legat de cultura românească privită între național și universal, cu obiective bine definite în domeniul educației și al învățământului, al atragerii spre cultură a populației țării, în special a tinerei generații, al afirmării contribuțiilor oamenilor de știință și de cultură români în știința și cultura universală.

Pentru înfăptuirea acestei misiuni, Academia Română are tradiție-înțelepciune, competență științifică și echilibru, are o rețea de 65 de institute și centre de cercetare în toate domeniile științei și culturii, unele dintre acestea recunoscute drept centre de excelență atât pe plan național, cât și internațional, de cercetători de elită. Academia Română asigură ceea ce nota Mihai Eminescu: „*Un popor, ca și un copac și ca oricare ființă organică, nu poate înainta decât din sine însuși, decât dezvoltându-și treptat aptitudinile și puterile sale innăscute*”. Aș adăuga, indiferent că este singur sau într-o pădure!

Academia Română a participat la elaborarea unei Strategii Naționale a Cercetării Științifice și Inovării, corelată cu programul „Orizont 2020”, cu cerințele Uniunii Europene. În acest cadru, s-au stabilit, pentru orizontul 2020, șapte domenii strategice pentru cercetarea științifică fundamentală din Academia Română, primul fiind „**Cultură și civilizație românească**”, apoi „Cercetări fundamentale în științele de bază”, „Cercetare fundamentală pentru o agricultură sustenabilă, siguranță și securitate alimentară în România”, „Cercetări asupra vieții în era digitală”, „Cercetarea resurselor naturale pentru utilizarea lor în interesul național și în colaborări internaționale reciproc avantajoase” ș.a.

Fidelă obiectivelor pentru care a fost creată acum aproape 150 de ani, Academia Română a fost și continuă să fie garantul menținerii și promovării culturii naționale și al afirmării ei în lume.

Ziua lui
Mihai Eminescu

15
ianuarie
2015

Ziua Culturii Naționale

Academia Română
Fundația Națională
pentru Studiul și
Educația lui Mihai Eminescu

Mihai
EMINESCU
Expresie integrală a sufletului românesc

vernisajul expoziției
joi, 15 ianuarie 2015, ora 12,30
în Sala „Theodor Pallady”

Calea Victoriei 125

După cum arătam recent, Mihai Eminescu poate fi și un etalon de valoare pentru creatorii contemporani din România și de pretutindeni. În aprilie 2008, misiunea spațială „Messenger” de la NASA a propus Uniunii Internaționale de Astronomie ca numele lui Eminescu să fie ales pentru a desemna o formațiune (crater) de pe planeta Mercur. Criteriul de valoare care era folosit în aceste nominalizări era simplu: moștenirea culturală a personalității alese trebuia să se întindă pe mai mult decât 50 de ani (să zicem, circa două generații). Astăzi, celebrăm peste 125 de ani de moștenire culturală vie, lăsată umanității de Mihai Eminescu. Câți pot spera la o astfel de recunoaștere, la o poziție de simbol atât național, cât și internațional?

Ziua Națională a Culturii este un moment în care privim la ceea ce s-a înfăptuit și **trebuie să binegândim**, ceea ce avem de realizat pentru întărirea unității naționale, a afirmării națiunii române, a marilor ei valori culturale în țară și în lume, pentru a dovedi tuturor că Țara are „*la trecutu-i mare, mare viitor*”.

Credință și cultură în istoria poporului român*

Preafericitul Părinte Daniel

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membru de onoare al Academiei Române

Aniversarea Zilei Culturii Naționale, ziua de naștere a poetului național Mihai Eminescu, care și-a iubit, deopotrivă țara, cultura și credința strămoșească, ne îndeamnă la o reflecție asupra sensurilor profunde privind credința și cultura în viața poporului român. Distincte, dar nedespărțite, credința și cultura la români s-au aflat într-o relație de comuniune, din care au rezultat mari valori ale spiritualității românești.

Enciclopedia Concisă Britannica definește cultura ca fiind „ansamblul cunoștințelor, credințelor și comportamentelor umane ce reprezintă atât rezultatul, cât și o componentă a capacității umane de a studia și de a transmite cunoștințele către generațiile următoare. Astfel, cultura constă în limbă, idei, credințe, obiceiuri, tabuuri, coduri, instituții, instrumente, tehnologii, lucrări de artă, ritualuri, ceremonii și simboluri. A jucat un rol crucial în evoluția umană, oferind ființelor umane posibilitatea de a adapta mediul la propriile scopuri, mai degrabă, decât să depindă exclusiv de selecția naturală. Fiecare societate umană are propria cultură sau propriul sistem socio-cultural. Diferențele dintre culturi sunt atribuite unor factori, precum habitate fizice și resurse diferite; sfera posibilităților inerente în domenii cum ar fi limba, ritualul și organizarea socială; fenomenele istorice cum ar fi dezvoltarea legăturilor cu alte culturi. Atitudinile, valorile, idealurile și credințele individuale sunt în mare măsură influențate de cultura (sau culturile) în care trăiește persoana. Schimbarea culturală are loc ca rezultat al schimbărilor ecologice, socio-economice, politice, religioase și al altor schimbări fundamentale care afectează o societate“. De aici reiese că religia sau credințele religioase și simbolurile, ceremoniile și ritualurile inspirate de ele sunt parte integrantă din cultura poporului.

Relația dintre religia creștină și cultură este subliniată mai direct într-un *Dicționar enciclopedic de etică creștină*, apărut la Paris în anul 2013: „Religia a ocupat întotdeauna un loc special în analiza culturală. Practica religioasă este strâns legată de ansamblul sferei culturale și contribuie, prin creații artistice, literare și arhitecturale care îmbogățesc cultura unei întregi societăți, chiar și în ochii acelor persoane care nu aderă la o tradiție religioasă. Bogăția simbolică a creștinismului a făcut posibil un vocabular și stiluri pe care nu putem să le ignorăm dacă vrem să înțelegem formele și conținutul moștenirii culturale“.

Din punct de vedere teologic, religia sau credința religioasă este relația directă și cultivată a omului cu Dumnezeu, Creatorul lumii, iar cultura este modul în care omul (persoane și popoare) înțelege și folosește lumea creată de Dumnezeu; cultura este totalitatea relațiilor cultivate de om în contactul său cu existența înconjurătoare: de la modul în care omul

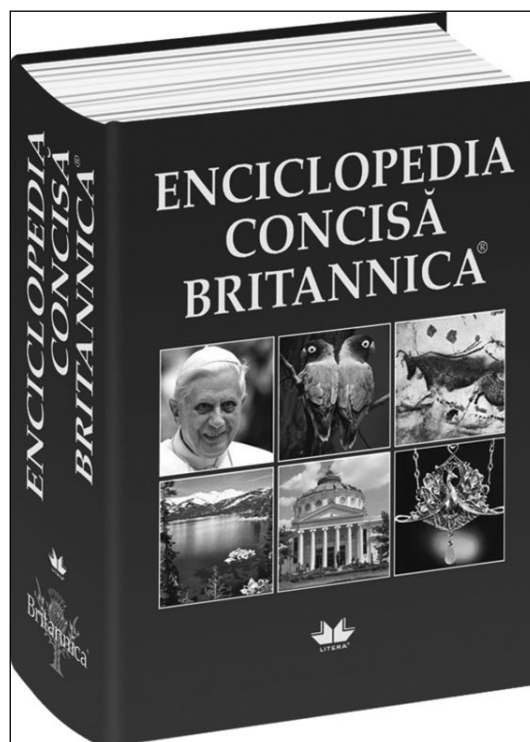
* Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale
(15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)

cultivă pământul și studiază stelele, până la felul în care cultivă prietenia și poezia.

Prin cultură, omul exprimă atât modul său de viață în lumea aceasta, cât și crezul și înțelegerea pe care el le are despre viață și despre rolul său în lume. În starea ei originară și normală, așa cum este ea voită de Creator, întreaga existență activă a omului este într-un fel *cultică, religioasă*, întrucât ea se desfășoară în prezența și în creația lui Dumnezeu. Omul, ca ființă pământească inteligentă, liberă și iubitoare, a fost creat „după chipul lui Dumnezeu“ (Facere 1, 26) **ca să reprezinte și să preamărească pe pământ pe Dumnezeu-Creatorul**, prin ceea ce el este și face în lumea aceasta. Însă păcatul, ca slăbire sau rupere a legăturii vii a omului cu Dumnezeu-Creatorul său, determină pe om să nu mai perceapă suficient prezența spirituală a Creatorului în creație, în lumea creată de El. În această situație, lumea oamenilor, ca mediu natural și societate, nu mai este pentru om și o lume a lui Dumnezeu-Creatorul universului, iar cultura pierde în conștiința omului secularizat dimensiunea sa cultică de recunoaștere și apreciere a darurilor creatoare pe care Dumnezeu-Creatorul le-a sădit în oamenii creați după chipul Lui, ca prin ele să poată fi cultivată comuniunea de viață și iubire cu Dumnezeu și întreolaltă.

O analiză teologică și spirituală a istoriei umanității arată că atunci când slăbește credința oamenilor în Dumnezeu-Creatorul, cultura lor se umple de idoli sau dumnezei falși, care sunt adesea proiecții ale patimilor egoiste colective. Însă credința adevărată, ca relație a omului cu Dumnezeu-Creatorul, *distinct de lume, dar nu absent din ea*, ajută pe om să-și păstreze atât **conștiința sa de ființă rațională și liberă în raport cu celelalte creaturi, cât și conștiința sa de ființă responsabilă în fața Creatorului, a lui Dumnezeu.**

Întrucât prin credință omul cultivă relația sa cu Dumnezeu-Creatorul, **cultul religios reprezintă forma esențială a culturii sufletului.** În acest sens se confirmă adevărul că „sufletul culturii este cultura sufletului“. În cult, cultura și credința nu apar în dihotomie, ci se armonizează. În limba latină și în limba română, cultul și cultura au, din punct de vedere etimologic, o rădăcină comună, implică ideea de cultivare, dar și de relație cu cineva sau cu ceva. În jurul cultului creștin s-a dezvoltat cultura noastră românească tradițională. Este îndeobște cunoscut că primele forme de cultură evoluată sunt legate de cult (cărți, școli, artă etc.). Credința creș-

tină sfințește sufletul poporului și transfigurează cultura într-o *comuniune între generații*, iar cultura, la rândul ei, ajută credința să se exprime în mod dinamic și durabil.

Așadar, credința și cultura nu sunt două entități paralele, ci, deși distincte, ele se întrepătrund și se conțin reciproc. Cultura oferă sol fertil credinței, iar credința face să rodească perenitatea culturii ca pe o liturghie a identității unui popor, săvârșită în devenire și dăinuire spre slava lui Dumnezeu-Domnul istoriei și demnitatea neamului.

Din punct de vedere teologic, tot ce este autentic, curat și sfânt în cultura unui popor devine cunună sau coroană de lumină a acestuia în *Împărăția lui Dumnezeu*, unde „neamurile (popoarele) își vor aduce slava și cinstea lor“, după cum spune ultima carte a *Noului Testament*, *Apocalipsa* (21, 26).

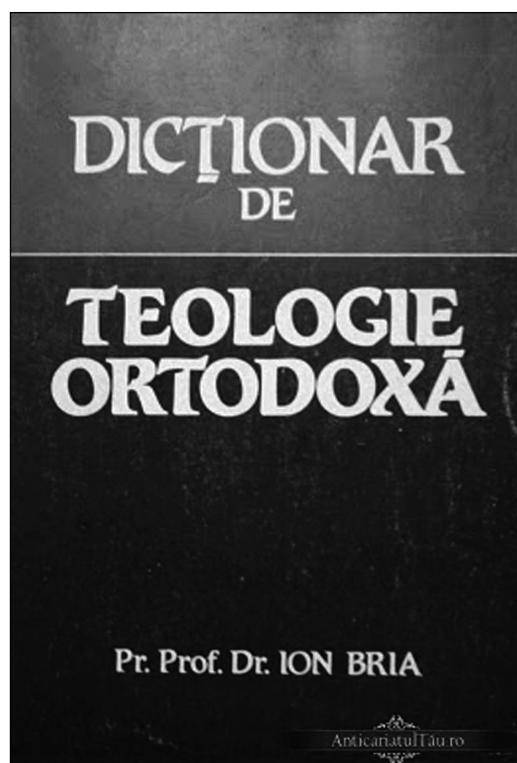
Credincios lui Hristos și deci iubit de Hristos, Care „ieri și azi și în veci este același“ (Evrei 13, 89), poporul român exprimă în cultura sa creștină ceea ce rodește din *întâlnirea credinței sale statornice în Dumnezeu cu istoria frământată și schimbătoare a oamenilor.*

Spiritualitatea românească a arătat într-un mod propriu, corespunzător poziției sale geografice particulare între Orient și Occident, *o mare putere de sinteză culturală.* Părintele Dumitru Stăniloae formula lapidar această sinteză creștinată, spunând că noi, românii, **avem simțul misterului din tradiția creștină ortodoxă răsăriteană și luciditatea la-**

tină. „*Spiritul de sinteză complexă al neamului nostru – spune el – nu se explică numai din persistența lui din veacuri imemorabile în spațiul de mijloc între Occident și Orient, ci și în îmbinarea în el a caracterului latin și a creștinismului ortodox. De altfel, caracterul nostru latin nu e străin de vechimea ființei noastre de traci, care nu s-au mutat niciodată din acest spațiu de mijloc între Occident și Orient, ci și din îmbinarea în el a caracterului latin și al creștinismului ortodox*“.

Simțul misterului sau al tainei, care nu are nimic de-a face cu obscurantismul, este o capacitate spirituală deosebită de a citi dincolo de evenimentele istoriei lumina prezenței active a lui Dumnezeu în ea. Simțul misterului, ca legătură nevăzută, a omului cu Dumnezeu, a dat poporului român tăria de a respinge necredința sau ateismul ca fiind contrare naturii și vocației sale. Pe de altă parte, luciditatea latină, în înțelesul de *simț al măsurii și al deschiderii spre universal*, a ajutat creștinismul românesc să evite atât războaiele sângeroase confesionale și disputele sterile de ordin speculativ dogmatic, cât și sentimentalismul mistic, nebulos și fanatic. Luciditatea latină ne-a ajutat să evităm extremele și a dat spiritualității noastre *buna-cuviință și simțul binecuvântat al vieții în comuniune*. Aceste trăsături esențiale ale culturii și spiritualității românești trebuie cultivate constant, deoarece *statornicia românească*, exprimată lapidar și popular prin cuvintele: „...iar noi locul ne ținem, cum am fost așa rămânem“, este astăzi greu încercată de fenomenul emigrăției, al secularizării și al globalizării.

Poetul Mihai Eminescu a cunoscut bine viața și istoria poporului român, precum și rolul Bisericii și al credinței în dezvoltarea culturii și a limbii române ca veșmânt viu al învățăturilor de credință și al cultului liturgic. Făuritor al limbii române literare moderne, Eminescu a înțeles că între multe daruri moștenite de la înaintași în patrimoniul spiritual al neamului românesc, cel mai mare dar este *limba națională* în care ne exprimăm identitatea și comuniunea între generații, în care chemăm pe Dumne-

zeu în rugăciune, în care descriem frumusețile locurilor natale și ale sufletului românesc. Astfel, el a numit Biserica Ortodoxă „*maica spirituală a neamului românesc, care a născut unitatea limbei și unitatea etnică a poporului (...)*“; fiind „*păstrătoarea elementului latin (...) care a stabilit și a unificat limba noastră într-un mod atât de admirabil, încât suntem singurul popor fără dialecte propriu-zise (...)*“.

Opera poetului național Mihai Eminescu ne arată *comuniunea și rodirea luminoasă a credinței și a culturii poporului român*, fiind un îndemn la o mai bună cunoaștere a identității și demnității noastre românești, a dezvoltării și dăinuirii noastre spirituale în istorie, în dialog cu popoarele lumii.

Felicităm și binecuvântăm pe toți cei care cinstesc memoria și citesc opera poetului național Mihai Eminescu, precum și pe toți cei care contribuie la îmbogățirea culturii românești cu valori perene!

Istorie și societate*

Acad. Dan Berindei

Încă de la începuturile lor ca ființe umane, desprinși de celelalte ființe vii, oamenii au simțit nevoia – care răspundea menirii lor de excepție în lume – să introducă și trecutul în existența lor cotidiană. Imaginile rupestre din peșteri reflectă această trăsătură a lor. Omul înzestrat cu inteligență și memorie a avut, deci, de la începuturile sale trebuința de a fi dependent și de experiența sa succesivă, dar și de a folosi moștenirea speciei sale.

Trecutul și-a dobândit locul său în câmpul din ce în ce mai întins al cunoașterii umane. De timpuriu, omul n-a existat izolat, ci neconținut s-a străduit la o înțelegere mai profundă, prin extinderea ariei mediului în care exista și prin comprehensiunea progresivă a lumii. Și a construit în experiențe succesive o lume a zeilor, a căutat explicații în evoluție, a construit pas cu pas imaginea Universului, având tendința de a i se integra, și-a adâncit progresiv cunoașterea multiformă și a recurs la o reconstituire a proceselor istorice în care el era actorul principal. Istoria a devenit un reazăm al ființării omului, ajutându-l să înțeleagă evoluțiile, transmițându-i experiența predecesorilor, menită a fi și un semnalizator al unor erori de comportament.

De timpuriu, istoria a fost considerată un *magister vitae*, o sfătuitoare înțeleaptă, prețioasă și indispensabilă a mersului înainte al umanității. Ea asigură puntea către trecut, dar totodată este menită să dea sentimentul continuității, al unicității unei evoluții. În paginile ei, fiecare poate găsi necesare reconstituiri și, prin aceasta, să înțeleagă procese obiective care domină existența lumii și a omului.

Istoria trebuie să ființeze ca o zeitate rece și intransigentă, ca un arbitru al vieții trecute, pe care s-o supună dreptei judecăți. Ea trebuie să fie obiectivă, în sensul cel mai bun al cuvântului, să fie nepărtinitoare și, mai ales, nepartizană și, de asemenea, să se străduiască să înțeleagă ansamblul problematic supus judecății ei, fără idei preconcepționate sau sentințe pronunțate din start. Preocuparea ei

centrală o reprezintă *adevărul*, care nu trebuie amendat ori denaturat. Este cea dintâi datorie a istoricului, aceea de a reconstitui faptele trecute cu măsură, respingând denaturările în orice sens și respectând evoluția faptelor, chiar dacă ele ar fi potrivnice poziției firești a fiecăruia în problema dată. Adevărul nu poate fi înăbușit decât temporar, el afirmându-se, până la urmă, biruitor. Istoricul trebuie să fie cel dintâi gardian al său, respingând tentațiile unor denaturări sau compromisuri care „ar da bine“.

Istoria este necesară societății umane, dar nu trebuie să fie supusă rigorilor unui regim, oricare ar fi acesta. Ea trebuie să fie neatârnată, liberă. Prin istorie, trebuie să se asigure *măsura și echilibrul* care să fie oferite fiecăruia și, totodată, să se realizeze construirea unui numitor comun de imagine. Tot istoriei îi revine să cultive reciproca înțelegere a mersului lumii, să fie o împăciuitoare și nu o provocatoare! Istoria trebuie să descifreze situațiile cele mai complicate, să transmită generațiilor succesive imaginea cât mai apropiată de realitate a unor evoluții, să încerce să dea explicații – întemeiate, însă, pe izvoare și nu pe fantezie – asupra faptelor și pozițiilor

* *Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale (15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)*

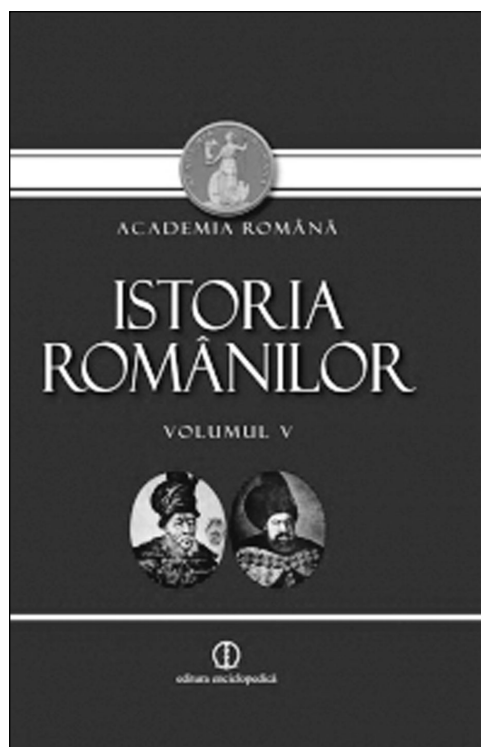
unor grupuri mai largi sau mai restrânse de oameni, ori a unor personalități.

Istoria mai are menirea de a induce unitatea, intercorelările, dar și de a contribui la eliminarea divergențelor produse pe parcursul unor evoluții, evidențiind cauzele acestora, pentru a ajuta la soluționarea contradicțiilor; să dea, astfel, în ansamblu, sentimentul unui curs unic al istoriei și să întrețină simțăminte de solidaritate. Deși, în general, întemeierea pe izvoare, pe informații certe și controlabile constituie o lege pentru istoric, acestuia îi este permis să încerce reconstruirea unor pete albe de cunoaștere; fapt necesar să fie semnalat în fiecare caz și, totodată, să se acționeze cu maximum de seriozitate, pas cu pas, fără ca istoricul să se lase pradă tentațiilor ieftine.

Locul științelor umane în învățământ a fost supus unei progresive restrângeri sub impactul proceselor de mondializare. Istoriei se impune să i se apere pozițiile, ea reprezentând o disciplină de esențială însemnătate în formarea omului mileniului al III-lea. Istoriei universale urmează, este evident, să i se acorde un loc mai de seamă, corespunzător fenomenelor de globalizare, oamenii acestui mileniu trăind într-o etapă a istoriei umanității de accentuată intercorelare a lumii.

În același timp, însă, sentimentele de apartenență identitară trebuie apărate. Trecerea la o lume ideală a întregii omeniri impune încă evoluții în multe direcții și, mai ales, o apropiere a nivelului de trai, dar și a nivelului cultural, realizată la nivelul umanității. Procesele istorice sunt de durată, majoritatea chiar de lungă durată; ele nu se pot rezolva, îndeobște, prin decizii sau decrete, cu atât mai mult când este vorba de întreaga umanitate. Chiar și având în vedere extraordinara evoluție a informaticii, mai este lung drumul până când apropierea dintre oameni va ajunge la forme desăvârșite și ei vor forma o unitate la toate nivelele.

Ființarea popoarelor, a națiunilor, fiecare cu trăsături proprii, cu situații diferite, reprezintă, deci, o realitate. Fiecare popor, fiecare națiune are interesele sale, care uneori vin chiar în contradicție cu ale celorlalte. Conflictele armate tind să fie limitate, dar întrecerea, fie și pașnică, este reală și revine fiecăruia până la eliminarea deosebirilor. Interesul național nu este o vorbă goală, ci o realitate încă funda-

mentală. Patria reprezintă și astăzi o dominantă a existenței și cultivarea simțămintelor patriotice o necesitate pentru viitorul fiecărui popor, fiecărei națiuni. Or, istoria are tocmai menirea – pe lângă cunoașterea trecutului și conservarea și transmiterea către noile generații a experienței înaintașilor – de a întreține sentimentele de unitate identitară, de a da tărie și a stimula solidaritatea cetățenilor unei țări.

Locul istoriei în școală trebuie conservat și apărat, deoarece este disciplina principală care contribuie la evoluția fiecărui cetățean și îi motivează comportamentul. Extraordinara dezvoltare a lumii computerelor și a internetului nu trebuie să ducă la o robotizare, iar simțămintele care reprezintă componenta noastră umană fundamentală sunt întreținute și cultivate prin științele umane, pentru ca oamenii să rămână, înainte de toate, oameni.

Academia Română a avut de la începuturile ei și misiunea de a sluji istoriografia, sarcină necesară societății noastre și acestei țări. Lucrările realizate în cadrul Academiei Române au contribuit de aproape un veac și jumătate la afirmarea acestei țări, încadrându-se totodată istoriografiei universale.

De Ziua Culturii a fost firesc și chiar necesar de a nu o uita!

Eminescu – simbol al spiritului național*

Acad. Eugen Simion

Sărbătorim ziua de naștere a lui Mihai Eminescu și Ziua Culturii Naționale. Academia Română a solicitat Parlamentului României să legifereze această alegere și, spre satisfacția noastră, solicitarea a fost acceptată. Mai încet, ezitantă ca orice început, până acum această dublă sărbătoare (dublă și simbolică) a fost marcată mai ales în mediul academic, ceea ce este bine și ceea ce este firesc. Sunt semne, în ultima vreme, că Ziua Culturii Naționale începe să intre în conștiința nației noastre culturale și, totodată, în conștiința oamenilor noștri politici, cei care, după datina democrației, fac și desfac totul în această țară. Semne bune, zic, semne că începem să înțelegem că, în istoria unei națiuni, cultura nu este un element oarecare, este însăși expresia identității acestei națiuni și temeiul existenței și supraviețuirii ei în istorie. O istorie – cum este cea de azi – în care toate se amestecă, se schimbă și se concurează, toate se globalizează și se reazăază în seismica globalizării. Nu trebuie să fii mare filosof ca să-ți dai seama că în revoluția mondială în care, vrem nu vrem, am intrat, cultura națională este și trebuie să rămână în continuare punctul de sprijin, elementul de rezistență, în fine, semnul de identitate. „Globaliștii” ne spun mereu că nu trebuie să ne temem, că identitățile nu sunt amenințate și că, în esență, *globalizarea* nu înseamnă *uniformizarea* culturilor. Să dea Domnul să fie așa cum zic ei, nu cum prezic scepticii, care preconizează o istorie de aici înainte aglomerată și indistinctă, o istorie apocaliptică în care limbile mici și mijlocii dispar, iar tradițiile spirituale ale unei națiuni mărunte se topesc, precum ceara ținută la un soare puternic: încet și inevitabil...

Sperăm, toți, ca această apocalipsă să nu se împlinească, așa cum sperăm ca planeta noastră să nu se încălzească, într-o zi, așa de tare, încât ce-au creat atâtea și atâtea generații de oameni și ce-a creat atâtea miliarde de ani natura, cu ajutorul lui

Dumnezeu Sfântul, să nu se transforme în neant. Sperăm. Dar pentru ca speranța să aibă, în continuare, un temei, trebuie să protejăm cultura națională, bunul nostru cel mai de preț, alături de partea noastră de pământ ce ne-au lăsat înaintașii noștri (spațiul carpato-dunărean) și partea noastră de cer pe care bunul Dumnezeu ne-a dat-o, iar cei dinaintea noastră au împodobit-o cu mituri și cu fantasmă pentru ca sufletul să respire mai ușor, iar spiritul nostru să gândească mai liber.

În vremuri în mișcare, cum sunt vremurile noastre (adică istoria în care trăim), cultura națională – aceea care ne ține și ne dă o identitate în uriașul concert al lumii – trebuie sprijinită, trebuie ocrotită, trebuie respectată. Să nu așteptăm totul de la Bruxelles și de la nicio *axă* (Bruxelles și *axele* au alte griji), ci să ne sprijinim pe noi înșine, pe reprezentanții noștri, în primul rând pe Parlamentul României și pe instituțiile țării. Printre ele, la loc de frunte, se află, desigur, Academia Română care, în curând, va împlini 150 de ani. Alături de Patriarhia Ortodoxă Română, este cea mai veche și mai solidă instituție

* *Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale (15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)*

a spiritualității românești. Grija lor, comună, este tocmai cultura spiritului...

Academia Română a fost înființată, în 1866, pentru a reconstitui istoria românilor și pentru a încuraja, apăra, îmbogăți limba, literatura, artele frumoase și știința... Misia ei nu s-a încheiat azi și, la drept vorbind, nu se poate încheia câtă vreme se va vorbi românește și câtă vreme cei ce trăiesc pe această parte de pământ și au în suflet această parte de cer vor simți nevoia să comunice între ei, să-i citească pe poeții și pe moralistii lor (mulți și buni – și unii și alții!), câtă vreme oamenii inteligenți și curioși din această parte de lume vor căuta să descopere misterele lumii ce a fost și misterele – uneori insondabile – ale lumii în care trăim...

*
* *

După această lungă introducere, revin la subiectul intervenției mele în cadrul acestei prestigioase, solemne și necesare sesiuni academice. Subiectul meu este *Eminescu – simbolul spiritual al românilor*. Nicolae Iorga îl numea „*expresie integrală a sufletului românesc*” și tot el i-a zis „*poetul [nostru] național*”. Formula a fost preluată de G. Călinescu care a scris, în 1932, o biografie a poetului (o biografie sclipitoare) și, după aceea, în cinci volume, i-a reconstituit și i-a analizat opera (antumă și postumă) rămasă în cele 14 000 de pagini... Au venit după el alții și, după noi, vor veni alți critici și filosofi, istorici literari care vor citi poemele, prozele și articolele politice ale lui Eminescu și vor descoperi, este de bănuț, și alte nuanțe, alte simboluri, alte sugestii, alte idei în *Odă în metru antic*, în *Rugăciunea unui dac*, în *Scrisorile* și în *Luceafărul* acestui poet, care iată, la 165 de ani de la naștere și la 126 de ani de la moarte, continuă să emoționeze pe cititorul postmodern de azi, de multe ori sceptic, debusolat, anxios într-o lume ce se mișcă repede și, de multe ori, haotic...

De ce *poet național*, de ce *expresie a sufletului românesc*, de ce *simbol al spiritului românesc*? Aud mereu aceste întrebări tăgăduitoare. Aud și altele, direct defăimătoare, când vine vorba de opera lui Eminescu sau, cum zice arogant și sceptic un coleg al nostru, de „*maculatoarele lui Eminescu*”, adică de manuscrisele lui Eminescu, acelea pe care, în anii '60 și '70 ai secolului trecut, filosoful Noica voia să le facsimileze și să le publice pentru ca românii, zicea el, să descopere nucleul germinativ al unei

mari opere, laboratorul de creație al unui poet genial și, descoperindu-le, românii vor trece printr-un proces de renaștere spirituală. Academia Română a reușit, după 30–35 de ani, să ducă la capăt proiectul și, dacă s-au supărat oratorii, retorii și limbușii noștri și ne-au reclamat, cum știți, la DNA... Dar, veste bună, ei au ratat șansa să ne vadă seara la TV, cu cătușele la mâini. Justiția românească a judecat, în acest caz, drept. *Manuscrisele lui Eminescu* pot fi consultate, azi, în orice bibliotecă publică... Așteptăm să apară o nouă generație de eminescologi, care să ducă mai departe ceea ce au făcut cei din generația de azi și cei dinaintea noastră...

*
* *

Pun și eu întrebarea care irită, observ, pe unii intelectuali români de azi: „*De ce este Eminescu un poet reprezentativ pentru spiritualitatea românească și de ce sintagma poet național?*” îi scandalizează enorm pe ei și nu mă scandalizează deloc pe mine, român european, adică un român care își iubește și își respectă valorile și, în același timp, se socotește un bun european, un om format de umanismul european.

Trecând peste multe determinări, nuanțe, să precizez că a vorbi, azi, de *spiritul românesc* sau de *psihologia omului românesc* nu reprezintă o atitudine conservatoare, *neeuropeană*, o abatere de la „corectitudinea politică” și nici de la ceea ce generația lui Lovinescu numea, reluând o sintagmă din Antichitate, *spiritul veacului*... Spiritul unui popor există, chiar dacă noi îl nesocotim (și, dacă îl nesocotim, rău facem!), psihologia unui om dintr-o civilizație și o cultură există, tot așa, chiar dacă noi, isteți și cosmopoliți, cetățeni fanatici ai lumii, credem că o limbă vorbită doar de câteva milioane nu ne mai poate reprezenta și că o cultură mică prejudiciază talentul și ambițiile noastre creatoare. Eu nu cred în aceste nenorociri, dar, iată, alții cred cu ardoare și, după cât se pare, Eminescu stă în calea credinței lor. De aceea, ei spun că poezia lui este învechită și că proza lui politică este „*execrabilă*” (cum citesc într-o foaie imundă) și tot acolo Eminescu este „*un protolegionar, ideile lui politice au stat la baza ideilor politice ale lui [A.C.] Cuza, Nae Ionescu, Codreanu, Sima*”. Răul românesc, sugerează autorul acestor propoziții *execrabile, imunde* (spre a-i folosi vorbele nesăbuite), începe cu Eminescu și de la Eminescu....

Este inutil să deschid, la acest punct, o nouă paranteză și să încerc să vă conving că Eminescu este, în realitate, altceva, cu totul altceva prin poezia, prozele și filosofia lui politică. Eminescu este, cum am zis și cum au scris marii noștri cărturari, nu numai un mare poet este, totodată, un spirit care a încercat și a reușit în bună parte să cuprindă firea (*feldeința* noastră), istoria, miturile și nefericirile noastre. Ca gânditor politic (mai exact: ca filosof politic) s-a situat pe linia lui Maiorescu și a criticat „formele fără fond”. Nu-i însă, trebuie să spunem clar, un *spirit reacționar*, este un spirit, dacă vreți, conservator, care pune în calea progresului (modernizării) tradiția unei spiritualități (*diferențierea* de care vorbește sincronistul Lovinescu) și pe care, în fapt, o admite și Maiorescu și, în genere, o recomandă toți junimiștii. Progresul are nevoie, totdeauna, ca să nu distrugă ceea ce deja există, de o critică a progresului, așa cum modernitatea în artă are nevoie de o critică a modernității, pentru a nu se rătăci în haos și în confuzie. Un teoretician francez de azi, Antoine Compagnon, a scris o carte splendidă prin care dovedește că marii poeți moderni (începând cu Chateaubriand și continuând cu Baudelaire) sunt cei care au criticat fanatismul „modernilor” *enragés*... Aceasta este și atitudinea lui Eminescu în politică și artă. A criticat „fantasmagoniile” formelor fără fond, imitația servilă pentru a fi posibilă evoluția organică, dreaptă, recuperatoare, aceea în care poate supraviețui tradiționalismul spiritual... Este greșit? Este rău? Este un semn de abatere de la spiritul culturii europene? Este, în mod sigur, atributul unei mari personalități și semnul distinctiv al geniului unui creator care a dispărut fizic la 39 de ani și și-a încheiat, în esență, opera la 33 de ani.

Românii, să mai spun o dată și să spunem ori de câte ori este nevoie pentru a închide gura cărtitorilor

și delatorilor, românii se regăsesc în Eminescu în ceea ce au ei mai bun, în mitologia, istoria, norocul și nenorocul lor... Marea poezie are, între altele, această curiozitate: *căftănește* – cum zice mai aproape de noi un alt mare poet, Ion Barbu – *căftănește*, înobilează, mitizează existența și-i dă o expresie care poate dura. Este ceea ce face Eminescu. De aceea, el a devenit un simbol pentru cei care au curiozitatea să-l citească și au buna credință și inteligența să-l priceapă cum trebuie. Un simbol al spiritului românesc. Cu ceea ce credem că suntem, cu norocul și, repet, cu nenorocul nostru despre care vorbesc toți moraliiștii noștri, de la Miron Costin la Cioran; cu miticismele, inerțiile, resemnările noastre, cu mioritismul și reveriile, nunțile noastre în cer sau cu ieșirile noastre violente în istorie, dar, mai ales, cu aspirațiile și, cum zic deseori filosofii, *incompletitudinile* spiritului nostru.

*
* *
*

Iată de ce ne place poezia lui Eminescu, iată de ce simțim nevoia, în cutremurele politice care la noi se țin lanț precum cutremurele din Vrancea, în disperările și în clipele noastre de liniște și mulțumire, să-i citim, din când în când, poemele: în tinerețe, atunci când credem că lumea există ca să putem fi noi mai fericiți și, la bătrânețe, când simțim respirația neantului; ne întoarcem la Eminescu, îl căutăm pe Eminescu și, dacă îl căutăm, îl găsim și, dacă îl găsim, ne simțim esențiali în lume, demni, înobileați, ne simțim cum zice un mare eminescolog, mai aproape de mituri. Măcar o oră pe zi, citindu-l, simțim pulsația marelui univers și avem sentimentul că, într-adevăr, frumusețea poate salva omenirea.

Cultura națională și limba națională*

Acad. Marius Sala

Ar fi fost cel puțin ciudat ca, în ziua în care se celebrează, sub cupola Academiei, cultura națională, să nu se discute despre *limba națională*, care este incontestabil unul dintre pilonii fundamentali pe care se sprijină conceptul de „națiune”.

Academia Română, încă de la înființare (în anul 1866) și-a propus să realizeze câteva obiective esențiale pentru cultura națională. Și pentru că, la vremea aceea, majoritatea membrilor acestei societăți savante erau filologi, atenția lor s-a îndreptat, în mod firesc, spre problemele legate de *cultivarea* limbii române, și anume stabilirea ortografiei, redactarea unei gramatici academice și alcătuirea dicționarului general al limbii române, lucrări fără de care nu se putea pune ordine, nu se putea „norma” limba română.

În domeniul gramaticii, se publicaseră deja diverse lucrări „de autor”: gramatica lui Samuel Micu, în 1780 la Viena, sub titlul *Elementa linguae Daco-romanae sive Valachicae* (ediția a II-a a publicat-o Gh. Șincai în 1805), urmată de gramatica lui Eliade-Rădulescu apărută la Sibiu (în 1828) și de cea a lui Timotei Cipariu (în 1854) și de alta, în două volume, a aceluiași învățat (*Gramatica limbii române*, în 1877). Au mai publicat apoi gramatici Alexandru Lambrior (în 1892), Hariton Tiktin (în 1891), Alexandru Philippide (în 1897), Iorgu Iordan (în 1937), Alexandru Rosetti și Jacques Byck (în 1945), Nicolae Drăganu (în 1945). Prima gramatică a limbii noastre recunoscută ca „academică” este *Gramatica limbii române*, în două volume, elaborată de un colectiv din Institutul de Lingvistică din București (ediția I, în 1954; ediția a II-a, în 1963, coordonată de Alexandru Graur, Mioara Avram și Laura Vasiliu); aceasta din urmă a fost folosită curent în toate studiile și pentru redactarea manualelor școlare.

În anii din urmă, s-a publicat o altă lucrare colectivă, modernizată ca teorie și metodă, tratatul

Gramatica limbii române în două volume (redactor responsabil, colega noastră, prof. Valeria Guțu Romalo, membru de onoare al Academiei Române). Colectivul condus de prof. Gabriela Pană Dindelegan, membru corespondent al Academiei Române, a redactat o *Gramatică de bază a limbii române*, care ar fi de dorit să fie folosită de către autorii de manuale pentru învățământul preuniversitar, în vederea modernizării metodei de predare a gramaticii în școală. De precizat că o gramatică în limba engleză, pentru uzul romanștilor, a fost tipărită anul trecut la Oxford University Press, iar zilele acestea, prof. Martin Maiden de la Oxford, sosit la București, a acceptat manuscrisul unei gramatici istorice a limbii române, lucrare ce va apărea tot la Oxford University Press. Cu aceste două cărți (coordoanate tot de prof. Gabriela Pană Dindelegan), limba română intră în circuitul științific universal.

În domeniul lexicografiei, am avut deosebita plăcere să anunț, deja, în Aula Academiei Române, finalizarea publicării *Dicționarului-Tezaur al Limbii Române*, lucrare monumentală, a cărei elaborare a început acum mai bine de o sută de ani. Au fost prezentate și cele 19 volume definitive, publicate cu sprijinul Băncii Naționale a României, al cărei guvernator, acad. Mugur Isărescu, este membru al Academiei noastre.

Am lăsat intenționat la urmă problema stabilirii normelor ortografice, care a fost, de la bun început, o chestiune spinoasă (și aș zice că așa a rămas până în zilele noastre!). Să nu uităm că până la mijlocul secolului al XIX-lea, când s-a înființat Academia Română, pentru scrierea limbii noastre se folosea alfabetul chirilic, pentru că slavona a fost, vreme de secole, în spațiul nostru geografic, limba cancelarilor domnești, limba bisericii și limbă de cultură, îndeplinind, în raport cu limba română, rolul pe care latina savantă medievală l-a avut în dezvoltarea limbilor romanice occidentale surori. Datorită clarvi-

* *Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale (15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)*

ziunii, inteligenței și tenacității unor filologi, care au sesizat inadecvarea dintre alfabetul chirilic (cu care s-au scris textele vechi românești) și limba română (o limbă neolatină, ca și franceza, italiana, spaniola sau portugheza, care s-au scris dintotdeauna cu alfabet latin), s-a putut realiza trecerea treptată la alfabetul latin în scrierea limbii noastre. Într-o primă etapă (1830–1860), s-a folosit așa-numitul „alfabet de... tranziție”, care conținea atât litere chirilice, cât și litere latine. După 1860, dată la care s-a adoptat oficial alfabetul latin, găsirea unei litere pentru redarea în scris a vocalei [î] s-a dovedit a fi foarte laborioasă. Și pentru că, în epoca respectivă, se dorea punerea în evidență a *latinității* limbii române, s-a hotărât ca, pentru notarea acestei vocale, să se folosească mai multe semne grafice, care să se apropie de literele din etimoanele latinești ale cuvintelor românești, ignorându-se faptul (deloc minor) că vocala [î] nu apărea în română numai în cuvinte moștenite din latină! În consecință, în secolul al XIX-lea, s-a scris, o vreme, cu [î] din *a* (*câine* – latină *canis*; *mâine* – latină *mane*; *pâine* – latină *panis*), cu [î] din *e* (*vânt* scris *vënt* – latină *ventus*), cu [î] din *i* (*râu* scris *rîu* – latină *rivus*) și cu [î] din *o* (*fântână* scris *föntână* – latină *fontana*). Convenindu-se în cadrul Academiei că această ortografie este cam complicată și că, pentru limba română, este preferabil să se adopte o ortografie preponderent fonetică (ce recomandă ca *unui* sunet să îi corespundă, pe cât posibil, *un* singur semn grafic), s-a renunțat, mai întâi, la [î] din *e* și la [î] din *o*. Rolul decisiv în abandonarea ortografiei semi-etimologizante l-a avut Titu Maiorescu, căruia i se datorează și fundamentarea teoretică a acestei opțiuni, precum și aplicarea propunerilor sale în revista junimistă „Convorbiri literare”.

Toate reglementările ulterioare (importante au fost cele din 1904 și 1932), până în anul 1953, când s-a renunțat și la [î] din *a*, au contribuit la întărirea aplicării principiului fonetic în scrierea limbii române și la simplificarea ortografiei. În anii 1965 și în 1993 s-au adus însă modificări în sens contrar, care au constituit *concesii* făcute principiului etimologic (prin amendamentul din 1965, care consta în reintroducerea literei *â* din *a* ca o excepție, în numele propriu *România* și în cuvintele din familia lui) și, respectiv, pseudo-etimologismului (în 1993, prin generalizarea literei *â* din *a* în interiorul cuvintelor, cu excepția celor compuse scrise într-un cuvânt, ca *bineînțeles*, și a derivatelor cu prefixe, ca *preîntâmpinare*, cuvânt în cuprinsul căruia, conform acestor

norme, apar și [î] din *i*, și [î] din *a*, la distanță de două litere). Din păcate, trebuie să recunoaștem că, la peste 20 de ani de la adoptarea lor oficială, aceste noi reglementări ortografice – girate de Academie și sprijinite prin publicarea unei ediții noi a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (în 2005, coordonator Ioana Vintilă Rădulescu) – nu sunt primite cu prea mare entuziasm de public, care le percepe ca pe o complicație inutilă. Noile norme nu au reușit să-i convingă nici pe mulți oameni de cultură, care continuă să scrie cu [î] din *i* și în interiorul cuvintelor, aceeași atitudine de respingere manifestând-o și câteva publicații periodice sau edituri. Adevărul este că nici lingviștii nu pot oferi prea multe *argumente științifice* în favoarea acestor reglementări. Rămâne de gândit și de găsit o rezolvare convenabilă.

Cât despre faptul că, în ultima vreme, limba română pare să se „urâtească” (după expresia academicianului Eugen Simion), ce-ar fi de făcut? Eu cred că soluția trebuie să o căutăm în felul cum se predă limba română în școală. Anul trecut la Granada, la o întâlnire cu lectorii care predau limba română în străinătate, am afirmat că marea problemă a limbii române nu este interferența cu alte limbi (în special, cu engleza), ci nerespectarea regulilor gramaticale (folosirea lui *care* acolo unde ar trebui să se spună *pe care*, sau foarte răspânditul *ca și* pentru *în calitate de*), alături de necunoașterea sensului exact al unor cuvinte (folosirea abuzivă a lui *expertiză* în loc de *experiență* sau a lui *determinare* în loc de *ambiție, tenacitate*, ca să nu amintesc de minunatul *locuție*; mai multe exemple se găsesc în cărticica intitulată *Ești cool și dacă vorbești corect*, în care sunt adunate cele mai frecvente greșeli de limbă, identificate în urma monitorizării celor mai importante posturi de televiziune și de radio). Cum s-ar putea remedia aceste greșeli supărătoare? Eu cred că în manualele școlare ar trebui să figureze, pe lângă (sau poate *în loc de*?) celebrele *Puiul* de Ion Brătescu-Voinești sau *Fefelega* lui Agârbiceanu, care au „încântat” generații întregi de școlari, dar care sunt ilustrative pentru limba română a secolului trecut, o selecție, *făcută însă cu inteligență*, din scrierile unor autori contemporani care stăpânesc o limbă română corectă, bogată și frumoasă. Mi s-a spus că există tentative, în acest sens. De aceea, eu... rămân optimist! Mai ales pentru că am sentimentul că lingviștii din generația mea și cei crescuți de noi și-au făcut datoria față de cultura națională.

Vechea artă din spațiul românesc – o sinteză europeană*

Acad. Răzvan Theodorescu

Este o realitate a istoriei naționale, mai cu seamă a istoriei culturii noastre, împrejurarea că alături de latinitatea nestrămutată și de statalitatea neabătută a românilor – care îi disting ca popor în peisajul acestor părți de continent –, sinteză de civilizație, adică îmbinarea într-un tot a mai multor elemente venite din varii orizonturi, i-a caracterizat și îi caracterizează încă pe cei a căror denumire de „romanici ai Orientului“ vorbește singură despre un neam care a unit în aspirațiile și realizările sale, modelul pragmatic, realist și aristotelic al Apusului cu modelul ideocratic și platonice al Răsăritului. Este o sinteză de civilizație care merge de la limbă la obiceiuri, de la mentalități colective la psihologii individuale, dar care se citește cum nu se poate mai limpede în „viața formelor“, în morfologii ale artei, în tipuri și volume ale arhitecturii, în programe iconografice ale frescelor, în artele decorative, de la argintării și broderii la ceramici și la ornamente de manuscris. Dacă am ales aici a vorbi despre vârsta mai veche a artelor noastre este măcar și numai pentru faptul că ele s-au zămislit odată cu poporul și cu credințele acestuia – este vorba, mai ales, despre singura latinitate ortodoxă și singura ortodoxie latină a lumii –, odată cu conviețuirea românilor cu neamurile aduse aici de istorie – de la „flandrenzii“ și sașii spațiului germanic, la maghiarii și la turanicii spațiilor orientale sau la slavii balcanici și răsăriteni –, în fine odată cu lenta, dar certa racordare a spațiului românesc la istoria cea mare a Europei.

Încă de la începuturile acesteia știm, de pildă, că au existat acum peste zece secole la Carpați și la Dunărea de Jos, coexistente structuri de arhitectură eclezială aparținând Bizanțului și altele ținând de Roma papală – situație care nu s-a repetat, la știința mea, decât în Italia meridională a „anului o mie“ –, la Alba Iulia fiind identificate o rotundă și o biserică de sorginte constantinopolitană, unde, sper că am

reușit să demonstrez că se botezau, pentru întâia oară în istoria lor, ungurii lui Gyula (cu o jumătate de veac înaintea convertirii „oficiale“ din Câmpia Panonică), alături de bazilicile succesive, preromane și romanice ale primului episcopat catolic al Transilvaniei, cam în aceeași vreme în care Cenadul bănățean, „urbs Morisena“, adăpostea o mănăstire a călugărilor bizantino-balcanici și o ctitorie a benedictinilor episcopului venețian Gerardus de Sagredo.

În spiritul sintezei de care am vorbit, românii au știut să interpreteze forme artistice străine adaptate nevoilor spirituale și viziunii locale. Așa au făcut-o la Rădăuți, unde necropola cnejilor descălecători din Maramureș și a primilor Mușatini a primit un plan bazilical de sorginte gotică, polono-transilvană, preschimbat pentru cerințele liturgice ortodoxe; așa au procedat la Cozia lui Mircea cel Bătrân, unde agitația sârbească a turlor de biserici de pe Valea Moravei a fost înlocuită de calmul latin al locului; așa s-a întâmplat cu superbul epitaf al Mariei de Mangop din vremea ștefaniană, unde sugestia de gisant gotic s-a îmbinat cu tehnica decorativă a artelor somptuoare bizantine și cu forme de artă islamică frecvente în Crimeea medievală; așa, în fine, s-au petrecut lucrurile cu o altă celebră broderie funerară, cea de la Sucevița a lui Ieremia Movilă, unde portretul de Renaștere „sarmatică“ din Polonia catolică s-a preschimbat într-o imagine ortodoxă post-bizantină ce nu era străină de estetica manierismului occidental.

Într-un spațiu cultural precum cel românesc, de unde porneau, uneori, către Apus unele noutăți stilistice sau iconografice – așa cum s-a întâmplat cu primul monument de for public european care a fost, în secolul al XIV-lea, statuia ecvestră a Sfântului Gheorghe din Hradcinul praghez, datorată sculptorilor Gheorghe și Martin din Cluj-Napoca, sau cu ico-

* *Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale (15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)*

nografia unitariană a protestanților din Polonia până în Anglia, ce-și avea izvodul în gravurile unei cărți antitrinitariene publicate la Alba Iulia într-a doua parte a secolului al XVI-lea –, sinteza artistică la care m-am referit putea să se exprime și printr-o neobișnuită complementaritate a unor ecouri stilistice venite din orizonturi absolut diferite, coexistând armonios într-un același monument sau într-un același oraș.

Sub bolțile acoperite de pictura murală îndatorată Constantinopolului paleolog de la biserica Sfântul Nicolae de la Curtea de Argeș, se aflau îngropați primii Basarabi în costumele lor croite și împodobite după moda cavalerescă a goticului internațional, iar trei veacuri mai târziu, la Arnota vâlceană frescele de tradiție postbizantină ale lui Stroe din Târgoviște străjuiau mormântul lui Matei Basarab cioplit în forme ale Renașterii târzii și ale primului baroc de către meșterul sas sibian Elias Nicolai; în exact același secol Bucureștii aveau să vadă, ridicate de către același ctitor, spătarul Mihai Cantacuzino, în aceiași ani, biserica de la Colțea cu portalul inspirat de o Italie renescentistă și barocă și cea de la Fundeni cu fațadele decorate în stuc, cu motive orientale amintitoare de paravanele persane și chinezești mult prizate în Europa preiluministă; aceasta după ce, cu câteva decenii înainte, Iașii lui Vasile Lupu știuseră, croite pe structuri absolut autohtone și tradiționale, lăcașul atât de orientalizant, cu ecouri islamice și caucaziene, al Trei Ierarhilor și acela atât de îndatorat barocului italo-polonez de la Golia.

Evocând unele elemente de artă islamică din sinteza românească – având mereu în minte împrejurarea că influențele arabe, selgiucide și otomane din arta Europei întregi sunt pe cât de vechi, pe atât de durabile –, voi aminti că pe fațadele placate cu piatră de la Dealu și Curtea de Argeș găsim detalii identice cu decorația unor moschei din Edirne și din Stambul (le-am explicat cândva prin contactele religioase musulmano-ortodoxe din secolele XV și XVI); curând, în primii ani din secolul XVIII, foișorul din ctitoria brâncovenească de la Mogoșoaia avea să capete, ca și alte spații de „loisir“ fanariote, aspectul unui interior de lăcaș islamic din timpul rococo-ului turcesc, în timp ce pe fațada opusă a palatului – semnalez că pentru întâia oară acest cuvânt intră în limba română tocmai în legătură cu reședința fiului lui Constantin Vodă, cam pe atunci când cuvântul „palais“ căpăta același sens aulic în Franța lui Ludovic al XIV-lea – își făcea apariția o

„loggie“ de origine venețiană. Tocmai o asemenea sinteză avea să fie memorabil și lapidar remarcată de Blaga în „Spațiul mioritic“, vorbind despre un „*minunat amestec de renaștere și bizantinism, de baroc și de orientalism*“ care a fost timpul brâncovenesc de acum trei sute de ani.

Voi mai adăuga că specificitățile artistice ale spațiului românesc au fost omologate în ultimul sfert de secol de către UNESCO prin înscrierea în lista patrimoniului mondial a unor ctitorii nord-moldave din timpul lui Ștefan cel Mare, al lui Petru Rareș și al Movileștilor, împodobite cu pictură exterioară, ca și a unor biserici-cetăți săsești și secuiești din părțile Brașovului, ale Sibiului, ale Târnavelor și ale Harghitei, și unele și altele unicate, pe care istoria acestor locuri le explică și unde, din nou, întâlnirea Orientului cu Occidentul nu lipsește de fel.

Cu ani în urmă propuneam pentru România sintagma de „Europă în miniatură“, întrucât – după dispariția Iugoslaviei – nu mai există alt ținut al continentului unde să te poată întâmpina un asemenea caleidoscop cultural, cu toate tipurile posibile de monumente de la temple greco-romane la bazilici creștine, de la abații romanice și catedrale gotice la minarete islamice, de la biserici de tradiție bizantină la castele de Renaștere, de la lăcașuri baroce la clădiri de eclecticism franțuzesc sau de *art nouveau*, de la vile cubiste la blocuri de factură internațională.

Pentru vârsta cea veche a istoriei noastre – cea pe care Eminescu o numea „*primăvara estetică ce este Evul Mediu*“ –, dar și pentru timpurile mai noi, arta rămâne un indicator esențial al gustului și al culturii naționale. Mai mult și mai precis, al originalității românești întru adulmecarea a tot ce era nou în Europa și a tot ce le trebuie românilor spre a se exprima, modest sau fastuos, în universul formelor vizuale.

Biserica Sfântul Nicolae din Curtea de Argeș

Știința: un imens potențial de cultură; îl valorificăm?*

Acad. Solomon Marcus

Evoluția culturii românești a urmat un scenariu simplu și clar: se începe cu teologia, se continuă cu istoria și cu limba, urmează literatura și alte umanioare și numai după aceea apare interesul pentru știință și pentru inginerie. Poate că acesta este traseul pe care și ființa umană se apropie de lume și fiecare popor îl parcurge. Se înscriu în acest scenariu Școala Latină de la Cotnari, din secolul al XVI-lea, Academiile Domnești, care încep în secolul al XVII-lea, continuând până la începutul secolului al XIX-lea, activitatea Școlii Ardelene (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior), în secolul al XVIII-lea, inițiativa lui Gheorghe Asachi și Gheorghe Lazăr, la început de secol XIX, continuate în același secol de Ion Heliade-Rădulescu, Petrache Poenaru, Simion Marcovici și Ion Ghica, Academia Mihăileană de la Iași, începând cu anul 1835, acțiunea lui George Barițiu, Simion Bărnuțiu și Timotei Cipariu, în Transilvania. O noutate la Barițiu constă în faptul că nu s-a limitat la formația spirituală căpătată la Blaj, ci a inițiat la Brașov, centru economic, industrial și comercial, un învățământ cu profil economic-ingineresc; el personal a predat atât istorie și latină, cât și economie și contabilitate. Gheorghe Lazăr ar fi făcut la fel, dacă nu murea prea devreme. Barițiu reușește să deschidă la Brașov, în 1836, o instituție de învățământ național în care se predau gramatica românească, germană, istorie, geografie și științe economice. O faptă similară era imposibilă la acel moment în Moldova sau Muntenia, unde prima lege a învățământului, de la 1864, nu preconiza decât educația bazată pe umanioare, singurele considerate a fi apte de a forma caractere. După o luptă acerbă în Parlament, Spiru Haret reușește, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, să schimbe legea, introducând și o secție reală la liceu. Înțelegem astfel de ce abia în a treia repriză Academia Română, înființată în 1866, a primit membri

din domeniul științelor exacte, ale naturii și ale societății.

În cultura românească s-a mai preluat o tradiție, aceea a artelor liberale din antichitatea latină și apoi din perioada medievală: *trivium*, incluzând gramatica, logica și retorica, și *quadrivium*, în care distingem aritmetica, geometria, muzica și astronomia. Dimitrie Cantemir se situează parțial în această tradiție, fiind preocupat de muzică, arhitectură, istorie, lingvistică, literatură, cartografie, filosofie stoică, din care nu putea lipsi logica, și ceva matematică. Artele liberale asociază științele cu umanistica, înscriindu-se astfel într-o evoluție diferită de aceea pe care au urmat-o cu precădere sistemele educaționale.

La Titu Maiorescu, *trivium* se regăsește în întregime. Întreaga istorie a Junimii maioresciene, care începe la 1863, se supune și ea aceluiași itinerar, partea de știință a Junimii include de exemplu pe geograful Simion Mehedinți; dar și școala de matematică inaugurată de Alexandru Myller la Universitatea din Iași, începând cu anul 1910, așa cum

* Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale
(15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)

am arătat în altă parte, se încadrează în programul Junimii.

Pentru a se înțelege mai bine aceste evoluții, mai trebuie să ținem seama de faptul că timp de două mii de ani, de la vechii greci până la Kepler, cultura a avut un caracter predominant hibrid, sincretic, sub forma conviețuirii unor elemente eterogene științifice, mitice, filosofice și literare.

Știința modernă se naște în secolul al XVII-lea, cu Galilei, Descartes, Newton și Leibniz; dar chiar această naștere a marcat o ruptură între umanități și știință, deoarece limbajul științific a căpătat o componentă artificială, care l-a înstrăinat de limbajul natural, predominant în umanioare. Treptat, s-a conturat și o a doua ruptură, care atinsese apogeul în secolul al XIX-lea și în prima parte a secolului al XX-lea: nevoia de tot mai multă rigoare formală a condus știința la sacrificarea dimensiunii diacronice, istorice; povestea a fost eliminată, fiind înlocuită cu structura; sensul a pierdut terenul în favoarea corectitudinii; semantica a cedat, în fața elanului sintaxei. Și așa s-a ajuns la tensiunea dintre știință și umanism, care a orientat timp îndelungat cercetarea, educația și cultura. Am fost toți, de cele mai multe ori fără a ne da seama, victime ale acestei mentalități. Pe această bază, s-a conturat un portret robot al opoziției dintre știință și umanism și s-a argumentat ideea că știința nu ar fi cultură, deoarece este

a generalului și a universalului, în timp ce cultura s-ar defini prin ceea ce conferă identitate, în particular, identitate națională. În știință, cum scria Noica în *Trei introduceri la devenirea întru ființă* (1984; 1942), este vorba despre lucruri, chiar atunci când se vorbește despre om; deci, știința nu are cum să aspire la statutul de cultură, aceasta din urmă fiind axată pe om. Adevărurile științei sunt perisabile, nu au cum să rivalizeze cu operele culturale ale artei și literaturii, care sunt perene. Toate aceste idei și altele asemănătoare au fost respinse prin argumente solide și nu ne mai oprim aici asupra lor.

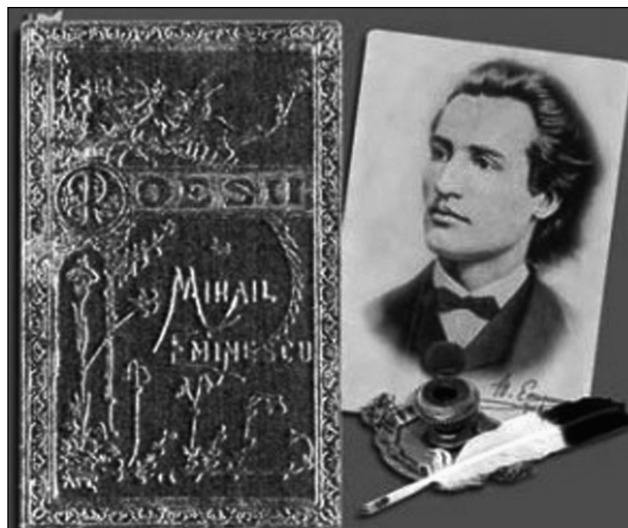
Numai că, în forma în care știința apare de cele mai multe ori în manualele școlare și universitare, ea se refuză culturii, fiind bazată aproape exclusiv pe furnizarea de date, informații, rețete, formule și procedee, totul într-o logică a lui da sau nu, care ocolește caracterul ipotetic al multor aserțiuni, care evită reliefaarea a ceea ce rămâne necunoscut, sau îndoielnic, sau controversat, în absența unei contextualizări istorice sau motivaționale, fără problematizare, fără spirit critic, fără explicații, fără conexiuni cu alte domenii. Totul pare a fi de partea celor care plasează știința în afara culturii.

De altfel, în modul în care Barițiu și Haret, la vremea lor, argumentau necesitatea unei educații științifice, economice, tehnice, accentul era (și nu se putea atunci altfel) pe aspectul utilitar și economic, nu pe cel cultural și spiritual. Era inevitabil ca, înainte de a ajunge la aspectul ei cultural și spiritual, „pitagorean“, știința să treacă printr-o fază preliminară, utilitară și instrumentală, o fază „babiloniană“, pentru a ne referi la istoria matematicii.

Pe de altă parte, nu ne puteam sustrage influenței Europei, care promova împărțirea pe discipline relativ independente, cele umane fiind cu grijă delimitate de cele științifico-tehnice, ca urmare a tensiunii create între ele. Așa s-a ajuns la reforma lui Haret, a cărei legitimitate a continuat până spre mijlocul secolului trecut.

Dar, de aici mai departe, societatea noastră, programele de învățământ, manualele școlare și chiar universitare, modul de a înțelege lumea au rămas blocate pe un scenariu depășit de dinamica marilor schimbări de paradigma din ultimii 150 de ani; nu am ținut seama de faptul că întregul tablou al culturii s-a modificat. Avem în vedere mai întâi evenimentele care au început în prima parte a secolului al XIX-lea, cu emergența geometriilor neeuclidiene, cu consecințe uluitoare în umanistică (literatură, arte

vizuale, muzică) și, în general, trecerea de la mentalitatea galileo-newtoniană la aceea promovată de fizica relativistă și de cea cuantică. Cultura secolelor XVII–XIX s-a bazat pe încrederea într-o *distincție fermă între subiect și obiect, între eu și lume* și acest fapt a funcționat atât la Newton, cât și la Shakespeare, atât la Maxwell și Darwin, cât și la Balzac. În secolul al XX-lea, din multiple direcții (logică, lingvistică, fizică, biologie, literatură, artă, economie, psihologie, informatică etc.) *subiectul exercită o influență tot mai semnificativă asupra obiectului investigat, iar autoreferința devine tot mai puternică*. Procesul cunoașterii poartă tot mai mult amprenta subiectului care cunoaște. Cu aceasta, principalul argument împotriva naturii culturale a științei nu mai funcționa.

Emergența altor paradigme, ca *energia, structura* (încă din secolul al XIX-lea) și *forma*, aduc și ele sub aceeași umbrelă discipline științifice și umaniste. Emergența paradigmei *informaționale, comunicaționale și computaționale*, în a doua jumătate a secolului trecut, a alăturat discipline umane, ca psihologia, lingvistica, antropologia și literatura, cu discipline ale naturii și cu matematica, toate dovedindu-se necesare, vitale în funcționarea ingineriilor informaționale. Un efect similar de aducere sub aceeași umbrelă, sub aceeași explicație, a științei și umanioarelor l-au avut și alte paradigme, cum ar fi *cognitivul, complexitatea și semnul*. Acesta este al doilea mare eveniment care a dinamizat opoziția dintre știință și umanism. A urmat un al treilea eveniment: *globalizarea de toate felurile și internetul*. Asistăm la o *democratizare a comunicării și a întrebării*, orice întrebare devine posibilă, ce legătură există între A și B?

Internetul ne furnizează un material brut, în care spiritul nostru critic și imaginația noastră sunt invitate să acționeze. De noi depinde ca această aventură să fie sau nu una culturală. Iată câteva repere, esențiale în educație:

Cuvântul *cultură* pe care-l avem în vedere nu are plural; a nu se confunda cu celălalt: *o cultură, două culturi*. Cultura este primită, acceptată, asimilată, trăită numai dacă s-a creat în prealabil *foamea* de ea; unii se nasc cu această foame, alții nu; *o putem educa?* Iată o întrebare dramatică, la care școala rareori găsește răspunsul adecvat.

Eminescu este un exemplu major de ființă umană la care *nevoia de cultură a fost vitală și a hrănit întreaga sa creație*.

Foamea eminesciană de cultură, vizibilă în ale sale *Caiete*, pe care în mod regretabil unii au metamorfozat-o în protocronism, trebuie să ne orienteze în educație. În prezentările ei frecvente, știința nu este cultură, dar *știința are un imens potențial cultural*, pe care fiecare îl valorifică, îl actualizează după posibilități. Aici este marea miză a educației; deocamdată, eșecul este mult mai frecvent decât reușita.

Internetul este noua civilizație a globalizării; cu el putem atinge culmi de cultură sau ne putem scufunda în anodin și în derizoriu. *Este o atitudine sinucigașă a vedea numai varianta negativă a alternativei*. Și aici, educația are o răspundere majoră.

Așa cum spunea Eugen Coșeriu, în Discursul său la alegerea ca membru de onoare al Academiei Române, să facem cultură de calitate, fiecare în domeniul său, o cultură care să treacă ștacheta marilor exigențe contemporane, și chiar prin acest fapt vom îmbogăți patrimoniul culturii naționale.

Poezia lui Eminescu și Evul Mediu românesc*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Introducere

Se vor întreba, poate, unii ce se poate valoriza astăzi dintr-un orizont „paseist” și „autohtonist”, evident „conservator”, care privea trecutul ca pe o icoană și care idealiza o lume numită astăzi, în mod curent, „barbarie medievală”. Iar pe deasupra, această viziune mai aparține și lui Eminescu, creatorul de care, tot după unii, ne-am fi cramponat iremediabil, fără să vedem progresul, noutatea și necesitatea ieșirii rapide din „patriotismul desuet” și din „naționalismul periculos”. În locul acestor etichete facile este bine să se recurgă însă la analize, iar în locul clișeeilor, ivite din amatorism și teribilism, se cade să se apeleze la cercetarea de specialitate.

Universul poetic eminescian cuprinde o lume infinită, recreată din temelii, situată dincolo de spații și de timpuri, iar istoria omenirii apare în acest univers ca o amplă derulare, de pe când „*ființă nu era, nici neființă*” sau de pe când erau „prăpastie”, „genune” ori „*noian întins de apă*”, metamorfozate apoi într-un „*punct de mișcare*”, generator de ordine ivită din „chaos” (*Scrisoarea I*)¹. Sub aspect spațial, această desfășurare eminesciană pornește de la Carpați și de la Dunăre, pentru a poposi pe Rin, la Paris, în lumea scandinavă ori în cea anglo-saxonă a Mariei Tudor și a lui Shakespeare, în mitologia veche germană, printre slavi, la Constantinopol, în Orientul islamic, arab sau persan, pe Indus și pe Gange etc. Dată fiind această nesfârșită cuprindere unitară, este aproape o utopie încercarea de segmentare, de analiză parțială, de desprindere tematică. Și totuși o facem, conștienți de riscuri. Și nu o facem ca literați – fiindcă nu suntem și fiindcă, din perspectivă literară, s-a mai făcut și s-a făcut bine² – ci în calitate de istorici, preocupați de statutul trecutului medieval în universul creației poetice eminesciene³.

Tentația lumilor trecute:

Antichitatea și Evul Mediu

Poezia eminesciană cuprinde, în manieră aparent aleatorie, geneza, creșterea și afirmarea întregului Univers, cu toate articulațiile sale spațiale și temporale. Firește, în această creație, predomină de departe cadrul general european, de la Atlantic la Marea Neagră și din cețurile reci ale Britanniei până în insulele fierbinți ale Greciei și în cizma italică. Ca segment temporal și de civilizație, pare să fie preferată Antichitatea (lumea clasică mai ales), prin dese referiri la Eros, care „*saltă nebunește*” (*Misterele nopții*)⁴, la „altarul Vestei” și la „Marte-n gloriei” (*Ce-ți doresc eu ție...*)⁵, la Apolon și Erato (*La Heliade*)⁶, la Cezar, Traian, Roma veche (*Junii corupți*)⁷ sau, pur și simplu, prin titluri, precum *Eghiptul*, *Rugăciunea unui dac*, *Odă (în metru antic)*, *Diana*, *Ector și Andromache (de Schiller)*, *Calul troian*, *Către Mercur*, *Către Bullatius*, *Sarmis* etc. Astfel, apelurile la lumea veche, la mitologie, la

* Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale (15 ianuarie 2015, Aula Academiei Române)

cultura elină și romană sunt o constantă, ceea ce este firesc în cazul unui creator de anvergura lui Eminescu, pentru care fundamentele Europei sunt formate indubitabil, în mare măsură, din clasicismul greco-latin.

Treptat însă, mai ales după atingerea maturității creatoare, lucrurile se schimbă, iar dimensiunea „vârstei de aur” devine mult mai complicată. Astfel, în *Epigonii*, sunt exaltați Eliade, Bolliac, Vasile Cârlova, Alexandrescu, Bolintineanu, Andrei Mureșianu și Costache Negruzzi⁸, adică aceia care au ilustrat romantismul, mulți dintre ei prin evocarea și invocarea Evului Mediu, cu boieri și țărani supuși, cu domni autoritari și puternici, cu ruine și castele, cu eroi războinici, dăruiți moșiei etc. Până și pe „veselul Alecsandri” îl prețuiește, pentru că „din frunze îți doinește”, „cu fluierul îți zice” și „cu basmul povește”, dar mai ales fiindcă „*El deșteaptă-n sânul nostru dorul țării cei străbune, / El revoacă-n dulci icoane a istoriei minune, / Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbrul sombru și regal*”⁹. Vremea grea și rea a epigonilor (adică perioada contemporană) este pusă de poet în antiteză cu icoana istoriei, cu „vârsta de aur”, care este fără îndoială epoca ștefaniană.

Cadrul medieval universal

Dimensiunea temporală a Evului Mediu este, în înțeles eminescian, de inspirație occidentală și are drept limită inferioară căderea Romei sub barbari, iar drept limită superioară secolul al XVI-lea, cu afirmarea deplină a Renașterii, a Reformei, a Lumii Noi, care sunt tot atâtea punți certe spre Modernitate. Lumea românească medievală este, conform viziunii poetului, aproape perfect sincronizată cu cea europeană, ale cărei valori le împărtășește pe deplin și le mai prelungește o vreme. Evul Mediu nu este la Eminescu o perioadă de trecere, ca la primii moderni, bună de pus între paranteze, ci o vârstă deplină și matură a echilibrului, caracterizată prin cumpănă și rațiune, privite ca „dreaptă măsură” (în sensul etimologic al latinescului *ratio*)¹⁰. O dovadă în acest sens este și numele aparent metaforic de „Evul miez”, care ne conduce spre esențe, spre esența lumii, nu spre aparență, spre conținut și nu spre formă. Astfel, pentru poet, domnia lui Alexandru cel Bun (1400–1432), de exemplu, este numai bună de translată – eventual prin metempsihoză – cum face eroul nuvelei *Sărmanul Dionis*. În istoria umanității, pe care o vede plină de nașteri, înfloriri și decăderi (în sens ciclic, precum avea s-o figureze marele istoric Arnold J. Toynbee, în secolul al XX-lea¹¹),

Evul Mediu este un model ontologic, timpul ideal al fanteziei¹² (*Fantazie, fantazie, când suntem numai noi singuri, / Ce ades mă porți pe lacuri și pe mare și prin crânguri! / Unde ai văzut vrodată aste țări necunoscute? / Când se petrecură-aceste? La o mie patru sute?*)¹³, versuri din *Scrisoarea a IV-a*), iar fantezia înseamnă creație. Prin urmare, Evul Mediu devine la Eminescu timpul ideal (inclusiv timpul ideal al creației), măsura absolută a tuturor timpurilor, deși poetul știe că timpul e o convenție și că trecutul nu există decât în mintea noastră. Altminteri, timpul, ca-n *Memento mori* (*Panorama deșertăciunilor*), este eternitate: *Timpul mort și-ntinde membrii și devine veșnicie*¹⁴. Tot în sens ontologic, Evul Mediu este apreciat fiindcă a găzduit „infinitele certuri” („cearta universalilor”), despre forma de existență a noțiunilor, pentru că a aliat poezia cu istoria, pentru că a generat Renașterea, pentru că a dat strălucire puterii, a văzut lumea drept teatru, drept carte¹⁵, drept cântec, iar pe Dumnezeu ca pe Marele Demiurg¹⁶. Prin urmare, s-a spus pe bună dreptate că medievalismul se întâlnește organic cu eminescianismul¹⁷. Aceasta nu înseamnă că formele nu sunt respectate. Decorul celor mai multe poezii – dincolo de mesajul lor diferit – amintește de ambientul medieval, cu atmosfera sa tainică. Nopti argintate de lună, castele boltite (și cu gratii ruginite), aproape în ruină, ferestre cu arcade, mese împărătești, împodobite cu bucate alese și înconjurate de pași, feți-frumoși și crai cu bărbi albe¹⁸, domni cu mitre și boieri sfătoși, curți regești, împărătești ori domnești, cavaleri cu platoșe și zale, domnițe cu veșminte somptuoase se perindă dinaintea noastră majestuos, în *Călin* (*file de poveste*), *Luceafărul*, *Mănușa* (după Friedrich Schiller) sau *Scrisoarea a IV-a*¹⁹. Castelul medieval devine un laitmotiv prezent și în scrieri fără legătură cu „Evul miez”. Astfel, chiar și în unele poeme dacice, Eminescu face un transfer de medievalitate, de atmosferă medievală, mitică, precum în *Melancolie*, în *Memento mori* sau în *Gemenii*. Palatul dacic e mai mult gotic, regele are în preajmă „voievozi de țări și de olaturî”, nuntașii sunt voievozi și boieri, iar Sarmizegetusa este de fapt Suceava²⁰. Dacia este Moldova medievală, cu voievozi sau cu regi shakespearieni, iar combinația aceasta insolită nu distonează deloc. Alteori, întâmplările se petrec sub bolți de biserică, între făclii de ceară și pe lângă solemne și înnegrite de fum catapetesme, cu dangăt de clopote și preoți solemni apuseni (ca în *Strigoii ori Veneția*)²¹ sau în peșteri de sihaștri („zăhastri”), cu

iz bizantino-oriental (ca în *Povestea magului călător în stele*)²². Apare iubirea galantă a Evului Mediu occidental (*l'amour courtois*), garnisită cu menestrelă și trubaduri, înzestrați cu ghitare și voci, însoțită de doamne și domnițe, plasate în balcoanele castelelor negre ori la „ferestrele arcate”, oglindite-n lacuri, în așteptarea îndrăgostiților (cavaleri în zale ori zburători), așa cum se întâmplă în *Luceafărul*, în *Călin (file de poveste)*, în *Călin Nebunul*, în *Scrisoarea a IV-a*, în *Mănușa* (după Friedrich Schiller) sau *Diamantul nordului (Capriccio)*²³. Numai că, spre deosebire de Evul Mediu real, din societatea cavalierească occidentală, dragostea la Eminescu nu este un joc curtenesc facil (cum face Cătălin ca s-o atragă pe Cătălina), ci este „farmec sfânt”²⁴, este esență și eternitate (așa cum o vede Luceafărul). Sunt ilustrate, de asemenea, trecătoare episoade tipice (ca alchimistul, căutător al aurului sau filosoful, chinuit de taina universului), chipuri și portrete de artiști (Rafael, Michelangelo sau Corregio), apar nume concrete de personaje legendare sau reale (Arald, regele avar, regele Nord, Cunigunda, cavalerul Delorges, regele Francisc), imagini citadine fugare (*Veneția*)²⁵. Acest univers fictiv se prelungește până în Orientul Mijlociu medieval, plin de plăceri gustative și carnale, ornat cu mirifici codri, cetăți bogate, „muri albi de marmură”, „stâlpi de aur blond”, „oglinzi de purpură”, baldachine de „catifea roșă”, vegheate toate de înțeleptul calif Harun-al-Rașid din Bagdad (vezi poeziile *În căutarea Șeherezadei*, *Din Halima*, *Povestea magului călător în stele*)²⁶. Uneori, elementele de decor medieval creează cadre idilice (cultivate din dorința poetului de a părăsi realul sau tangibilul și de a accede la timpul de aur), care – contrar disocierii dintre idilic și ideal făcute de Hegel – tind la Eminescu spre zona idealului, deoarece conduc la plinitudinea trăirii²⁷. Cu alte cuvinte, idilicul cu decor medieval se transformă la Mihai Eminescu în formă cu fond, în mod de a percepe și reordona lumea.

Evul Mediu românesc – chipuri princiare

Predomină, de departe, în creația lui Eminescu, Evul Mediu românesc, idealizat adesea și reconstituit în cheie romantică. Cea mai amplă și mai cunoscută frescă medievală românească este cuprinsă – cum se știe – în *Scrisoarea a III-a*, în care memoria colectivă încetează să mai fie un simplu pretext ori cadru. Aici se reconstituie, prin imagini artistice, o epocă de glorie medievală, un domn simplu „după vorbă, după port”, dar gigantic prin fapte, o țară,

Țara Românească și o lume eroică și creștină de la finele secolului al XIV-lea. Domnul și oastea formează un corp militar și religios care apără credința și „moșia”, adică Țara, fără ezitări și sincope. Oastea, alcătuită din boieri și țărani, cuprinde, de fapt, proprietari de moșii (mari și mici) individuale care, însumate, dau moșia cea mare, Țara. Apărarea moșiei fiecăruia echivala cu protejarea mării moșii (Țara), primejduite de Semilună. Eminescu ilustrează aici un atentat extern (extraeuropean) îndreptat împotriva valorilor europene, deopotrivă orientale și occidentale sau bizantine²⁸ și latine („*Din pristolul de la Roma să dau calului ovăz...*”), oprit de „ciotul” Mircea și de ai săi. Mircea apare aici în dublă ipostază, de creștin și de patriot sau, în simbioza celor două, de „poartă a Creștinătății”, sentiment pe care nu l-a inventat Eminescu și pe care domnul cu ai săi l-au trăit efectiv, așa cum aveau să-l trăiască și Ștefan cel Mare și alți mulți contemporani români și străini.

În afară de Mircea cel Bătrân (1386–1418), mai apar și alți domni, unii episodici și pretextuali, alții de sine stătători, prin adevărate portrete. În această galerie se înscriu „Dragoș vodă cel bătrân”, Vlad Drăgulea, poreclit Țepeș (1448; 1456–1462; 1476), invocat, tot în *Scrisoarea a III-a*, ca simbol absolut al dreptății, adevărat justițiar, menit să pună ordine în societatea românească de oricând, dar mai ales din epoca poetului („*Cum nu vii tu, Țepeș doamne, ca punând mâna pe ei...*”), un alt Vlad (complet imaginat), cu o curte la Bârlad, Eustratie Dabija (1661–1665) și, dominându-i pe toți, Ștefan cel Mare (1457–1504).

Cel mai pitoresc dintre domni, Dabija Vodă, excentric cumva față de lumea medievală (secolul al XVII-lea se află, sub aspect cronologic, în epoca modernă timpurie), dar descins din ea prin moravuri și idealuri, beneficiază de un portret aproape pantagruelic, centrat în jurul meselor bogate, udate din plin cu vin (*Umbra lui Istrate Dabija-Voievod*)²⁹. Dabija Vodă nu are, chiar și pentru mulți specialiști, altă rezonanță în istorie decât întâmplarea prin care Miron Costin și-a sfârșit odată cu domnia acestuia faimosul *Letopiseț* (adică la 1661), început acolo unde îl lăsase vornicul Grigore Ureche, adică la Aron Vodă (1595). Altminteri, nu a rămas pomenit prin vreo faptă semnificativă. Eminescu însă îl arată „sus, în cetate la Suceava”, printre „ziduri negre” și „icoane numai pete” sau hălăduind pe la Cotnari, Soroca, Vrancea și Tigheci, luptând în oastea Moldovei acolo unde a fost nevoie (la Beci=Viena, cu

„hantarii”, mai puțin cu leșii și ungurii, lăsați, pe bună dreptate, să se lupte între ei!), dar strigând mereu că îi era sete. Vodă, mutat acum în rai, își re trăiește viața sa pământească, clătinându-și capul plin cu licoare și are mereu nostalgia vinului Moldovei, de care era lipsit acum de Sf. Petru, păstrător strict al canonului. Amintirile însă sunt teribile și cuprind două planuri, unul individual, al domnului iubitor de vin și celălalt al oștenilor și prietenilor, iubitori și ei tot de vin: „*Când de mănusa lungii săbii/ Mă rezimam să nu mă clatin,/ Cântau cu toți pe Basarabii,/ Pe domnii neamului Mușatin,/ Pân' ce-ncheiau în gura mare/ Cu Ștefan, Ștefan domnul sfânt,/ Ce nici în ceruri samăn n-are,/ Cum n-are samăn pe pământ!*”. Moldova și Țara Românească se unesc cumva *ante litteram*, prin pasiunea tuturor pentru vin, în sens uman și liturgic, deopotrivă. La un moment dat, planurile interferă, încât toți bărbații țării petrec în frunte cu vodă, secondați de toți domnii trecuți, din ambele dinastii ale Basarabilor și Mușatinilor, cu binecuvântarea acestora: „*Moldova cu stejari și cetini/ Ascunde inimi mari de domn,/ Să bem cu toți, să bem, prietini,/ Să le vărsăm și lor în somn./ Pân'la al zilei blând luceafăr/ Să bem ca buni și vechi tovarăși;/ Și toți cu chef, nici unul teafăr;/ Și cum sfârșim să-ncepem iarăși.*” Tot secretul existenței glorioase a țării se bazează pe vin: „*Căci are-n sân Moldova noastră/ Viteze inimi de creștin;/ Tineri, în veselia voastră,/ Stropiți-le duios cu vin!*” „Stropirea cu vin”, dar nu una smucită, ci una „duioasă”, pare a fi cheia victoriilor obținute, deopotrivă, în numele țării și al credinței. Este un elogiu înverșunat adus vinului și băutorilor de vin, în stilul reușit cândva, încă în Evul Mediu, de François Villon. În ciuda tonului ironic, când vine vorba despre Ștefan cel Mare, chiar și „clătinatul” vodă Dabija ajunge serios (sobru), fiind vorba nu despre oricine, ci despre „domnul sfânt”.

În vreme ce în proză principele preferat este Alexandru cel Bun (scriitorul afirmă că își poate dovedi până la acest domn ascendența!), în lirica eminesciană, deopotrivă în cea de sorginte populară și în cea de factură cultă, Ștefan cel Mare este de departe monarhul dominant. De la vagi memorări sau pomeniri doar de nume până la adevărate portrete, voievodul tutelar se bucură de o atenție constantă. „*Când Ștefan se suie călare pe cal/ Răspunde Suceava din urmă...*” (*Ștefan cel Mare. Schițe de imn*)³⁰, încât marele luptător în numele Țării și al Crucii se confundă cu națiunea sa și cu lumea dreptății, pentru care s-a căznit atât de mult în viața

pământească. Altminteri, domnul apare veghind din ceruri la soarta Moldovei și a României întregi. În fața nimicniciei vremurilor de ocupație a provinciilor istorice, de către austrieci, de către unguri și de către ruși, adică de către „străinii” cei răi, mântuirea (în poezia *Doina*) nu poate veni decât de la Ștefan cel Mare: „*Ștefane, Măria Ta,/ Tu la Putna nu mai sta,/ Las' Arhimandritului/ Toată grija schitului,/ Lasă grija sfinților/ În seama părinților...*”³¹. Voievodul, dotat cu atributul divin al învierii, aidoma Mântuitorului lumii, este singurul capabil să salveze Țara. Fie și numai la sunetul cornului voievodal, „*Toți dușmanii or să piară/ Din hotară în hotară*”³². După patru secole de la fondarea Putnei, „fiii României” se roagă înaintea Domnului lor, ca înaintea Domnului din ceruri: „*Dar printre fum și lupte în cercul de lumină/ Se văd cerești casteluri de-a lui Hristos tării,/ Și între ele-i Putna, în care-adânc se-nchină/ Lui Ștefan-vodă astăzi ai României fii.*” Și în alte poezii de sorginte populară, tot Ștefan cel Mare domină scena, așa cum se întâmplă în *Mușatin și codrul*: „*Ștefan-vodă, tinerel,/ Trece puntea singurel,/ Cu pieptarul de oțel,/ Cu cușma neagră de miel, /Drag i-e codrului de el*” (*Închinare lui Ștefan Vodă*)³³.

Domnii români ai lui Eminescu stăpânesc, organizează și oblađuiesc țara în mod natural, ocrotind națiunea. S-a spus, pe bună dreptate, că Evul Mediu este văzut de poet ca o primăvară etnică, ca o vreme de formare a naționalităților și chiar de înflorire a lor, sub semnul „tineretii etnologice”, cum însuși protagonistul nostru scrie³⁴. „Vârsta de aur” a „vârstei de aur” medievale românești – derulate pe circa un mileniu, cum s-a văzut – este, conform lui Eminescu, secolul al XV-lea. „Suta a cincisprezecea” este „*avanscena teatrului Universului ocupată de români*”, cu personalități, precum Ioan (Iancu de Hunedoara) și Matei (Matia) Corvin în Transilvania, Banat și Ungaria, precum Mircea cel Bătrân și Vlad Dracul (Drăgulea) în Țara Românească, precum Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare în Moldova; cu astfel de conducători vrednici, românii au ajuns – spune iarăși scriitorul – nu numai unul dintre cele dintâi popoare militare și războinice ale Europei, apărătoare ale Creștinătății, dar și unul dintre cele mai culte ale aceluia ev de mijloc³⁵.

Voievozi-țărani sau voievozi-cavaleri?

Evul Mediu evocat de Eminescu este și cult și popular, în același timp. Apar figuri mărețe de împărați, regi, prinți, voievozi, cavaleri, deopotrivă

de sorginte occidentală și orientală, înveșmântați în mantii împodobite cu pietre scumpe, îmbrăcați în zale, încoronați cu diademe de aur, locuitori ai unor castele de vis, în calești zburătoare, trase de cai de rasă, așa cum unii dintre aceștia, în ciuda titlurilor pompoase, au alură de simpli țărani, înfrățiți cu doinele și codrii, cu animalele și păsările, cântând din frunză etc. Orașul de demult este, în general, ignorat, fiindcă el este o excepție de la lumea medievală, formată din seniori și vasali, din boieri și țărani, din sate și preoți. Este vorba despre o ordine rurală și cavalerescă, pe care orașul avea s-o strice până la urmă, prin plămădirea în el a ideilor de libertate și emancipare, a revoltelor și revoluțiilor. Eminescu evocă și această lume nouă, concurențială și rapace, dar o face, în general, la modul critic. Evul Mediu românesc este figurat de poet drept o lume de țărani isteți, dintre care unii, deși sunt prinți, se înfățișează ca înfrățiți cu păsările, codrii și dumbrăvile, cu lacurile și luna, cu soarele și râurile. Sunt și anumite excepții de la regulă. De exemplu, Dragoș-Vodă este înfățișat „în toată slava”, în cetatea Sucevei, înconjurată cu „zid de piatră nalt și gros,/ Că pe el merg cinci pe jos/ Și au loc cu de prisos,/ Că merg trei călări alături/ Și mai au loc pe de lături/ Căii mândri să și-i joace/ Când încolo, când încoace”; tronul domnului se-nalță pe șapte trepte, este acoperit cu baldachin, coroana domnească este de aur, iar pe umerii suveranului stă o hlamidă cu flori de aur cusute, boierii „șed în blane de samur”, au pieptare cu mâneci de oțel, sunt încălțați cu cizme roșii „împintenate”, au platoșe și cămăși de zale (*Dragoș vodă cel bătrân*).³⁶

Toate acestea exprimă gloria medievală, „epoca de aur” care nu mai este: „Săracă Țară-de-Sus,/ Toată faima ți s-a dus./ Acu cinci sute de ai/ Numai codru îmi erai.../ Împrejur nășteau pustii,/ Se surpau împărății, Neamurile-mbătrâneau, Crăiile se treceau,/ Numai codrii tăi creșteau...” (*Mușatin și codrul*).³⁷ Cum se vede, chiar și în mirificul Ev Mediu eminescian lumea dimprejurul Moldovei – mai exact al Țării de Sus sau, cum este chemată în altă parte, lumea Arboroasei (Bucovinei) – se afla în descompunere, în vreme ce țara mușatină creștea împreună cu ai săi codri și cu bărbați ca arborii din codri. Țara era în echilibru (motivul căii de mijloc sau *aurea mediocritas*), așezare și bună rânduială. În proiectul dramatic *Gruie-Sânger* (ca și în altul, similar, numit *Bogdan-Dragoș*), cei doi descălecători ai Moldovei (din anii 1350–1360) se contopesc într-un „scornit” unic voievod, contemporan cu ceva mai

timpuriul Basarab (cu „Tugomir Basarab”, cum zice poetul, voievod sud-carpatic de prin 1310–1352), având un pisar din vremea mult mai târzie a lui Alexandru Lăpușneanu (1552–1561; 1564–1568)³⁸. „Scornirea” aceasta și altele – legată de folosirea prea laxă a letopisețelor – este blând criticată (mai mult semnalată) de Călinescu³⁹, deși poetul are două scuze perfect valide: mai întâi, literatul poate modela istoria cum dorește, fiindcă el operează cu imagini artistice (construite prin imaginație) și fiindcă trecutul joacă adesea, în atare cazuri, doar rolul de pretext; în al doilea rând, cercetarea istorică nu avea atunci nivelul din secolul al XX-lea, iar Dragoș, Bogdan și Negru Vodă (identificat adesea cu Basarab) erau socotiți de unii istorici ca rude de sânge.

Astfel, Dimitrie Cantemir, încă punct de reper în veridicitatea cercetării istorice în secolul al XIX-lea, scria: „*A doa, să cunoaște că văzind mai pre urmă iarăș acei români [aflați în refugiu în Transilvania] precum locurile lor cele dintâi s-au curățit de poiade tătarâlor (precum înainte vom arăta cum și cu ce mijloc s-au rădicat tătarâi de pe aceste locuri), iarăș cu domnii săi, iar nu cu strănsură din păstori, precum mazăcii pomenesc, s-au înturnat la locurile sale cele de moșie; adică Dragoș Vodă, ficiorul lui Bogdan Vodă, cu o parte în Moldova, iar Radul Vodă Negrul, sau frate sau văr lui Dragoș Vodă, cu alta, în Țara Muntenească*”⁴⁰. Cu alte cuvinte, lucrurile nu erau foarte clare (după cum nici astăzi nu sunt!) nici pentru istoricii de talia lui Cantemir, deși a doua parte a secolului al XIX-lea, mai ales prin școala critică (pozitivistă), adusesese contribuții semnificative. Dar poetul, nefiind istoric, nu era chemat să țină seamă de aceste noi rezultate de specialitate în creația sa literară.

Eminescu are și tentația de a-i prezenta pe domnii și voievozii români medievali ca pe niște țărani mai răsăriți, mai înțelepți. Ștefan Vodă, surprins „tinerel”, purta cușmă neagră de miel, arc la spinare, cânta din frunză o doină legănată, apoi doinea din voce, vorbea cu codrul, cânta din fluier, copleșit de dor de casă etc., aidoma unui simplu locuitor al țării, adică țaran. Ispita aceasta au avut-o, mai ales în vremea sămănătorismului, și unii dintre istoricii cei mai mari, precum Nicolae Iorga. Așadar, potrivit lui N. Iorga, „*țărani liberii, stăpâni ai pământului țării, au creat statul; instituția supremă a acestuia, domnia, a fost ea însăși asumată de «voievozi-domni», care nu aveau curte propriu-zisă și erau încunjurați neapărat, în cele dintâi decenii,*

numai de sfetnici în port românesc, asemănători cu bătrânii chemați la judecățile țerănești”⁴¹. După opinia lui Iorga de la începutul secolului al XX-lea și nu numai de atunci, primii conducători ai Țării Românești și Moldovei au fost „domni țărani” sau „domni ai țăranilor”, purtându-se și înveșmântându-se aidoma țăranilor. Opinia aceasta vine tot din epoca romantismului, când avusese destui adepți în rândul oamenilor de cultură, literaților și chiar istoricilor. Eminescu nu face, prin urmare, decât să transpună în versuri un „adevăr” al vremii sale, o opinie comună, intrată în conștiința colectivă. Este drept că viziunea istoricilor – inclusiv a lui Nicolae Iorga – s-a schimbat radical ori s-a nuanțat mult când, după Primul Război Mondial, un somptuos mormânt voievodal (din secolul al XIV-lea) de la Biserica Domnească din Curtea de Argeș arăta opulență, vestimentație feudală și inele și alte simboluri de aur, toate de tip cavaleresc occidental. Prin urmare, primii noștri voievozi din secolele al XIII-lea și al XIV-lea, deși se aflau în fruntea unor comunități de țărani, făceau parte dintr-o elită care, fără să uite obiceiurile și mentalitatea supușilor lor, se purta după rangul înalt al tuturor elitelor europene de atunci din țările vecine, din Bizanț și chiar din Occident. Eminescu nu a făcut decât, printr-o intuiție rară, să exprime în portretele sale princiare această dualitate țărănească și elitar-feudală, chiar înainte ca mărturiile istorice s-o confirme pe deplin. De aceea, în *Scrisoarea a III-a*, de exemplu, fiul de domn îi scrie iubitei sale în versuri populare și îi cere „codrul cu poienele, ochii cu sprâncenele”. El este ca un țăran doinitor mai înstărit, îmbrăcat militărește pentru ocazia luptei, dar cu sufletul din popor. Natural, în chip discret se vede și rangul voievodal, fiindcă iubita nu este numită „mândră”, ci Doamnă, cu inițială majusculă, iar el, prințul, folosește pluralul maiestății („*Grăim, Doamnă, către Tine*”); la scurt timp însă, de la un vers la altul, flăcăul uită de maiestate și zice „*Să-mi trimiți prin cineva...*” și nu „*Să ne trimiți...*”, „*Oastea mea...*” în loc de „*Oastea noastră...*”, „*Și să știi că-s sănătos...*” în loc de „*Și să știi că suntem sănătoși...*” etc. De aceea, domnii lui Eminescu sunt maiestuoși și simpli în același timp, poartă zale și platoșe, dar cântă din frunză și scriu „cărți” (epistole) în vers popular doamnelor și domnițelor lor. Fiul lui Mircea cel Bătrân folosește pluralul maiestății, dar se simte frate cu codrul, Ștefan cel Mare, flăcăiandru fiind, cânta din frunză, din fluier și din voce, dar, la propunerea codrului, urma să fie ales împărat al naturii

și al oamenilor. Nu este vorba aici de o simplă licență poetică, ci despre o realitate venită, probabil, tot dintr-o excepțională intuiție: istoricii au dovedit mai recent – adică abia în deceniile din urmă – că domnii noștri au avut și o vocație și o aspirație imperiale. Este drept că, pentru ei și pentru poporul lor, titlul de domn (moștenit din latinescul *dominus*) era cel mai înalt rang posibil pe pământ, așa cum fusese odinioară în Imperiul roman, în epoca dominatului. Așa stând lucrurile, numele de domn putea fi, fără nicio îndoială, sinonim cu acelea de rege ori de împărat. În mințile unora dintre domnii noștri (numiți țari sau împărați) era însă chiar mai mult decât atât, anume exista o vagă conștiință a „Bizanțului după Bizanț”, a moștenirii imperiale bizantine din epoca de decădere a mării împărății și, mai ales, de după ocupația otomană. În această viziune, domnii lui Eminescu sunt țărani, dar sunt niște țărani solemn și maiestuoși, cuprinși de demnitatea, sobrietatea și înălțimea rangului lor, de originea superioară a puterii lor date de Dumnezeu.

Concluzii

Evul Mediu (ca și întregul trecut românesc) restaurat de Eminescu prin poezia lui a pătruns în conștiința publică a românilor mai bine și mai profund decât prin toate scrierile istoricilor erudiți la un loc. Acest fenomen a fost posibil numai fiindcă poetul, având har, a găsit calea cea mai potrivită spre a ajunge la sufletele oamenilor, fără ca acest lucru să-l decidă cineva. Totul a fost mai presus de fire, deoarece Eminescu se situează – prin creația sa majoră – dincolo de spații și de timpuri, fiind contemporanul tuturor generațiilor care l-au urmat. În acest context, în ciuda detractorilor, Eminescu este și contemporanul nostru, ne încântă și descântă mereu, înobilându-ne viața. Eminescu a integrat Evul Mediu, adică secolele de mijloc (cele situate între Antichitate sau căderea Romei și Epoca Modernă, anunțată de Renaștere), într-o viziune modernă, adecvată vremurilor sale și, câteodată, mai presus de aceste vremuri, intuind descoperiri care aveau să vină. Poetul și-a asumat conștient curentul romantic („*Nu mă-n cântați nici cu clasici,/ Nici cu stil curat și antic – / Toate-mi sunt de o potrivă,/ Eu rămân ce-am fost: romantic*”), pe care l-a ilustrat admirabil, inclusiv în tablourile sale medievale. Toți romanticii au reconsiderat și valorizat Evul Mediu, ridicându-l din dispreț și ură spre lumină, duioșie și prețuire. Eminescu nu avea cum să facă altminteri. Este drept că unii exegeți de astăzi – pătrunși de multele clișee

contemporane despre Evul Mediu – au căzut în capcana desincronizării, aruncând asupra lui Eminescu vini inventate și catalogându-l drept nostalgic, autohtonist, naționalist etc. Eminescu a fost „autohtonist” numai fiindcă a exprimat în versurile sale realitățile locale, românești. Dar și alți creatori de geniu au făcut la fel, zugrăvind acele lumi care le erau familiare. Ce ar rămâne, de exemplu, din creația shakespeariană dacă am exclude din ea lumea Insulelor Britanice, trecutul Angliei medievale, seria sa de regi volnici ori nevolnici etc.? Mihai Eminescu a prețuit Evul Mediu ca oricare romantic, fără să iasă din tiparele genului. S-a lăsat pătruns de imaginea și de imaginația romantică, închipuind castele cu bolți falnice și domnițe care-și așteptau cavalerii, dar asupra Evului Mediu românesc a meditat cu-adevărat și a scos din cronici și documente chipuri și icoane pline de farmec.

Evul Mediu eminescian este o structură organică, deplină, suficientă sieși, este un adevărat organism în care membrele se află în deplină interferență, se completează și dau armonie întregului. Poetul are, în acest caz, o viziune corporatistă, de istoric medievist și vede în chip vizionar – fără să teoretizeze – ceea ce istoricii vor susține ulterior (pe urmele unor scrieri de la cumpăna mileniilor I și II), anume că cele trei stări, adică *oratores* (cei care se roagă pentru ei și pentru celelalte două grupuri), *bellatores* (cei care luptă pentru ei și pentru celelalte două grupuri) și *laboratores* (cei care muncesc pentru ei și pentru celelalte două grupuri), formau împreună corpul societății medievale.

Ca și în acest caz, în alte câteva formulări despre Evul Mediu, prezentate de regulă drept erori făcute în spirit romantic și românesc, Eminescu nu a greșit deloc. Se impun astfel, mai întâi imaginea voievozilor și domnilor, priviți ca țărani sfătoși, apoi catalogarea unora dintre ei drept împărați, apoi socotirea lumii medievale drept epocă de formare și tinerețe a națiunilor și, în fine, reabilitarea întregii realități medievale. Primele două aspecte, cum s-a văzut, au primit confirmare istorică, prin cercetări de specialitate. Al treilea are confirmare încă de la începutul secolului al XX-lea, pentru ca ulterior să se dovedească în ce mod s-au produs geneza medievală a națiunilor moderne și chiar afirmarea națiunilor medievale⁴². Și ultima chestiune (legată de „*un alt Ev Mediu*”), de mai bine de o jumătate de secol, își are rezolvarea sa, tot în spiritul vizionar eminescian; astfel, Evul Mediu, departe de fi „întunecat”, „primitiv” și „barbar”, se dovedește o lume

diferită de a noastră, dar nu mai prejos, o lume în care, în locul egalității, democrației și libertății individului, funcționau ierarhia, supunerea, privilegiul, onoarea și credința⁴³. Pentru mentalitatea medievală, istoria era arta de a vorbi frumos despre trecut, iar poezia era cântec ori poveste cântată, cu ritm, rimă și măsură, pe acorduri de liră și de gitară. Poetul nu ne spune neapărat că această lume era superioară lumii moderne, ci că era fascinant de diferită și că merita toată atenția și tot respectul. El ar fi vrut ca și la noi (ca, de exemplu, în Anglia) formele istorice medievale să nu fi fost brutal desființate, ci mereu înprospătate de spiritul modern⁴⁴.

Eminescu a exprimat un autohtonism realist, de nuanță cultă și folclorică în același timp, dar a fost și de un modernism surprinzător, scrutând viitorul cu idei încă neexprimate de alții, cu idei care aveau să vină. Evul Mediu românesc ilustrat de Eminescu – dacă se face abstracție de metodele de abordare diferite – seamănă mult cu acela reconstituit de Nicolae Iorga. Același lucru se poate spune și despre Țara celor doi mari creatori – Țara Românească – situată dincolo de nimicurile cotidiene, de timpurile aspre și de oamenii mărunți. Este în această Țară o lume criticată adesea de amândoi, veștejită, dăruiată cu ironii și invective, dar această lume nu a afectat niciodată esența perenă a Țării, privită ca loc de conservare și de organizare a neamului românesc. Iorga spune undeva frumos, cu aparență metaforică, dar cu rădăcini într-o viață de cercetare a trecutului: „*În timpurile cele vechi, românii nu făceau nicio deosebire în ceea ce privește ținuturile pe care le locuiau; pentru dânșii, tot pământul locuit de români se chema Țara Românească. Țara Românească erau și Muntenia, și Moldova, și Ardealul, și toate părțile care se întindeau până la Tisa chiar, toate locurile unde se găseau români. N-aveau câte un nume deosebit pentru deosebitele ținuturi pe care le locuiau și toate se pierdeau pentru dânșii în acest cuvânt mare, covârșitor și foarte frumos, de Țară Românească*”⁴⁵. Aceste cuvinte adânci despre Țară sunt ca o poezie fără rimă și sunt scrise de Iorga, categoric, în spirit eminescian, în acel spirit care lumina steaua unui adolescent pătruns de mărirea României eterne, chiar înainte de vreme, când edificiul nostru politico-statal era doar un proiect. Vă propun ca astăzi, de Ziua Culturii Naționale, să-i dorim României, țara noastră „de glorie” și „de dor”, ceea ce i-a menit peste secole, cu atâta forță, Eminescu.

Note

¹ M. Eminescu, *Opere. Poezii*, Ediție critică, cronologie, note și variante de Perpersicius, Introducere de Eugen Simion, diferențe textuale și un comentariu asupra ediției *Perpersicius* de Nicolae Georgescu, București, 2013, p. 130.

² M. Cimpoi, *Evul miez eminescian*, în „Metaliteratură. Analele Facultății de Filologie” (Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” din Chișinău), Secția literatură română și comparată, vol. 7, 2003, pp. 3–28.

³ Relativ recent, în primăvara și vara anului 2014, la librăria timișoreană „ESOTERA” au avut loc patru serate din seria „Eminescu și Evul Mediu italian”, sub semnul valorificării viziunii poetului asupra lumii medievale.

⁴ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 16.

⁵ *Ibidem*, p. 17.

⁶ *Ibidem*, p. 19.

⁷ *Ibidem*, p. 25.

⁸ *Ibidem*, pp. 32–33.

⁹ *Ibidem*, p. 34. Referirea se face mai ales la poezia *Imn lui Ștefan cel Mare*.

¹⁰ M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 5.

¹¹ A.J. Toynbee, *A Study of History*, 12 volume, elaborate între anii 1934–1961 și publicate în multe ediții, în diferite locuri și limbi.

¹² M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 9.

¹³ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 148.

¹⁴ *Ibidem*, p. 376. Vezi și M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 15.

¹⁵ E.R. Curtius, *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, București, 1970, pp. 347–404 (capitolul *Cartea ca simbol*).

¹⁶ M. Cimpoi, *op. cit.*, pp. 12–24.

¹⁷ *Ibidem*, p. 27.

¹⁸ Chiar cuvântul *crai* este unul medieval. Provenind din numele regelui și împăratului Carol cel Mare, acesta a pătruns în limbile slave, în maghiară și română abia după ce purtătorul lui (mort în 814) intrase în legendă și devenise prototipul suveranului încoronat, uns cu mir și dăruit cu putere de la Dumnezeu.

¹⁹ M. Eminescu, *op. cit.*, pp. 75–83, 157–171, 155–156, 146–150.

²⁰ G. Gană, *Melancolia lui Eminescu*, București, 2002, p. 212. M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 12.

²¹ M. Eminescu, *op. cit.*, pp. 84–96, 190.

²² *Ibidem*, pp. 377–405. Eminescu nu a avut, totuși, înțelegere pentru Evul Mediu creștin, înfeudat bisericii. Cf. M. Cimpoi, *op. cit.*, pp. 9, 23.

²³ M. Eminescu, *op. cit.*, pp. 157–171, 75–83, 146–150, 155–156, 555–563, 811–833.

²⁴ M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 15.

²⁵ M. Eminescu, *op. cit.*, pp. 146–150, 84–96, 190 etc.

²⁶ *Ibidem*, pp. 433–438, 639–642, 377–405.

²⁷ M. Cimpoi, *op. cit.*, pp. 18–19.

²⁸ În publicistică, poetul condamnă bizantinismul ca fiind „mizerie morală și intelectuală încuibată timp de o mie de ani”, „corupție seculară”, „pungășie și spionaj secular” care i-a contagiat și pe turci „cu toată zestrea lor umană de probitate și vitejie”; o face, probabil, și sub impresia mai recentă a apăsării fanarioților, descinși din vechiul Bizanț și considerați o „cocoasă morală” pentru națiunea română (M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 7).

²⁹ M. Eminescu, *op. cit.*, pp. 581–585.

³⁰ *Ibidem*, pp. 800–801.

³¹ *Ibidem*, p. 173.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, pp. 885–893.

³⁴ M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 26.

³⁵ *Ibidem*, pp. 7–8.

³⁶ M. Eminescu, *op. cit.*, pp. 894–896.

³⁷ *Ibidem*, p. 885.

³⁸ M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 12.

³⁹ G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I, ed. îngrijită de Ileana Mihăilă, București, 1999, p. 373.

⁴⁰ D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, publicat sub auspiciile Academiei Române..., ediție de Grigore G. Tocilescu, București, 1901, în *Operele principelui Dimitrie Cantemir*, tomul VIII, p. 475.

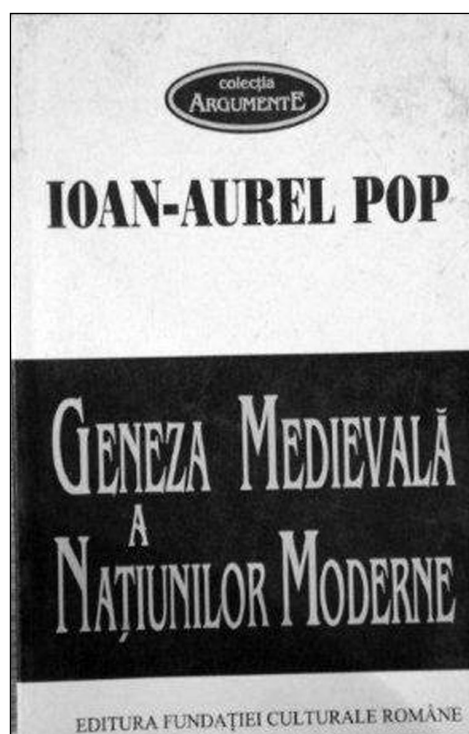
⁴¹ Ș. Papacostea, *Postfață*, în vol. N. Iorga, *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ediție îngrijită de Șerban Papacostea, București, 1984, pp. 411–412.

⁴² I.-A. Pop, *Geneza medievală a națiunilor moderne (secolele XIII–XVI)*, București, 1998, passim; idem, *Națiunea română medievală. Solidarități etnice românești în secolele XIII–XVI*, București, 1998, passim.

⁴³ Régine Pernoud, *Pour en finir avec le Moyen Age*, Paris, 1977, passim.

⁴⁴ M. Cimpoi, *op. cit.*, p. 26.

⁴⁵ N. Iorga, *Ceva despre Ardealul românesc*, București-Năsăud, 1907, p. 1. Și Cantemir avea aceeași viziune a unității atemporale românești, când zicea „*Hronicon a toată Țara Româniască (care apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardealul)*”. De fapt, toți marii creatori, de la Inochentie Micu, Mihail Kogălniceanu și Mihai Eminescu până la Lucian Blaga și Nichita Stănescu au exprimat, într-o formă sau alta, acest sentiment tonic, dar cuminte și cumpătat, al românității integrale.

Academia Română – for promotor și luptător pentru unitate națională*

Acad. Ionel-Valentin Vlad

Președintele Academiei Române

Apărută la capătul unor îndelungate și constante eforturi, pe terenul pregătit de Unirea Principatelor Române și de reformele care i-au urmat, de ASTRA, Academia Română a fost, încă de la început, atât prin componență, cât și prin obiectivele sale, „depozitara culturală a nestinsului dor secular de unire al tuturor românilor”. În cadrul ei „toate ținuturile aveau solii lor”, fiind reprezentate deopotrivă „atât Principatele de curând unite, cât și Ardealul, și Banatul, și Bucovina, și Basarabia, și aromânii”.

În anul 1893, la conducerea Academiei Române a fost ales ca președinte un reprezentant al Transilvaniei, în persoana lui George Barițiu; Iosif Vulcan scria în paginile revistei „Familia”: „Un ardelean – președinte al Academiei Române la București! Iată marele eveniment, al cărui glorie se revarsă asupra tuturor românilor de dincoace. Un eveniment și mai important prin considerațiunea că el ne indică identitatea culturală a neamului românesc!”

Dar nu numai prin componență, cât mai cu seamă prin activitatea desfășurată și atitudinea adoptată de-a lungul anilor față de marile momente ale luptei românilor pentru unitate națională, Academia Română a demonstrat că „personifică cultura și idealul întregului neam românesc dincoace și dincolo de hotare”. Ea a acordat o atenție aparte studierii, sub toate aspectele, a teritoriilor românești aflate sub stăpâniri străine, semnificativ în acest sens fiind și faptul că seria discursurilor de recepție a fost inaugurată de un reprezentant al Transilvaniei – Alexandru Papiu-Ilarian – despre una din personalitățile marcante ale culturii românești de peste munți, istoricul și filologul Gheorghe Șincai, unul din corifeii Școlii Arelene. În același timp, instituția academică de la București a fost prezentă, într-o formă sau alta, în toate marile momente, demonstrând de fiecare dată că „face

parte din sufletul neamului românesc și este a națiunii, precum națiunea găsește într-înșea vatra pururea nestinsă a iubirii de neam, a amintirilor scumpe și a nobilelor imbolduri”.

De-a lungul anilor, Academia Română a fost prezentă, prin membrii ei, ori a marcat prin manifestări proprii, cele mai de seamă momente din istoria țării, cu o puternică încărcătură națională: sărbătorirea, în 1900, a unui sfert de veac de la înființarea Universității din Cernăuți, împlinirea, în 1904, a 400 de ani de la stingerea marelui voievod Ștefan al Moldovei și marcarea a 40 de ani de la apariția revistei „Familia”, în 1911, la Adunarea generală pentru jubileul de 50 de ani de la înființarea ASTREI, la Blaj, datorită dorinței unanime de a reveni pe istoricul Câmp al Libertății etc. Prin toate, Academia Română a dovedit că „este însuflețită numai de acel foc al iubirii de patrie, la a cărei renaștere, înflorire și menire este chemată a lucra prin știință și talent, prin munca neinteresată, prin geniul național pe care-l personifică”.

Izbucnirea Primului Război Mondial, iminenta intrare a României în conflict, în vederea eliberării teritoriilor românești aflate sub stăpâniri străine și a reîntregirii țării în hotarele ei firești, au găsit în Academia Română un profund ecou.

După cum afirma, în 1915, președintele înaltului for, dr. Constantin I. Istrati, „Academia Română, care a contribuit mult la ridicarea conștiinței naționale și în mod larg a lucrat și dânsa pentru desăvârșirea unității noastre sufletești, nu poate astăzi, fără o emoțiune adâncă, însuflețită de o profundă convingere și încredere și cu aleasă înălțare sufletească să nu-și ridice inima în credința că ziua de mâine va aduce mult așteptata împlinire a visului de aur al atâtor generațiuni și fericirea neamului românesc”.

*Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918”
(28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

Citirea hotărârii Constituanței în Alba-Iulia la 1 Decembrie 1918 din partea PSS Episcopului Gherlei dr. Iuliu Hossu, când se hotărăște unirea tuturor românilor

Pe frontul reîntregirii naționale s-au aflat, în diverse ipostaze, și numeroase personalități ale culturii și științei românești, membri ori viitori membri ai Academiei Române, ale căror evocări stau mărturie despre activitatea pe care au depus-o în perioada 1914–1918, în vederea realizării supremului deziderat al României reîntregite.

În Consiliul de Coroană din 3 august 1914, luând cuvântul în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, viitor membru de onoare al Academiei Române (a fost ales în 1923), analizând condițiile interne și internaționale ale României în noua conjunctură creată de izbucnirea conflagrației mondiale, afirma răspicat: „Soarta românilor de peste munți, idealul național al românismului sunt chestiuni pe care un guvern român nu le poate nesocoti. Dacă în lucrurile mici se poate trece peste simțământul public, în ceasurile mari ale vieții naționale oamenii de stat trebuie neapărat să țină seama de voința poporului. Nu se poate face un război în vremurile de azi când acest război nu este înțeles, nu este aprobat de conștiința națională”, considerând că cea mai înțeleaptă atitudine pe care o putea lua România în acele împrejurări era proclamarea neutralității.

În anii care au urmat, personalități de marcă din domeniul științelor, literelor și artelor și-au exprimat, în ședințele publice ale Academiei Române, dar și cu

alte prilejuri, păreri privitoare la desfășurarea conflictului abia început și la rolul pe care România urma să-l aibă, în noua conjunctură politico-militară internațională, în vederea realizării propriilor aspirații. Comunicările științifice prezentate sub cupola Academiei Române în anii 1914–1916 au îmbrățișat aspecte de stringentă actualitate.

Fidelă programului stabilit în decretul de înființare, Academia Română a primit în rândurile ei, și în anii 1915–1916, personalități de mare valoare, reprezentanți ai provinciilor aflate sub stăpâniri străine, care, alături de membrii existenți ori de alți oameni de știință și de cultură, au contribuit la pregătirea țării pentru realizarea supremelor deziderate naționale.

La 14 august 1916, în cadrul Consiliului de Coroană, același Ion I.C. Brătianu, reafirmând necesitatea adaptării politicii României la noua conjunctură internațională, urmărind eliberarea teritoriilor românești aflate sub dominații străine și revenirea lor la patria-mamă, s-a pronunțat pentru ieșirea țării din neutralitate și alăturarea ei de partea puterilor Antantei. El spunea: „...având drept ideal unitatea națională, suntem datori să urmărim realizarea lui. În viața națiunilor sunt afirmări de drepturi care cântăresc mai mult decât izbânzi trecătoare și sunt gesturi care compromit viitorul lor pentru veacuri de-a rândul. Într-o atare situație e azi românismul”.

În calitatea sa de comandant suprem al armatei române, Regele Ferdinand, și el membru de onoare al Academiei Române încă din 1890, menționa în Înaltul Ordin de Zi dat cu această ocazie, adresându-se ostașilor țării: *„V-am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații voștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde ... Veți lupta alături cu marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție vă îndemn să îi îndurăm însă greutățile și izbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de gloria străbună. De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi”*.

Intrarea României în război, în august 1916, a fost salută în cuvinte entuziaste de vicepreședintele Academiei Române, scriitorul Barbu Ștefănescu Delavrancea, care ținea să sublinieze marele rol pe care supremul for de știință și de cultură al țării l-a avut încă de la înființare în *„unitatea morală și intelectuală a românilor de pretutindenea. Ea, primind în sânul ei, reprezentanți și din Ardeal, și din Banat, și din Bucovina, sub aceeași cupolă, a văzut neconținut, de o jumătate de veac, imaginea virtuală a României Mari. Ea, simbol al aspirațiilor naționale, a izbutit să întreie flacăra unui patriotism integral, care nu recunoștea hotarele artificiale ale României, ci, săltând peste Carpați, înfrătea de fapt pe cei care erau frați de drept. Ea, topind istoria suferințelor noastre seculare, a scos din zgura trecutului, nobil și lamur, un singur suflet al unei singure ființe, al românimii de altă dată și al românimii dintotdeauna”*.

În anii tragici ai războiului, Academia Română a suferit și a împărțășit, alături de întreaga națiune, privațiunile și pericolele, acționând în modul său propriu pentru depășirea greutăților și înfăptuirea idealului de unitate, pentru care a militat încă de la crearea sa. Dorind să fie ea însăși un exemplu, în septembrie 1916 a hotărât să participe la efortul general al țării și să ofere diurnele membrilor ei *„precum și drepturile de autor pentru memoriile ce publică pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor soldaților căzuți”*. Președintele Academiei Române, Petru Poni, menționa în ședința din 2 septembrie 1916: *„Cea mai înaltă instituție culturală este de acord cu toată suflarea românească în aceste mari momente ale vieții noastre naționale”*.

În anii ocupației militare, Academia Română a fost atacată direct și i s-au ridicat, din colecțiile sale, peste 600 de volume de manuscrise din secolele XIV–XVII; acestea au revenit, ulterior, biblio-

tecii, numai în urma intervențiilor repetate făcute de unii dintre membrii Academiei rămași în Bucureștiul ocupat, cu deosebire ale lui Ioan Bianu, cel care răspundea direct, în calitate de custode, de inestimabilul tezaur al bibliotecii instituției academice.

În același timp, pe frontul reîntregirii naționale s-au aflat, în diverse ipostaze, multe personalități de seamă ale culturii și științei românești, membri ori viitori membri ai Academiei Române: Regele Ferdinand, generalii Alexandru Averescu, Grigore Crăiniceanu și Constantin Prezan; oamenii politici Ioan I.C. Brătianu și Vintilă I. Brătianu; profesori ori cercetători, mobilizați ca ofițeri ori înrolați ca voluntari, care au luptat în campaniile din 1916 și 1917, pe fronturile din Transilvania și Dobrogea, de la Mărăști, Mărășești și Oituz: Petre Andrei, Nicolae Bănescu, Gheorghe I. Brătianu, Gheorghe Giuglea, Horia Hulubei, Ion Jalea, cel care a și rămas infirm de o mână în urma rănilor primite, Dumitru Panaitescu-Perpessicius, Ion Pillat, Radu R. Rosetti, Victor Slăvescu, George Topîrceanu, luat prizonier în urma luptelor de la Turtucaia, Tudor Vianu ș.a.; *„ostașii în halate albe”*, din spitalele mobile ori din cele de boli contagioase: Constantin I. Angelescu, Ioan Cantacuzino, Daniel Danielopolu, Nicolae Gh. Lupu, Iosif Francisc Rainer, Vasile Voiculescu; artiști și scriitori, precum George Enescu, Camil Ressu, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga; savanți și diplomați care au susținut cauza românească în țară și peste hotare: Nicolae Iorga, Ioan Ursu, Nicolae Titulescu, Elena Văcărescu ș.a.

Iată de ce, după tot ceea ce întreprinsese până atunci forul academic pentru ștergerea, fie și simbolică, a hotarelor dintre frați, nu apare deloc surprinzător modul de receptare a marilor momente din cursul anului 1918, care au condus la înfăptuirea României Mari.

La numai câteva zile de la proclamarea, la Chișinău, de către Sfatul Țării, a hotărârii de Unire a Basarabiei cu România, înaltul for de cultură și de știință de la București lua act, într-o atmosferă de profund entuziasm, de proclamația din 27 martie a basarabenilor, considerată drept *„semnul reînvierii lor la viața națională românească”*, *„nădejdea de mai bine ce se revarsă în inimile celorlalți români”*, *„glasul care ne spune că oricât de mari ar fi dezamăgirile prezentului, încrederea în viața poporului nostru nu trebuie să ne părăsească nici un moment”*. Următoarele două hotărâri de Unire – de la Cernăuți și, mai cu seamă, Rezoluțiunea Marii

Uniri proclamate la Alba Iulia – au fost primite de instituția academică de la București nu numai cu entuziasm, dar și cu matura înțelegere a însemnătății lor pentru devenirea României moderne. La toate aceste momente epocale din martie, noiembrie și decembrie 1918, o contribuție esențială au avut-o și unii dintre membrii Academiei Române: Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Iuliu Hossu, Miron Cristea, Valeriu Braniște, Silviu Dragomir, Alexandru Borza, Lucian Blaga, Ion Lapedatu ș.a., la Alba Iulia; Onisfor Ghibu, Pantelimon Halippa, Ion Inculeț, Nicodim Munteanu, Axente Banciu, Ștefan Ciobanu, Paul Gore, la Chișinău; Ion I. Nistor, la Cernăuți.

Reunită în întregul ei, la 14 mai 1919, într-o ședință solemnă, pentru a marca atât victoria din anul Unirii 1918, cât și împlinirea unei jumătăți de veac de la înființare, Academia Română a putut să-și exprime din plin bucuria pentru înfăptuirea României Mari, pentru care a militat neînterupt, devenind, după cum se exprima Nicolae Iorga, „*un organ de rostuire fățișă și energică a credinței în necesara unitate națională*”.

Rolul jucat de-a lungul anilor pentru înfăptuirea unității „*în cuget și în simțiri*” de Academie a fost subliniat în aceeași ședință din 14 mai 1919 de reprezentanții tuturor provinciilor românești reunite în 1918.

În cuvântul său, Regele Ferdinand, președinte de onoare și protector al supremului for științific sublinia: „*În lupta sfântă pentru unirea tuturor românilor, Academia Română și-a avut partea ei importantă pe terenul cultural*”. Regele a adus cu acest prilej un vibrant omagiu generației de la 1866 care, „*bine încredințată că numai pe baza unității de limbă și de cultură se poate clădi trainic viitorul unei națiuni, a reunit în cercul restrâns al viitoarei Academii pe bărbații luminați din toate ținuturile românești și astfel România Mare de azi își găsea de o jumătate de secol patria comună sub acoperișul tânărului așezământ*”.

Conștienți fiind că Unirea realizată în 1918 a deschis o etapă nouă nu numai în istoria poporului român, dar și a instituției academice, membrii ei își exprimau nădejdea că marele act va crea condițiile pentru ca Academia „*să ducă cu aceeași demnitate steagul unității culturale a neamului românesc*”, că „*va pune piatra ei pentru clădirea, pe fundamentul științei, a unei vieți a poporului român care, prin*

suferințele, prin munca, prin deșteptăciunea și purtarea lui minunată în momentele cele mai grozave prin care trecea omenirea întreagă, a arătat că este demn de o viață fericită”, că „va fi și pe mai departe un izvor necesat de lumină și un mijloc de întărire a unității noastre naționale”.

Fidelă acestor principii, Academia Română este și astăzi exponenta unității naționale a tuturor românilor. Omagiind pe înaintașii care au realizat, în 1918, întregirea neamului nostru românesc, Academia Română își îndreaptă privirile spre viitor, militând pentru menținerea unității naționale, pentru afirmarea tradițiilor și specificului românesc și încadrarea acestora în locul ce li se cuvine în cultura și civilizația europeană, pentru încadrarea în Uniunea Europeană cu demnitate și cu valorile pe care le aduce Poporul Român.

Sesiunea solemnă consacrată Marii Uniri este menită să rememoreze evenimentele petrecute în urmă cu 96 de ani, să sublinieze încă o dată rolul Academiei Române de-a lungul existenței ei în realizarea și menținerea unității naționale și să stabilească obiectivele ei viitoare în condițiile lumii de astăzi, proiectul nostru fundamental la care lucrăm din toate puterile.

Biserica a sprijinit Marea Unire*

Preafericitul Părinte Daniel

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membru de onoare al Academiei Române

Ziua de 1 Decembrie este o zi de recunoștință sau mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru marele dar al unității și libertății naționale, dobândit de poporul român prin credință puternică și luptă jertfelnică de-a lungul *multor secole de suferință creștinește îndurate*, prin înțelepciunea și voința fermă a conducătorilor patrioți, civili și clerici, prin vitejia și dorința fierbinte a poporului român de unitate și libertate națională.

Biserica Ortodoxă Română a sprijinit Marea Unire a tuturor provinciilor românești într-un stat român unitar, fiind împreună cu poporul în toate eforturile sale de afirmare și cultivare a conștiinței naționale și a dorinței de unitate națională.

Prin rugăciune, prin exemplu personal, prin cuvânt rostit și prin cărți tipărite, Biserica a fost activă în lucrarea de unire, angajând pentru acest ideal ierarhi cărturari, preoți și diaconi patrioți, profesori de teologie, studenți în teologie, călugări, călugărițe care au îngrijit soldații răniți, parohii și mănăstiri care au organizat colecte de bani și alimente, cu toții încurajând moral și material pe luptătorii români pentru libertate și unitate națională.

Este relevant faptul că între cei 1228 de delegați oficiali în Adunarea Națională Constituantă, care s-au întrunit la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918 pentru proclamarea Marii Uniri, au fost și *mulți slujitori ai Bisericii*. Cele două Biserici românești din Transilvania (Ortodoxă și Greco-Catolică) au fost reprezentate la Alba Iulia prin *cinci episcopi, patru vicari, zece delegați ai consistoriilor (consiliilor eparhiale) ortodoxe și ai capitlurilor greco-catolice, 129 de protopopi, câte un reprezentant al institutelor teologice-pedagogice și câte doi reprezentanți ai studenților*.

Proclamarea Unirii de la Alba Iulia a fost precedată de slujba *Sfintei Liturghii* și de slujba de *Te Deum*, oficiate în locuri diferite de clerici ortodocși și clerici greco-catolici, întrucât Unirea cea Mare era trăită ca *o lucrare sfântă și solemnă a comuniunii românești, a unității și libertății naționale*, ca act de recunoștință sau mulțumire adusă lui Dumnezeu și

ca prețuire a eroilor care *s-au jertfit pentru apărarea patriei și a credinței strămoșești, pentru întregirea neamului, pentru libertatea și demnitatea poporului român*. La Altarul Bisericii ortodoxe din Alba Iulia, *Sfânta Liturghie* a fost săvârșită de episcopul Ioan Papp al Aradului și locțiitor de Mitropolit al Ardealului, care, în obișnuita încheiere a *Sfintei Liturghii*, a rostit: „*Cel ce a înviat din morți și a înviat astăzi și neamul nostru românesc, Hristos, Adevăratul Dumnezeu*“. Iar episcopul ortodox român de Caransebeș, Miron Cristea, viitorul Patriarh al României Mari, a citit, la sfârșitul *Sfintei Liturghii*, *Rugăciunea pentru dezrobirea neamului românesc*, într-o atmosferă de profundă emoție patriotică, intonând apoi, împreună cu toți românii prezenți, imnul *Deșteaptă-te, române!*

Lucrările Adunării au fost prezidate de marele patriot Gheorghe Pop de Băsești, împreună cu episcopii de Arad și Oradea. Ședința s-a încheiat cu cuvintele episcopului ortodox Ioan Papp, care a subliniat faptul că „*Biserica și poporul sunt una, în cugete și simțiri, pentru împlinirea visului unității naționale*“.

Au urmat apoi cuvântările ierarhilor adresate celor 100 000 de români, adunați din toate provinciile țării pe *Câmpul lui Horea*, actualul platou din fața Catedralei Ortodoxe din Alba Iulia, unde, în secolul XVIII, au fost trași pe roată doi martiri ai neamului românesc, Horea și Cloșca.

În *Marele Sfat* al națiunii române, ca și în Consiliul Dirigent, au fost aleși, de asemenea, și slujitori ai Bisericii, iar episcopul și viitorul Patriarh Miron Cristea, împreună cu episcopul greco-catolic de Gherla, Iuliu Hossu, au fost aleși membri în delegația de patru persoane care va prezenta *Actul Unirii* la București regelui Ferdinand I al României Mari.

Ne rugăm lui Dumnezeu să ne ajute să păstrăm și să cultivăm darul unității naționale ca fiind un simbol al demnității poporului român, obținut cu multe jertfe și multe eforturi spirituale și materiale, spre slava Preasfintei Treimi, binele țării noastre și bucuria românilor de pretutindeni!

*Mesaj transmis la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918“
(28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

1918. Împlinire și urmări*

Acad. Dan Berindei

La 1 Decembrie 1918 națiunea română a trăit un moment de împlinire și un moment de vârf al existenței sale. A fost vorba de un adevărat miracol, această strângere a tuturor regiunilor locuite exclusiv sau majoritar de români în hotarele unui singur stat. Începutul îl făcuse încă din primăvara anului 1918 Basarabia, pentru ca, spre sfârșitul aceluiași an, să vină momentele unirii Bucovinei și apoi a Transilvaniei și Banatului. România Mare devenise o realitate aproape de la sine.

Dar greutăți, aparent insurmontabile, stăteau încă în față. Nu era doar o problemă a noii Români, ci a lumii care se afla la o cotitură hotărâtoare a existenței ei. Războiul, care avusese o durată de aproape o jumătate de deceniu și zguduise lumea și îndoliase popoarele ei, nu se încheia doar cu schimbări de hotare, ci impusese mutații decisive pe multe planuri. Imperii se prăbușiseră succesiv din ambele tabere încrâncenate, afirmarea drepturilor omului și înlăturarea discriminărilor, ca și noi repartiții ale bunurilor se impuseseră. Lumea își căuta noi căi, iar România era și ea în fața unor alternative decisive.

Războiul se sfârșise, dar urmele sale erau profunde, adevărate răni deschise în trupul societății. Teritoriul noii Români fusese supus, în mare parte, operațiunilor militare. Distrugerii, rechiziții, jafuri și abuzuri ale ocupantului, deplasări ale unei părți însemnate a populației, morți, invalidități, dispariții marcau vremea noului început. Bucuria împlinirii era umbrită de nenumărate drame și suferințe, dar, totodată, era copleșitoare și, într-un fel sau altul, îmbrățișase societatea în întregul ei. Nu era vorba numai de o reunire a tuturor românilor în unice hotare, ci de perspectivele pe care ei le întrezăreau, în ciuda momentelor extrem de grele prin care încă se mai trecea. Pe câmpurile de luptă se realizase o solidaritate între combatanții cu origini sociale diferite. Războiul și amenințarea iminentă a unui sfârșit făcuseră ca multe hotare dintre oameni să dispară, ca apropierea să aibă loc, dincolo de separațiile și prejudecățile existente, deși avusese loc pentru alții și o

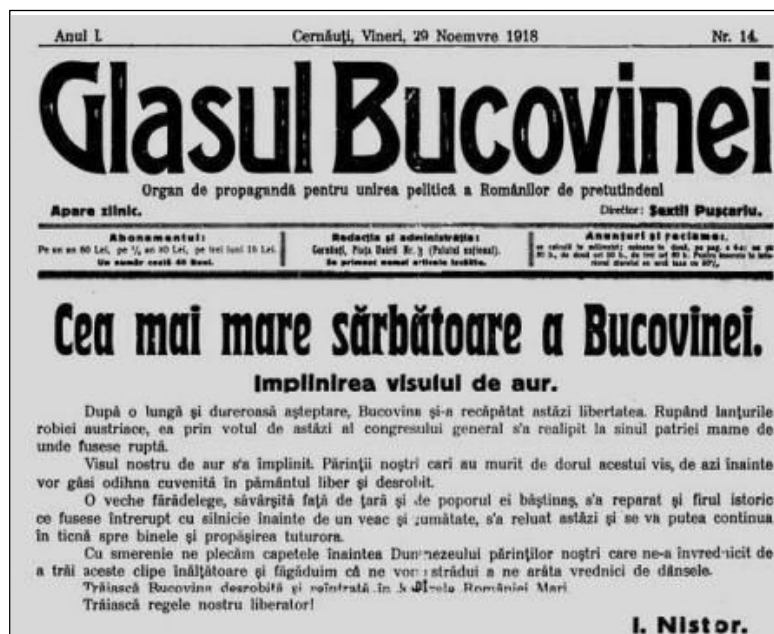
schimbare de mentalitate nocivă, care să ducă la aderențe primejdioase la grupările politice extreme de stânga sau de dreapta, care se vor forma în perioada interbelică.

Marile făgăduieli pe care, îndemnat de Ionel Brătianu, le făcuse Regele Ferdinand, în primăvara anului 1917, privind cele două reforme fundamentale – cea electorală și cea agrară, și care au fost efectiv realizate – au contribuit la instaurarea unei noi Români și au stat la temeiul dezvoltării țării în cele două decenii următoare marii conflagrații.

Ieșirea din starea de război, reconstrucția pe noi temeiuri a țării s-a realizat, într-un răstimp mai scurt decât un deceniu, înfruntându-se, totodată, dificultăți variate, unele neașteptate. Printre acestea, cea dintâi a fost găsirea căilor de a se depăși diferențele regionale, căci într-un scurt răstimp istoric trebuia organizată noua țară pe formula benefică a *unității statale*, respingându-se tendințele fiecărei părți componente de a-și crea o situație proprie. Formula federală n-a fost adoptată, pentru a conferi noului stat forța supraviețuirii. Istoria recentă și evenimentele desfășurate în spații geografice apropiate aveau să confirme justetea acestei direcții de organizare, urmată încă din anul 1859. Dar, evident, procesul istoric, care a avut loc, a avut și limitele și lipsurile sale. Acesta s-a dovedit susceptibil de îmbunătățiri, ceea ce, în parte, rămâne și o problemă actuală, dar direcția aleasă a fost, fără îndoială, benefică și a stat la baza țării noului edificiu național, care peste doi ani va împlini un veac de ființare.

Într-un scurt răstimp, noua Românie a trecut printr-un proces amplu și multiform de reformare, care a avut meritul de a feri țara de zgudiri și traumatisme; totodată, s-a înlesnit reluarea în noi dimensiuni a procesului de dezvoltare economică. Introducerea sufragiului universal imediat după încheierea ostilităților și mai ales complexa reformă agrară, când a trebuit să se aibă în vedere specificitățile regionale, au creat o nouă bază social-politică noului stat și l-au ferit de mișcările extremiste și, mai ales,

*Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918”
(28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

de preluarea puterii de către ele. Noi forțe politice s-au adăugat celor până atunci existente în noile condiții ale cuprinderii în procesul electoral al națiunii. În 1923, reforma Constituției a reprezentat un moment esențial în dezvoltarea României. Pe temeiul acestor acte de reformă esențiale, s-a mers mai departe, creându-se pe toate planurile armătura noului stat, care avea să se impună în perioada interbelică printre statele mijlocii de seamă ale continentului. Unirea din 1918 avea să se dovedească nu numai o împlinire pe plan național, dar și o reușită în procesul de construcție a unui nou stat.

România beneficiase de cele două pârgii economice ale creșterii ei – începând, mai ales, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea – grânele și petrolul; în același timp, s-a reușit încadrarea ei în parametrii dezvoltării economice a epocii. Spre sfârșitul deceniului al patrulea al veacului al XX-lea, România ocupa o poziție bună pe planul nivelului dezvoltării economice, inclusiv în privința nivelului de trai; se izbutise ca economia ei – în ascensiune pe multe planuri – să se înfățișeze ca un *întreg funcțional*.

Dar, este esențial de a se constata și evidenția ceea ce a avut loc și pe plan cultural. Saltul care a fost realizat în această privință poate fi urmărit și în nivelul compoziției și activității înaltei noastre societăți, care reflectă pe deplin evoluția benefică a țării, dar și poziția pe care știința și cultura românească o dobândiseră pe plan internațional. Marele decalaj de cultură față de țările care aveau o evoluție în această privință de veacuri începuse să fie micșorat pentru români, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; procesul a fost continuat și adâncit după anul 1918, atât în ceea ce privea instaurarea unui

învățământ unitar în noul stat, cât și progresul și afirmarea sa pe planul științei și culturii universale. Numai examinarea compoziției Academiei noastre spre sfârșitul deceniului al patrulea al veacului al XIX-lea dezvăluie nivelul pe care îl atinseseră cultura și știința românească, nu puțini dintre membrii ei impunându-se ca personalități care, în domeniile lor, se bucurau de aprecieri internaționale. Activitatea acestora era prețuită și în interior, dacă avem în vedere aprecierea și sprijinul de care s-a bucurat Academia în acea vreme. De altfel, nu se uitaseră funcțiile unitare pe care le împlinise încă din 1866, ca simbol și instituție de bază a întregii națiuni, indiferent de hotarele atunci existente. În ansamblu, în perioada interbelică, România a demonstrat că marile momente de împlinire din 1918 au fost fructificate cu inteligență și măsură și că se reușise să se realizeze o putere mijlocie europeană funcțională și în ascensiune.

Valurile extremismului de stânga și de dreapta au cuprins însă nociv continentul, pentru ca, la un moment dat, să cuprindă și România. Aici, s-a instaurat pentru o jumătate de secol era dictaturilor și au fost afectate noile hotare ale țării. Marile puteri extreme inițial s-au aliat, pentru ca apoi să se înfrunte.

Cel de-al Doilea Război Mondial a însăngerat și această țară, implicată în conflagrație, succesiv, de ambele părți. Dar, la sfârșitul marii înfruntări, România din 1918 a fost reîntregită; a rămas nevindecată doar rana dinspre răsărit, dar, cu această excepție, împlinirea din 1918 s-a afirmat din nou biruitoare. Ziua de 1 Decembrie, Zi Națională, rămâne în procesul de devenire a românilor o zi simbol, care merită cinstită și respect.

Premisele istorice ale Marii Uniri*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Marea Unire a fost, după opinia celor mai mulți istorici, actul sublim de voință națională românească, acela care a marcat pentru vecie destinul poporului român. Suprafața și populația țării au crescut de mai bine de două ori (suprafața de la 137 000 la 295 000 de km pătrați, iar populația de la peste 7 milioane la 16 milioane de oameni), încât unora li se părea că Vechiul Regat se unise cu provinciile istorice și nu invers. De aceea, actul a stârnit adesea aprecieri mai mult decât entuziaste, fiind folosit și de anumite regimuri politice în scopuri propagandistice. Până nu demult, în mijloacele de difuzare în masă, se spunea și se scria că românii au urmărit „împlinirea idealului de unitate națională timp de două mii de ani”, fiind animați neîncetat de „permanență, continuitate și unitate” în „spațiul carpato-danubiano-pontic”. Erau personaje care căutau mărturii ale unității românești chiar și în neolitic, ignorând faptul că românii nu existau ca popor constituit decât cam de la finele mileniului I, când sursele atestau finalul etnogenezei și la celelalte popoare romanice europene. Firește, mulți contemporani se mirau de aceste exagerări ideologice sau de imixtiune a politicului în procesul de reconstituire a trecutului, uitând sau neștiind că, nu cu prea mult înainte, se spunea și se scria că „lumina venea de la Răsărit”, se studia istoria marelui vecin sovietic, în lumina „internaționalismului proletar”, se spunea că românii și limba română erau de sorginte slavă și că adevăratele personalități ale trecutului nostru erau Marx, Engels, Lenin și Stalin.

Politizarea studiului istoriei în anii comunismului, cu exagerările schematizate mai sus, a determinat după 1989 o reacție de revenire la normal, adică de studiere a memoriei colective românești în acord cu specificul disciplinei istorice, cu scopul relevării adevărului (parțial, atât cât este acesta omeneste posibil).

Pe lângă această tendință dominantă în rândul specialiștilor, au existat și există și șuvoaie abătute,

care fie absolutizează rolul românilor în istorie și al unității românești după criteriile protocroniste, fie neagă aproape orice rol istoric al românilor, considerând că întreg trecutul românesc este impregnat cu mituri naționaliste, cu legende despre victorii militare inventate și despre dorințe de unire politică inexistente. Vina pentru impunerea în conștiința publică a unor astfel de mituri ar fi avut-o istoriografia noastră din toate timpurile (dar mai ales din secolul al XVIII-lea încoace), istoriografie ai cărei reprezentanți ar fi urmărit în mod conștient falsificarea trecutului, din varii motive. Pe acest fundal, se spune și despre națiuni și despre unirea principatelor și a provinciilor românești în cadrul României că sunt creații artificiale, promovate de elitele intelectuale și politice, realizate datorită unor conjuncturi internaționale favorabile, în care poporul român nu a avut niciun rol.

În acest context, dorim să relevăm, în acord cu metoda și concepția aferente „meseriei de istoric” (Marc Bloch), că aceste opinii extreme nu au caracterizat niciodată direcția principală și serioasă a istoriografiei românești, care, întotdeauna, inclusiv în deceniile comuniste, a păstrat dreapta cumpănire. De aceea, în ciuda unor exagerări inerente perioadelor de avânt al mișcării de emancipare națională sau de pericole externe care vizau anihilarea statului național, istoricii români autentici, ca și colegii lor străini, au reconstituit trecutul pe baza izvoarelor, relevând corect coordonatele principale ale mersului istoriei. Una dintre aceste coordonate a fost tendința de emancipare națională și de unire politică a variatelor formațiuni în care românii erau majoritari, tendință manifestată în mod constant (deși nu cu aceeași intensitate și nici în chip general) din a doua parte a secolului al XVIII-lea încoace. Mai mult, solidarități politice locale între unele provincii românești – indiferent de statutul lor internațional variat – sunt atestate încă din Evul Mediu și din secolele moderne timpurii, fiind animate de unitatea

*Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918”
(28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

limbii, a originii (reale sau impregnate cu elemente imaginare), a credinței (religiei) și a obiceiurilor. Toate acestea au pregătit unirea politică generală a românilor, îmfăptuită între 1859 și 1918, în paralel cu formarea unității politice a germanilor sau a italienilor.

Este relevantă semnalarea aici a câtorva elemente de acest gen din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, adică de dinainte de organizarea mișcărilor de emancipare națională propriu-zise, conduse de o elită conștientă de rolul și de forța sa. Astfel, în luna septembrie a anului 1547, pe când domnea în Moldova Iliș Rareș (1446–1451), o comisie regală habsburgico-ungară (rege al Ungariei occidentale era Ferdinand I de Habsburg, care avea să ajungă și împărat romano-german) făcea o cercetare asupra cămării de sare din Maramureș și elabora în final un document în latinește cu următorul titlu: „Despre starea de-acum a Cămării Sării Maramureșene, după cercetarea făcută de comisarii majestății regești Blasius de Petrovaradin, prepozit de Jazo și Georgius Werner, căpitanul (prefectul) cetății Șaroș, în luna septembrie a anului Domnului 1547”. Documentul conține, între multe altele, un pasaj important, pe care îl reproducem în românește mai jos: „*Spun nobilii că acei munți și acele păduri au fost obținute de ei, într-o anumită adunare generală [a regatului], ținută la Baci¹, în timpul domniei lui Ludovic², pentru ei înșiși și pentru moștenitorii și urmașii lor, prin acordul comun al tuturor locuitorilor de drept³. Despre care lucru se crede că nu există nicio mărturie clară. Și se poate de fapt, prin lege, pune la îndoială [aceasta], deoarece acei munți și acele păduri, după cum se spune, sunt la hotarele Moldovei și Rusiei, care se cuvin mai mult să fie supuse majestății regești decât persoanelor private, așa cum munții și locurile joase de hotar asemănătoare sunt supuse cetății vecine Muncaci, care, în același fel ca la Hust, ține de drept de rege și de coroană. De fapt, fiindcă cea mai mare parte dintre locuitorii comitatului Maramureș sunt români, și deoarece se potrivesc cu moldovenii la limbă, la religie și la obiceiuri, există pericolul să se întâmple ca acest comitat, încetul cu încetul, intrând pe furiș la moldoveni, să se înstrăineze cu timpul, cu vreo ocazie, de regat [Ungaria habsburgică]. Așadar, deoarece nu vor fi puține astfel de cazuri, este în interesul majestății regești ca, la o nouă cercetare și discutare, să se îngrijească să fie trimiși și chemați oameni credincioși și zeloși⁴”.*

40 Din text, se vede că, în timpul anchetei legate de starea ocnelor maramureșene și a veniturilor cuve-

nite puterii centrale din sare, comisarii regelui Ferdinand de Habsburg au constatat o anumită tensiune existentă între autoritățile regești și nobilimea locală, tensiune legată de dreptul de stăpânire asupra munților și pădurilor din acel comitat, denumit încă în textele latine oficiale *Terra Maromarusiensis* (Țara Maramureșului). Nobilii maramureșeni pretind că acele bunuri erau ale lor din vechime și că le fuseseră recunoscute chiar de Adunarea țării, prezidată de rege, în vreme ce comisarii se îndoiesc că ar exista documente în acest sens și spun că, de regulă, conform analogiilor și principiilor de drept, astfel bunuri din vecinătate, situate tot la frontierele țării, nu aparțineau persoanelor private, ci regelui. Totuși, anchetatorii își fac datoria până la capăt, semnalând și un real pericol, dacă s-ar forța nota. Pericolul ar fi fost ca Maramureșul, locuit în cea mai mare parte de români (inclusiv nobilii maramureșeni rămăseseră români), având aceeași limbă, aceeași religie (confesiune) și aceleași obiceiuri cu moldovenii, să se desprindă de Ungaria habsburgică și să se unească cu Moldova. Nu este vorba aici despre o presupunere vagă, ci despre o adevărată analiză, făcută de oameni avizați, de experți (un cleric și un militar). Din analiză reiese posibilitatea ca, la vreo „ocazie”, Maramureșul să se alăture Moldovei. Iar asemenea „cazuri” – avertizează anchetatorii – „nu vor fi puține”. Prin urmare, ei nu se referă la o întâmplare disparată, de conjunctură, ci la o situație de structură, care era generată de esența lucrurilor. Concluzia care se impune este tulburătoare: străinii și vecinii se temeau, încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea, de unirea românilor; observatorii atenți vedeau perfect realizabilă această unire (parțială), posibilă prin forța și voința românilor. Mărturia este copleșitoare și spulberă o seamă de opinii grăbite, exprimate mai ales după 1989, care puneau la îndoială unitatea românească medievală, exaltând regionalismele și localismele din spațiul locuit de români și combătând orice sentiment de solidaritate timpurie între aceștia.

Această constatare de către martori străini a solidarității românilor nordici din anul 1547 este clădită pe alte acte de comuniune, din secolele anterioare, de la revărsările maramureșenilor lui Dragoș și Bogdan, din secolul al XIV-lea, prin care s-a încheat Moldova, „a doua libertate românească” (Nicolae Iorga), până la reîntoarcerea undelor moldovene, ca să hrănească matca ostenită și sărăcită. Principele Ștefan cel Mare a fost cel dintâi mare patron moldovean al românilor intracarpatici și nu

se cuvine să insist aici asupra faptelor lui, în urma cărora era numit „domnul nostru” la Feleac, la Ciceu ori Cetatea de Baltă, adică în domenii mari, cu zeci de sate românești. Al doilea a fost feciorul său, principele Petru Rareș, trecut și el în Ardeal, cu pace și vrajbă, deopotrivă, dar mai ales cu faptă românească. Oștile lui au cutreierat Transilvania și au văzut că din rutenimea de sus până în secuimea de jos erau numai vorbă românească și haină românească (cum spune frumos Nicolae Iorga). Petru Perembski (Porembski), secretarul reginei Isabela a Ungariei (ambii de neam polonez), nota tot atunci, în secolul al XVI-lea, legat de aceste întâmplări: *„Unii români au o bună parte din țară [din Transilvania], care ușor s-ar uni cu dânsul [cu Petru Rareș], pentru că au aceeași limbă⁵”*.

După cum se vede, două voci străine și independente una de alta – un oficial polonez și doi oficiali habsburgici – notau aproape concomitent, în secolul al XVI-lea, același lucru, anume că românii transilvani (maramureșeni) s-ar uni ușor cu Moldova, fie numai pe baza comuniunii de limbă, fie pe aceea de limbă, de religie, de tradiții. Firește, lucrul era mai ușor de notat decât de realizat. Consilierii regești de la 1547 fac ceea ce le cerea natura meseriei lor, adică dau sfaturi. Sfatul lor este să nu fie tulburați prea tare românii maramureșeni prin răpirea bruscă a munților și pădurilor lor. Acestea ar fi trebuit – în opinia lor – să li se ia până la urmă, dar cu grijă, prin concursul unor oameni experimentați și fideli coroanei ungare. Și acum, la 1547, ca și anterior, românii nu aveau acte scrise (*chartae*) pentru pământurile lor și astfel nu aveau nici parte de ele! Astfel, după cam două secole de la descălecat, aceeași problematică agita spiritele românești dintre munți și aceeași soluție părea să se impună, anume căutarea liniștii și adăpostului în Moldova.

În tot acel timp greu, o constantă s-a păstrat, totuși în Transilvania: încrederea în virtuțile și valorile neamului, în speranța de a suporta apăsarea împreună. Unirea cu moldovenii se baza pe încrederea comuniunii, a reușitei schimbării vieții ticăloșite. Ceea ce înseamnă că dialogul s-a păstrat mereu, că românii de la răsărit de Carpați, având șansa de a fi organizați în stat românesc, cu putere politică românească, au vegheat asupra ardelenilor, de la protecția averilor lor, făcută de Domnie, până la oblăduirea bisericească, exercitată de Mitropolia de la Suceava. Prin urmare, sensul descălecatului transilvănean spre est și sud s-a întors cu vârf și îndesat înapoi, aducând virtuți și valori românești noi, acolo

unde acestea erau agresate, amenințate, umilite. De aceea, este mai mult decât o pură întâmplare fără sens – cum spun unii – faptul că Mihai Viteazul, pornit din Țara Românească, ajungea în Transilvania și de aici trecea în Moldova, unde, la Iași, în iulie 1600, se proclama *„domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”*, făcând nu doar stema și pecetea unică, ci și planuri mari de viitor comun.

În Transilvania – spun martorii – Mihai Viteazul a stârnit reacții aproape naționale. Cronicarul umanist Szamosközi István (Zamosius) nu poate înțelege și nici accepta domnia în Transilvania a unui principe român, adică de aceeași etnie cu disprețuții valahi, cu iobagii, cu truditorii, cu locuitorii de mână a doua. După octombrie 1599, Mihai este numit de acest cărturar „Valahul” și „Tiranul”, iar populația românească în întregul său este apreciată ca „leneșă”, „murdară” și înclinată spre „tâlhării” și „prădăciuni”. Același cronicar observă alăturarea românilor transilvani la politica lui Mihai Viteazul și răscoala țăranilor români contra nobililor odată cu intrarea oștilor „Valahului” în zona intracarpatică. El pune toate acestea pe seama solidarității de tip etnic:

„Într-adevăr, la vestea luptei nefericite (de la Șelimbăr, din 28 octombrie 1599), care s-a răspândit foarte rapid în întreaga țară, națiunea românilor, care locuiește în fiecare din satele și cătunele Transilvaniei, complotând peste tot, s-a unit cu poporul venit (din Țara Românească) și, atât împreună cât și separat, au prădat în lungul și în latul țării. Căci încurajați de încrederea că aveau un domn din neamul lor [...], au ocupat drumurile și au ucis pretutindeni [...]. Acum, fiind încurajată nebunia lor de principele român și sporindu-le îndrăzneala din pricina războiului [...], cu atât mai multă cruzime au atacat cu acest prilej, cu cât anterior, când țara era liniștită, dovediți prin decizii judecătorești cu vreo faptă rea, erau pedepsiți cu cele mai grele pedepse. Peste tot, spânzurătorile, butucii, securile, cârligele, funiile și toate locurile de osândă erau pline mai mult de români⁶”. Opinii asemănătoare au exprimat și cronicarii Somogyi Ambrus (Ambrosius Simigianus) și Georg Krauss, cronicarul anonim de la Prejmer și alții. Somogyi subliniază că s-au răsculat românii, care-i prindeau și-i jefuiau pe unguri, iar Krauss vorbește despre *„românii murdari, hoți, ucigași, răsculați în acel timp, deoarece Tiranul era de națiunea lor, adică un*

român”. Mikó Ferenc spune că nobilii maghiari erau „îngroziți de stăpânirea românească” a lui Mihai Viteazul⁷.

Multe izvoare ale epocii consideră dezordinile din anii 1599–1601 drept un rezultat al războiului, al unor abuzuri ale oștilor străine, al urii țăranilor față de nobili sau chiar al unei aplecări spre violență a românilor. Mai puține astfel de surse notează faptul că românii erau sever discriminați, că erau „iobagi ai ungarilor”, disprețuiți și lipsiți de bunuri. Unele mărturii, precum cele evocate mai sus, pun tulburările din acei ani pe seama stăpânirii românești a lui Mihai și chiar pe seama unui „complot” urzit din timp de domn, de românii ardeleni împreună cu cei din Țara Românească. Ridicarea țăranilor este considerată o răscoală națională a tuturor românilor (*natio Valachorum*) contra ungarilor. Perechea de termeni sociali „țărani-nobili” este înlocuită cu denumirile etnice „români-unguri”. Mihai Viteazul, ca și unii dintre contemporanii săi, avea și sentimentul originii romane a românilor. O dovedesc solii papali, instruiți să-i amintească principelui acest lucru ca să-l stimuleze la alianță și la luptă în tabăra creștină. O dovedesc și alte surse, care spun că Mihai Viteazul își îndemna oștenii „*să se poarte vitejește, atât pentru cinstea lui Hristos, pentru care se luptau, cât și pentru mărirea națiunii lor și a celei a romanilor, din care făceau mărturisire că descind*” („*per la gloria della loro natione et di que' Romani, da cui facevano professione di discendere*”)⁸. Cu alte cuvinte, unii români știau și se mândreau că se trag din romani, mobilizându-se la acțiune în numele originii lor ilustre, iar mulți străini se foloseau de acest lucru, de sensibilitatea specială a românilor în legătură cu strămoșii lor.

Prin urmare, fapta lui Mihai Viteazul, deși nu a rezultat din dorința formării României politice moderne *ante litteram* – cum au scris, în chip prea entuziast și asincronic, unii – a produs încă din epocă reacții și interpretări naționale. De aceea, era firesc ca istoricii romantici să-l dea pe principele Mihai drept exemplu și simbol al unității românești, chiar și forțând nota și acordând unor întâmplări de atunci sensurile și semnificațiile naționale pe care nu le-au avut și nici nu le puteau avea la 1600. Însă subaprecierea rolului epocii lui Mihai Viteazul, numai pe motiv că întâmplările de atunci au fost elogiuate prea mult sau ideologizate, este un act copilăresc, lipsit de orice logică.

Unirea nu s-a făcut, prin urmare, *ex nihilo*, din „oarbele sentimente naționaliste” ale unei elite dornice de putere și de afirmare, împinsă de un prea avântat spirit romantic, cum s-a spus. Rolul elitei noastre moderne a fost esențial, dar acesta s-a putut clădi numai pe realitățile unității românești vechi, bazate pe limbă, origine, credință, tradiții, cultură. Altminteri, dacă efortul intelectualilor ar fi fost hotărâtor sau unic, s-ar fi putut forma România din Țara Românească și Serbia ori din Transilvania și Rutenia!

Dezbaterile istoriografice de astăzi sunt nu numai benefice, ci și absolut necesare dezvoltării domeniului. Dar să nu ne lăsăm amăgiți: istoria practică fără reguli, istoria-eseu, istoria-manifest politic, istoria-scenariu de film, istoria-artă etc., deși își au toate rolul lor, nu sunt istoriografie. Istoric este numai acela care este capabil să cerceteze trecutul prin izvoare, să compare și critice sursele și să extragă de acolo realitatea vieții din trecut sau prezentul oamenilor de odinioară. Restul sunt povestitori, amatori, esești, artiști, politicieni, analiști politici, oameni cu idei etc., dar nu istorici. Este bine să facem cu toții istoria, dar să-i lăsăm pe istorici s-o scrie. Ne pregătim să celebrăm împreună un secol de la Marea Unire și sunt destui – în context – care seamănă vânt ca să culeagă furtună, reînvățându-ne ba că „*suntem aici de două mii de ani*”, daci verzi care știau latinește înainte de Romulus și Remus și care erau creștini înainte de Hristos, ba că nu am fost, nu suntem și nu vom fi nimic altceva decât niște „omuleți patibulari”, animați de mituri și admiratori naivi ai unui poet național xenofob, bun de ascuns în debara!

Este bine, cred, să ne păstrăm cumpătul, să căutăm și să găsim – cât se poate – calea de mijloc. Am trăit circa o mie de ani ca popor, între secolele al IX-lea și al XIX-lea, despărțiți în varii formațiuni, am fost o visată țară de țări și am trecut cum am putut „*de la sat la sat*”. Unitatea nu era, poate, o necesitate și nici măcar o posibilitate multă vreme. Nu am aspirat secole la rând la unitate națională și nici nu am vrut să facem România în Evul Mediu. Am trăit nespectacular, în comunități modeste, pe văi mai mult decât pe dealuri, la adăpostul muntelui și al pădurii, pe căi ferite mai mult decât la drumul mare, la sat mai mult decât la oraș. Am fost țări de țărani, cuprinși de febra muncii tăcute, de care profitau alții. Dar am trăit și am ajuns până azi! De la o vreme, am văzut că unirea face puterea, că traiul împreună e mai bun decât cel risipit, că limba aceasta

binecuvântată – a țăranilor și „a vechilor cazanii” deopotrivă – ne ajută să comunicăm. La finele Evului Mediu, elita românilor s-a gândit că, pornind de la solidaritatea locală, de la unirea din cugete, prezentă peste tot, ar fi bine să facem și unirea politică. Aceasta a fost strategia marilor bărbați ai națiunii noastre. A fost bine, a fost rău? E greu de răspuns hotărât acum, fiindcă nu au trecut nici o sută de ani de împlinirea idealului lor. Dar e bine oare să ne hazardăm și să judecăm așa de aspru, după o mie de ani de singurătate, sută de ani de unitate, chinuită și ciuntită și ea! În 1918 s-au unit cu mica Românie toate provinciile românești de la nord de Dunăre și s-a împlinit „ora noastră astrală”, iar ziua de 1 Decembrie nu a făcut decât să consacre acest lucru, prin episodul său final. Nu mai fusese niciodată vreun moment similar în trecutul nostru. De aceea, ziua deciziei de la Alba Iulia a devenit sărbătoarea națională a României și a românilor și, de aceea, așa trebuie să rămână.

Eu zic să ne pătrundem cu toții – pe scena aceasta ciudată a lumii ai cărei actori de-o clipă suntem – de „acel farmec sfânt” al poveștii fără sfârșit care este viața, să ne bucurăm că avem o comunitate și o țară mare pe lângă unele mai mici, că avem un loc și un rost sub soare, așa cum au voit neamul și conducătorii lui.

Unirea nu a făcut-o o generație spontană și bezmetică; unirea au făcut-o valorile de români care s-au gândit cum să se apere prin solidaritate, exact cum gândeau maramureșenii sărăciți de munții și de pădurile lor, la 1547. În loc să le punem voința la îndoială, s-ar cuveni să ne pregătim – așa cum fac popoarele civilizate – de ceremonia centenarului Marii Uniri și de muncă stăruitoare. Vom dobândi cu aceasta nu numai respectul de sine, ci și respectul lumii. Dacă vom fi demni, vom fi tratați cu demnitate, iar dacă vom respecta noi înșine țara aceasta, clădită pe secole de sacrificii și speranțe, o vor respecta cu siguranță și alții.

Note

¹ *Bachia* din latinește este localitatea Baci (în ungurește Bács, în nemțește Batsch, iar în sârbește Bač), din provincia omonimă Bacica, azi parte a Serbiei.

² În Ungaria medievală au fost doi regi cu numele de Ludovic. Primul, de origine franco-napolitană, Ludovic I de Anjou, a domnit între 1342 și 1382, iar Ludovic al II-lea, din dinastia lituaniano-poloneză Jagiello, a domnit între 1516 și 1526, fiind ultimul

suveran înainte de destrămarea țării. Nobilii maramureșeni se referă aici, după toate aparențele, la regele Ludovic I.

³ *Regnicolae*, -arum, substantiv folosit, de regulă, la plural, desemnându-i mai ales pe membrii stărilor, pe cei privilegiați. Aici, termenul se referă la membrii Adunării țării, ținute de la Baci sub regele Ludovic.

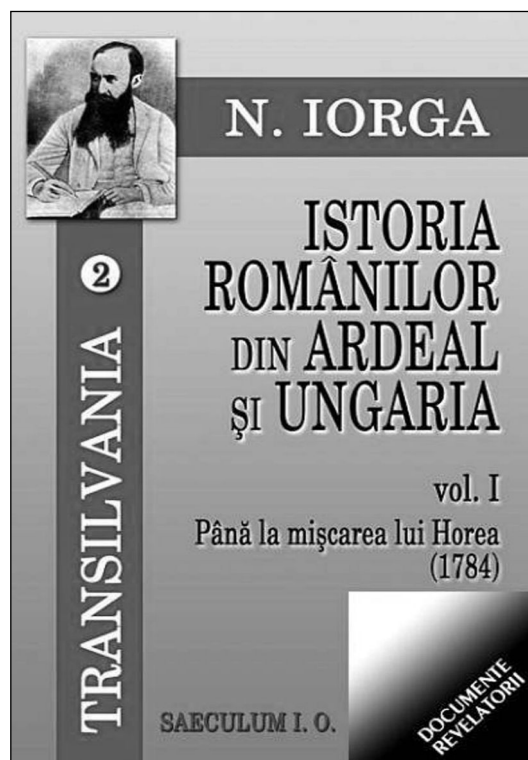
⁴ *Allegant nobiles, se illos montes et sylvas in generali quadam/ congregatione, tempore Ludovici Regiae Bachiae habita, pro/ se ipsius hereditibusque et successoribus suis ex communj consensu/ omnium Regnicolarum impetrasse. Cuius rei nullum evidens/ testimonium extare creditur. Et potest iure de facto dubitari/ propterea quod illi montes et sylvae, ut dictum est, terminj/ sunt Moldaviae et Rwsiae, quos expedit potuis Regie/ Maiestati quam privatis personis esse subiectos, sicut similes et plane/ conterminj montes subiecti sunt arci vicine Munhach, que/ eodem quo Hwzth, iure ad Regem et Corona pertinet. Nam/ cum incole comitatus Maromarusiensis maxima ex parte/ Walachi sunt, et cum Moldavis lingua et religione ac mori/bus convenient, periculum est ne iste comitatus Moldavis/ ut fit paulatim subintranibus, cum tempore aliquo casu a/ Regno alienatur. Cum itaque non parvi momenti res sit,/ interrit Maiestatis Regiae, ut ad eius revisionem et discussionem/ homines fideles atque industrios transmittendos et adhibendos curet.* Hofkammerarchiv Wien, Hoffinanz Ungarn, Rote nr. 2 (1545–1549), Jahr 1547, fol. 93.

⁵ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1989, p. 113; I.-A. Pop, *Națiunea română medievală. Solidarități etnice românești în secolele XIII–XVI*, București, 1998, p. 110.

⁶ Șt. Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în „Studii și materiale de istorie medie”, I, 1956, p. 132.

⁷ I.-A. Pop, *Identity and Alterity in Transylvania during the Confrontations of 1599–1601*, în „Transylvanian Review”, IV, 1995, nr. 4, p. 173.

⁸ *Hurmuzaki*, III/2, pp. 529–530.

Marea Unire din 1918 și consecințele ei pentru dezvoltarea științei și culturii în Basarabia*

Gheorghe Duca

Membru de onoare al Academiei Române

În pofida tuturor vicisitudinilor inerente evenimentelor de importanță primordială din viața unui popor și în pofida modalităților de interpretare a acestor evenimente istorice, în problema succeselor obținute de românii basarabeni în știință, economie, artă, inclusiv în viața politică și socială, suntem în drept să afirmăm că aici au fost obținute rezultate cu adevărat considerabile. Deși la 1916, când România a intrat în Primul Război Mondial alături de Antanta (din care făceau parte Franța, Marea Britanie și Rusia), Unirea Basarabiei cu România *nu avea cum să fie prevăzută* în politica factorilor de decizie de la București, totuși Basarabia a fost cea dintâi provincie care s-a eliberat de sub dominație străină și s-a unit, la 27 martie 1918, cu România.

În urma Unirii din 1918, România a ajuns să fie un stat de mărime medie în Europa, ocupând locul zece după suprafață și locul opt ca număr de locuitori. Ponderea Basarabiei constituia în cadrul statului național unitar român 15,1% în privința teritoriului (44.422 din 295.049 kilometri pătrați) și 15,9% în ceea ce privește populația (2.864.402 din 18.057.029 de locuitori). Dacă în România populația rurală era de 79,8%, iar cea urbană de 20,2%, în Basarabia populația rurală constituia 12,9%, iar cea urbană 87,1%. De altfel, este necesar să reținem că și la 1918, Chișinăul (114.896 de locuitori) era cel de-al doilea oraș ca mărime din România, după București (639.040 de locuitori).

După Unirea din 1918, sarcina principală a conducerii politice a României era integrarea provinciilor istorice în cadrul statului național unitar. Totodată, se impunea asigurarea egalității în drepturi a tuturor cetățenilor țării, indiferent de rasă, naționalitate, religie sau limbă. Astfel, ca urmare a ratificării de către regele Ferdinand a actelor de unire, toți locuitorii provinciilor istorice respective au devenit cetățeni români, cu drepturi și obligații

egale cu cei din Vechiul Regat. În procesul de integrare a noilor provincii, mai întâi, au fost introduși în componența guvernului României reprezentanți ai Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. La 9 aprilie 1918, Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu au fost numiți miniștri pentru Basarabia în guvernul prezidat de Alexandru Marghiloman. Pentru realizarea tranziției de la vechile structuri administrative de stat la cele naționale au fost constituite organisme proprii de conducere autonomă: Consiliul Dirigent în Transilvania, Secretariate de Serviciu în Bucovina, Directorate în Basarabia, care au funcționat până la 4 aprilie 1920. Consiliul Directorilor, cu sediul în Chișinău, condus de Daniel Ciugureanu, și-a axat activitatea pe realizarea prevederilor Rezoluției Sfatului Țării din 27 martie 1918: elaborarea proiectului legii agrare, aprovizionarea populației, asigurarea ordinii și liniștii publice, funcționarea școlilor și a altor instituții publice, aplicarea legislației existente etc.

O altă decizie importantă a fost unificarea calendarelor, dat fiind că în Vechiul Regat și Basarabia funcționa stilul vechi, iar în Transilvania și Bucovina stilul nou, din care motiv a fost adoptat stilul nou, data de 1 aprilie devenind 14 aprilie în 1919. Tot la 1 aprilie 1919, limba română a fost declarată limbă oficială pe întreg cuprinsul României. În aceeași zi, s-a decis înființarea de școli și cursuri de limba română, de care beneficiau gratuit funcționarii publici din rândul minorităților naționale.

În raport cu Transilvania și Bucovina, unde exista o intelectualitate românească numeroasă, care a putut prelua toate funcțiile administrative, Basarabia dispunea de un relativ mic număr de intelectuali, întrucât limba română fusese interzisă în biserică, în școală și în administrația publică, iar relațiile cu România obstrucționate de regimul țarist. Din acest motiv, a fost nevoie ca posturile care nu au putut fi

*Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918”
(28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

acoperite de localnici să fie atribuite unor funcționari aduși din Vechiul Regat. Este adevărat că trimiterea în Basarabia – la acel moment, cea mai înapoiată provincie românească – era interpretată de unii regățeni ca o pedeapsă, muncind aici fără tragere de inimă și comițând chiar abuzuri. Din această categorie făceau parte mai ales jandarmii, care, adesea, dădeau dovadă de un comportament neglijent sau exagerat față de populația locală. Totuși, mulți învățători, profesori, preoți stabiliți în Basarabia au considerat prezența lor în orașele și satele acesteia un adevărat apostolat, muncind cu sârguință și devotament pentru ridicarea culturală a semenilor, mai ales a copiilor, dar și a bătrânilor (prin școlile de adulți).

Fiind vorba de integrare, nu putem să nu amintim de unificarea monetară. După Unire, în România se utilizau mai multe unități monetare: în Vechiul Regat – leul emis de Banca Națională a României și leul emis de ocupanții germani, în Basarabia – rubla rusească, în Bucovina – coroana austriacă, în Transilvania – coroana și forintul unguresc. Pentru a elimina acest haos monetar, în perioada august–septembrie 1920, s-a realizat schimbul tuturor bancnotelor și monedelor străine în leul emis de Banca Națională a României, ceea ce a permis ca pe baza leului să fie elaborat primul buget al României întregite, pus în aplicare de la 1 aprilie 1921.

O mențiune specială merită învățământul, știința și cultura care au cunoscut în această perioadă o dezvoltare fără precedent în Basarabia interbelică, la fel ca în toată România.

Accelerarea procesului de modernizare a societății, eliberarea marilor energii spirituale încătușate de-a lungul secolelor de dominație străină, strângerea împreună, pentru prima dată în istorie, a tuturor forțelor spiritualității românești, asigurarea unei baze materiale mai solide, climatul optimist generat de Marea Unire, setea de cultură a poporului au permis realizarea unui adevărat salt calitativ în domeniile învățământului, științei și culturii, înregistrându-se unele performanțe cu adevărat europene și chiar mondiale.

Învățământul și-a adus propria-i contribuție în acest domeniu. Una dintre cele mai importante acțiuni viza reducerea analfabetismului. Legea învățământului din 1924 stabilea un sistem unitar de organizare a acestuia pe întreg teritoriul țării și institua durata învățământului obligatoriu și gratuit de șapte ani (până atunci acesta era de patru ani). S-au construit noi școli peste tot în România unită,

s-au înființat mai multe școli normale (de învățători), au fost tipărite în tiraj de masă manuale școlare. O atenție specială s-a acordat învățământului liceal: în 1936 s-au înființat licee industriale, comerciale și agricole. Universităților din Iași și București li s-au adăugat cele din Cluj și Cernăuți. S-a extins învățământul superior politehnic, comercial și agricol.

Rezultate pozitive în acest sens s-au înregistrat în Basarabia. Datele statistice indică următoarea evoluție: dacă în anii 1920–1921 în Basarabia erau 1747 de școli, 2746 de învățători și 136.172 de elevi, în perioada 1938–1939 erau 2718 de școli, 7581 de învățători și 346.747 de elevi. O evoluție ascendentă a cunoscut și învățământul gimnazial și liceal: în anul 1940, în Basarabia funcționau 24 gimnazii și școli medii, precum și 26 de licee, în Chișinău, Bălți, Cetatea Albă, Cahul și în alte orașe. Alături de învățământul de stat s-a extins învățământul particular, susținut de comunitățile religioase, societăți culturale etc. Minoritățile naționale beneficiau de școli în limba maternă; limba și literatura română era o disciplină obligatorie, iar istoria și geografia se predau în limba română.

În perioada interbelică s-au pus bazele învățământului superior din Basarabia. În 1926 s-a înființat, la Chișinău, Facultatea de Teologie, iar în 1933 Facultatea de Științe Agricole. Tot la Chișinău funcționa, din 1928, Conservatorul Național, precum și Conservatorul Municipal (din 1936).

Libera circulație a valorilor pe întreg spațiul românesc este reflectată și de faptul că „regățenii” Petre Constantinescu-Iași, Gala Galaction și Nichifor Crainic predau cursuri la Facultatea de Teologie din Chișinău, în timp ce mai mulți basarabeni ocupau catedre în alte centre universitare: Eugen Bădărău la Cernăuți și apoi la București, Alexandru Boldur și Vasile Pavlencu la Iași, Ștefan Ciobanu la Iași și apoi la București, Theodor Porucic la Cluj etc.

Biserica a avut un rol important în cultivarea valorilor morale și spirituale ale credincioșilor. Credincioșii ortodocși aveau o pondere foarte mare în Basarabia. După unire, Biserica ortodoxă din Basarabia a întrerupt legăturile cu Patriarhia Rusă și s-a afiliat la Mitropolia Ungro-Vlahiei, devenită, în 1925, Patriarhia Română. Alături de scaunul arhiepiscopal de la Chișinău s-au înființat două noi eparhii – a Cetății Albe și a Hotinului. În 1927 s-a înființat Mitropolia Basarabiei. Facultatea de Teologie din Chișinău a adus o importantă contribuție la for-

marea clerului ortodox cu pregătire superioară. De exemplu, în anul universitar 1935–1936 această facultate era frecventată de 368 de studenți.

În perioada interbelică, în Basarabia au fost construite peste o sută de noi biserici, cu deosebire în satele basarabene, dar și în unele orașe, cele mai impunătoare, prin dimensiuni și stil arhitectonic, fiind catedralele din Bălți și din Tighina. Arhiepiscopia și apoi Mitropolia Basarabiei a editat un număr impresionant de cărți bisericești, gazete și ziare, care erau răspândite pe întreg teritoriul provinciei, fiind difuzate de preoți care desfășurau și o muncă de culturizare a enoriașilor.

Un rol important a avut Gurie Grosu, absolvent al Academiei Duhovnicești din Kiev, militant activ pentru menținerea și afirmarea conștiinței naționale a românilor din Basarabia, editor al revistei „Luminătorul”, autor al unui abecedar în limba română (1917), luptător pentru unirea Basarabiei cu România. Gurie Grosu a fost ales în iulie 1918, de Sfântul Sinod din București, arhieru-vicar al Mitropoliei Moldovei (cu titlul „Botoșăneanul”), în 1919 – arhieru-vicar al Arhiepiscopiei Chișinăului (cu titlul „de Bălți”), în 1920 – arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, în 1928 – mitropolit al Basarabiei (până în 1936).

În Basarabia au existat mai multe instituții de cultură, care se bucurau de o largă influență în rândul cetățenilor, cu deosebire al tineretului. Între acestea, se numără Societatea de Belle Arte, înființată în 1921 la Chișinău, care avea trei secții: teatru, muzică și arte plastice. Aceasta organiza spectacole de teatru, audiții muzicale, expoziții (de pictură, sculptură, fotografii artistice), se îngrijea de întreținerea vechilor monumente istorice și de artă. Societatea a primit donații și a achiziționat opere artistice, cu care a constituit Muzeul de Arte Plastice din Chișinău. În 1922 a fost organizată în București prima expoziție a artiștilor basarabeni Alexandru Plămădeală, S. Kogan, I. Bulat etc. Alături de aceștia, s-au remarcat pictorii și graficienii Grigore Filatov, Nina Arbore, Elisaveta Ivanovschi, Afanasie Modval, Valentina Tufescu-Poleakov etc.

Dintre statuile ridicate în această perioadă se remarcă cea a lui Vasile Lupu din orașul Orhei, a regelui Ferdinand din Chișinău și a lui Ștefan cel Mare și Sfânt, amplasată în centrul municipiului Chișinău (realizată în 1927 de Alexandru Plămădeală).

Basarabenii au dovedit un real talent muzical. În 1919 s-a inaugurat primul Conservator din Basarabia, cu un nume profund semnificativ din punct de vedere

istoric: „Unirea”. Alături de acesta ființau și alte societăți culturale, precum „Armonia” (din 1919), „Doina” (1920), „Societatea Filarmonică” (1923).

De un mare succes se bucurau artiștii Alexandru Cristea, autorul melodiei *Limba noastră*, pe versurile lui Alexei Mateevici, și mai ales cântăreața de operă Maria Cebotari, care a evoluat nu numai pe scenele românești, dar și la Viena, Berlin, Milano, Roma, Londra etc. Din Orchestra Radio București a făcut parte violonistul basarabean Eugeniu Coca, iar din Orchestra Simfonică a Armatei Române – un alt violonist basarabean – Ehezchel Dayn.

Adevărate evenimente au fost turneele în orașele basarabene ale marelui compozitor, interpret și dirijor George Enescu, ale dirijorilor Antonin Ciolan și George Georgescu.

La Chișinău s-a înființat, în 1920, Teatrul Popular, unde se prezentau spectacole în limba română. O prodigioasă activitate a desfășurat Ion Livescu – actor, dramaturg, publicist, director al Teatrului Național din Chișinău. Aici au jucat și actori veniți de la București și Iași, între care Constantin Nottara, Toni Bulandra, Constantin Tănase.

Încă din 1889, s-au pus bazele unui Muzeu de Istorie Naturală, care după 1918 și-a extins activitatea, atât în privința expozițiilor de popularizare a lumii vegetale și animale, cât și în domeniul cercetării științifice. Între anii 1926–1940, specialiștii de aici au editat „Buletinul Muzeului Regional al Basarabiei”, prin care făceau cunoscute rezultatele muncii lor.

O instituție importantă și prestigioasă din Basarabia interbelică a fost căminul cultural. Înființate în toate orașele și în aproape toate satele din acest teritoriu, căminele culturale erau frecventate mai ales de adulți, care ascultau conferințe și purtau discuții asupra unor teme diverse, de istorie, literatură, astronomie, agronomie, fizică, artă etc. Expunerile erau susținute de preoți și învățători, dar și de personalități ilustre, din rândul cărora s-au remarcat Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Ștefan Ciobanu, Victor Eftimiu, Nichifor Crainic etc. Activitatea căminelor culturale era sprijinită de Fundațiile Regale, care editau cărți, broșuri, pliante și alte materiale cu puternic impact asupra cetățenilor doriți să se informeze asupra vieții culturale și științifice din țară și din străinătate.

Un rol important l-a avut filiala din Basarabia a ASTREI, condusă de Ion Pelivan, care a organizat în Chișinău și în alte localități numeroase reuniuni consacrate istoriei, limbii și culturii poporului român.

Bibliotecile, atât cele din orașe, cât și cele sătești, au cunoscut o creștere numerică, dar și în privința fondului de carte. În 1920 s-a înființat, la Chișinău, Biblioteca Centrală a Basarabiei, care beneficia de dreptul de depozit legal (gratuit, câte două exemplare din toate publicațiile în momentul apariției lor în România – cărți, borșuri, atlase, albume, reviste, ziare etc.). Unele biblioteci s-au specializat pe anumite domenii (literatură, artă, știință etc.), dar cele mai multe erau universale. De regulă, bibliotecile organizau întâlniri cu cititorii, la care participau autori sau alți cărturari, constituindu-se în adevărate evenimente pentru localitățile în care se aflau.

În perioada interbelică, *presa* a fost extrem de numeroasă și variată. O largă răspândire aveau marile ziare tipărite în București – „Universul”, „Dimineața”, „Curentul” –, dar și presa editată în Chișinău, Bălți, Cahul, Hotin și alte orașe și chiar sate basarabene. Cele mai citite ziare românești erau „Viața Basarabiei”, „Cuvântul Basarabiei”, „Cuvânt Moldovenesc” și „Basarabia noastră”, axate pe viața politică, cu luări de poziție față de activitatea guvernamentală și a administrației locale, dar și cu relatări privind activitatea unor lideri politici de nivel național și regional. Deși presa în limba română a cunoscut o importantă creștere (ca număr de titluri și tiraj), totuși nu a putut ajunge din urmă presa tipărită în limbile minorităților naționale, mai ales în limba rusă, la care erau abonați nu numai ruși, ci și români, evrei, germani, ucraineni etc.

Literatura română a cunoscut o adevărată înflorire în perioada interbelică. A fost epoca marilor scriitori Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Tudor Arghezi, George Bacovia, Octavian Goga etc. Basarabienii și-au adus propria contribuție la dezvoltarea prozei, poeziei, dramaturgiei, criticii literare din România interbelică. Printre membrii Asociației Literare și Științifice „Viața Românească” (de la Iași și apoi București) s-au aflat Constantin Stere, Ștefan Ciobanu, Pan Halippa, Paul Gore, Ion Buzdugan, Olga Vrabie. De un real succes se bucurau cărțile publicate de Nicolai Costenco, Magda Isanos, Sergiu Cujbă, Dumitru Iov, George Meniuc și alți basarabeni.

Un rol deosebit l-a avut în perioada interbelică Pantelimon Halippa; el a întemeiat Universitatea Populară din Chișinău (1917), Conservatorul Moldovenesc, Societatea Scriitorilor și Publiciștilor Basarabeni, Societatea de Editură și Librărie „Luceafărul” din Chișinău (1940).

Perioada interbelică s-a caracterizat prin formarea și dezvoltarea unor importante *școli științifice*, prin afirmarea unor adevărați savanți români, nu numai la scară națională, dar și internațională. Între aceștia, istoricii Nicolae Iorga și Gheorghe I. Brătianu, medicii Nicolae Paulescu și Constantin I. Parhon, matematicienii Gheorghe Țițeica și Dimitrie Pompei, inginerii Henri Coandă și Ștefan Procopiu, geograful Simion Mehedinți și sociologul Dimitrie Gusti, biologul Emil Racoviță etc. Remarcabile sunt și contribuțiile basarabenilor Eugen Bădărău (chimie), Anatolie Coțovschi (medicină), Nicolae Donici (astronomie), Nicolae Moroșan (arheologie) și Teodor Văscăuțeanu (geologie), Gheorghe I. Năstase (geografie), Nicolae Dimo, Nicolae Florov și Pimen Cupcea (agronomie), Petre Ștefănuță (etnografie), Ion Savin (filosofie) etc.

În anul 1933 a apărut *Dicționarul enciclopedic al Basarabiei*, sub redacția lui V. Adiașevici, iar în 1939 enciclopedia *Figuri contemporane din Basarabia*, realizată de mai mulți specialiști, cu un cuvânt introductiv de N. Dunăreanu.

Notabile sunt contribuțiile în domeniul istoriei aduse de Ștefan Ciobanu, Alexandru Boldur, Leon Boga, Justin Frățiman, Nichita Smochină. În semn de recunoaștere a contribuției sale la dezvoltarea științei, Alexandru V. Boldur avea să fie ales director al Institutului de Istorie Universală din Iași (1943–1947). Unele personalități basarabene au fost numite în cele mai înalte foruri științifice și culturale din România. Astfel, au devenit membri ai Academiei de Științe a României basarabienii Leon Lepeși la Secția biologie și Th. Porucic la Secția geologie. În Academia Română au fost primiți: în 1918 – Ion Inculeț, Pan Halippa și Ștefan Ciobanu, cel din urmă fiind o vreme, în perioada postbelică, vicepreședinte al Academiei Române, în 1919 – Paul Gore și Justin Frățiman, în 1922 – Nicolae Donici.

Să amintim, în acest context, că printre cei **21 de membri fondatori ai Academiei Române, trei au fost din Basarabia**, aflată sub dominație țaristă: scriitorul Alexandru Hâjdău, agronomul și omul politic Ștefan Gonata, scriitorul și traducătorul Constantin Stamati. În ultimele două decenii, în semn de aleasă apreciere, au fost aleși membri de onoare ai Academiei Române mai multe personalități ilustre basarabene, între care: scriitorul Ion Druță, fizicianul Andrei Andrieș, istoricul Alexandru Moșanu, criticul literar Mihai Cimpoi, poetul Nicolae Dabija, matematicianul Petru Soltan, economistul Sergiu Chircă, chimistul Gheorghe Duca, istoricul Andrei Eșanu, scriitorul Valeriu Matei și alții.

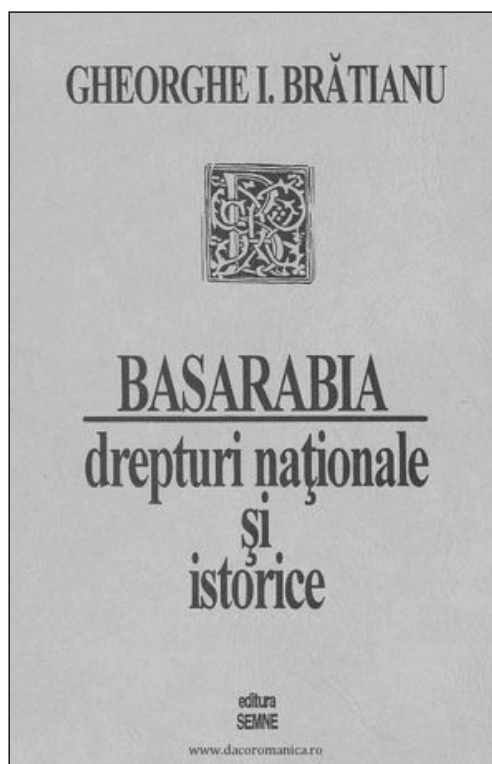
Din rândul membrilor Academiei Române a ajuns să facă parte, dar post-mortem, din 2010, și cea mai importantă personalitate basarabeană, Constantin Stere, care a fost profesor și rector al Universității din Iași, reputat jurist, având contribuții recunoscute în domeniul dreptului constituțional, autorul *Anteproiectului de Constituție* pentru România Întregită, publicat în 1922, a studiului *Social-democratism sau poporanism* (1907–1908), care a stat la baza doctrinei țărăniste din perioada interbelică, fiind întemeietorul, în 1906 (împreună cu Paul Bujor), al prestigioasei reviste „Viața Românească” și autorul celebrului roman autobiografic intitulat *În preajma revoluției*, în opt volume. În același timp, *Constantin Stere a fost un eminent luptător pentru cauza românilor din Basarabia*, dar și pentru cauza românilor din toate provinciile înstrăinate, din Transilvania și Bucovina. În 2015 se vor împlini 150 de ani de la nașterea lui Constantin Stere și credem că este de datoria noastră, a Academiei Române și a Academiei de Științe a Moldovei, să omagiem împreună această mare personalitate a neamului nostru pe ambele maluri ale Prutului.

Toate aceste date concrete indică faptul că Basarabia și-a găsit locul firesc în cadrul statului național unitar român, a participat *plenar* la viața culturală și științifică a României din perioada interbelică, reușind să parcurgă multe trepte pe drumul civilizației moderne și să se apropie de nivelul de dezvoltare a celorlalte provincii istorice. Acest drum ascendent avea să fie întrerupt brutal din nou în iunie 1940, când Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța au fost ocupate de armata sovietică. Glasul Academiei Române s-a ridicat atunci cu tărie împotriva acestei nedreptăți, iar peste ani, în 2010, în semn de solidaritate istorică, Academia de Științe a Moldovei a dat o apreciere exhaustivă anexării sovietice, din 28 iunie 1940, a acestor vechi teritorii românești, calificând-o drept un act de injustiție, de dictat, de cotropire și spoliere a neamului românesc. În perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, când legăturile dintre cele două maluri ale Prutului au fost rupte în mod brutal, puținii intelectuali cu școală și simțire românească, dintre cei care au supraviețuit anilor de teroare stalinistă, au menținut, alături de oamenii simpli de prin satele noastre, și tradițiile, și limba, și dragostea de neam. Prin truda și osteneala profesorului Vasile Coroban, filologului Ion Vasilenko, scriitorului Ion Druță, poetului Grigore Vieru, scriitorului Dumitru Matcovschi, academicianului Sil-

viu Berejan, rectorului Nicolae Testeminianu, rapsodului Nicolae Sulac și multor alți intelectuali cunoscuți și necunoscuți astăzi, au fost educate în spiritul adevărului istoric și al dragostei de neam noi generații, care, în anul de grație 1989, au ieșit în stradă, cerând la unison dreptul la limba maternă și la alfabetul românesc, interzis în toți anii de dominație sovietică. Academia de Științe de la Chișinău a apărut limba noastră maternă și s-a pronunțat categoric în favoarea consacrării constituționale a denumirii limbii noastre române în Constituția Republicii Moldova, iar recent Curtea Constituțională a dat câștig de cauză acestei pledoarii.

După obținerea independenței, în 1991, România a fost prima țară care a recunoscut și salutat actul de curaj și consacrare a poporului nostru. Aceeași atitudine a fost demonstrată și în deschiderea sau redeschiderea noastră față de Europa. Toate acestea au avut impact substanțial asupra dezvoltării științei și au creat premisele pentru consolidarea comunității științifice ca o componentă a Spațiului European de Cercetare.

Academia de Științe a Moldovei, în calitatea sa de for științific, împreună cu rețeaua de institute de cercetare, creată în baza filialei din Moldova a Academiei de Științe Sovietice, precum și savanții care activează în cercetare, au avut nevoie de o perioadă îndelungată ca să se consolideze. Aceasta, în detrimentul fluctuațiilor în reforme, care schimbau autoritatea responsabilă de gestionare a științei.

Ca finalitate a acestor procese, Academia și-a asumat responsabilitatea pentru știința din țară și a oferit infrastructura necesară pentru dezvoltarea ei, devenind astfel unica instituție publică de interes național în sfera științei și inovării, coordonator plenipotențiar al activității științifice și de inovare, cel mai înalt for științific al țării și consultantul științific al autorităților publice ale Republicii Moldova.

Acest statut ne-a permis la 1 ianuarie 2012, să devenim prima țară, din cadrul Parteneriatului Estic, asociată la Programul Cadru 7 al Uniunii Europene pentru știință și dezvoltare tehnologică. În cadrul PC7, Moldova a depus 305 de propuneri de proiecte, din care a câștigat 58. Din aceste proiecte, 38 au fost câștigate cu România în calitate de partener, care reprezintă și cel mai mare număr de participări comune pentru Republica Moldova, fapt ceea ce încă o dată confirmă, că ne leagă nu doar limba, cultura și istoria, ci și tendința către sustenabilitate și aspirația promovării științei ca principala forță de dezvoltare a societăților noastre bazate pe cunoaștere.

În anul 2014, concomitent cu statele din Balcanii de Vest, Republica Moldova a semnat Acordul de Asociere la Programul European pentru Cercetare-Inovare „Orizont 2020“. De atunci, deja am câștigat mai multe proiecte în cadrul competițiilor europene, inclusiv alături de dumneavoastră.

Premisele pentru această asociere, rezidă nu doar în deschiderea fără precedent față de spațiul european de cercetare, mobilizarea și consolidarea oamenilor de știință, ci și suportul acordat de către statul român, Academiei de Științe a Moldovei. Oficiul Moldovei pentru Știință și Tehnologie își desfășoară activitatea în incinta Oficiului Român de la Bruxelles.

Academiile noastre întrețin de aproape două decenii o largă cooperare științifică în toate domeniile de cercetare, devansând adeseori, din acest punct de vedere, nivelul de cooperare între conducerile noastre de stat.

La 19 mai 1992, Guvernele României și Republicii Moldova au semnat acordul de colaborare în domeniile științei, învățământului și culturii, iar ca

extensie a acestui parteneriat, Academiile noastre de științe s-au înfrățit la 17 ianuarie 2005. Am avut marea onoare să semnez documentul de temelie, alături de academicianul Eugen Simion, președintele din acea perioadă al Academiei Române.

Relația noastră, fundamentată de acest acord, a permis să ne organizăm în cadrul competițiilor europene, să facilităm accesul cercetătorilor noștri la laboratoarele și echipamentul științific și să efectuăm în comun cercetări. Am dezvoltat schimbul echivalent de oameni de știință și specialiști, din care până în prezent au beneficiat peste 800 de cercetători de pe ambele maluri ale Prutului.

Numai în anii din urmă, la Academia de Științe de la Chișinău au susținut mai multe prelegeri publice acad. Eugen Simion, acad. Ionel Haiduc, acad. Cristian Hera, acad. Ioan-Aurel Pop, acad. Florin Filip, acad. Alexandru Zub.

În 2012, anul în care s-au împlinit 200 de ani de la raptul Basarabiei, sub egida Academiiilor noastre s-a desfășurat, la Chișinău și la Iași, o mare conferință științifică internațională, iar recent materialele acestei conferințe au văzut și lumina tiparului într-un volum care ar trebui să se găsească pe rafturile fiecărei biblioteci publice sau școlare. Această colaborare frățească reciprocă este cel mai bun îndemn la cooperare și apropiere, pe care poate să-l adreseze marea noastră comunitate academică oamenilor de stat și factorilor de decizie din România și Republica Moldova.

Avem certitudinea că numai prin această apropiere și cunoaștere reciprocă, prin sprijinul dezinteresat pe care Academia Română și întreaga societate românească ni-l acordă – pentru care vă aducem întreaga noastră grațitudine – vom putea asigura continuitatea marelui proiect de la 1918 al unității de neam, de istorie și de cultură, dincolo de orice frontiere.

Este convingerea mea desăvârșită că viitorul nostru este împreună, în marea familie europeană, acolo unde cercetarea științifică este la ea acasă și este acea putere edificatoare care formează societatea europeană, una bazată pe cunoaștere.

Vă îndemn să construim împreună acest viitor – *viitorul nostru în Europa Științei!*

Cultura omeniei la 1 Decembrie 1918 – Episcopul Iuliu Hossu și Biserica greco-catolică a românilor transilvăneni*

*P.S. Mihai Frățilă***

În Aula Academiei Române, sub portretul academicianului Timotei Cipariu, preot unit, greco-catolic, de la Blaj, este o mare bucurie să rememorez un eveniment crucial al istoriei României, la care Biserica greco-catolică a avut parte activă.

Biserica Română Unită a propus credincioșilor, prin *Evangelie*, un anumit fel de a trăi printr-un învățământ, un angajament social, de-a dreptul politic, atunci când era cazul de a apăra drepturile fundamentale ale persoanei. În Transilvania, unde conviețuirea mai multor etnii și confesiuni a creat un microcosmos al respectului reciproc, cu tot dramatismul istoriei, Biserica greco-catolică românească a contribuit constant, odată cu formarea unei conștiințe naționale pentru românii ardeleni, la construirea unei culturi a omeniei pentru toată suflarea românească.

În lăcașurile de cult și în școlile parohiale s-a creat, astfel, de-a lungul anilor, o cultură de masă, ale cărei preocupări pentru latinitatea limbii și identitatea creștină de tip bizantin, așa-numita „lege românească”, schițau personalitatea unui popor fără drepturi civile. Aceste două principii s-au regăsit, de altfel, ca fundament al tuturor inițiativelor pentru emanciparea națională a românilor, indiferent de confesiune.

Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu al Gherlei, născut în 1885, este cel care a citit la Alba-Iulia rezoluția unirii Transilvaniei cu țara mamă, făcând parte apoi din delegația celor patru ardeleni – doi uniți (el cu Vaida-Voievod) și doi ortodocși (episcopul Miron Cristea și Vasile Goldiș) – care au dus proclamația unirii regelui Ferdinand la București. A fost închis și arestat, treizeci de ani mai târziu, în Bucureștiul pe care-l numea cu simplitate „*Sionul împlinirilor naționale*”. Iuliu Hossu, membru de onoare al Academiei abia în 1945, scriindu-și în domiciliul obligatoriu de la mănăstirea Căldărușani amintirile de închisoare, publicate abia în 2003, ni se descoperă ca om de discernământ și de mare ținută morală, adu-

cându-ne în atenție un accent al mărturiei, extrem de prețios: absența oricărei urme de resentiment și a spiritului de revanșă. Scrise pentru urmași, paginile memoriilor sale au intenția clară de a-L preamări pe Dumnezeu, „*cel care a revărsat harul și mângâierea, într-un timp în care cel rău căuta să plece și să clatine, pe calea sfântă a Crucii*”, generația din care episcopul făcea parte. Cel mai de preț diamant al luptei sale nu este, cum s-ar crede, rezistența, ci, așa cum o spune el însuși, „*a ierta și a face binele de-apropelui, pe toți ni i-a făcut de-aproape Domnul, acestea sunt actele suzeranității noastre cu care ne-a investit Domnul*”¹. Suflet generos, Iuliu Hossu, decedat în 1970, după 22 de ani de închisoare, amintește trecutul numai pentru a oferi iubirea lui Hristos și a ierta, depășind formalismul, publicitatea sau recompensele distribuite de lume.

Știam că 1 Decembrie 1918 a fost făcut din multe jertfe, știam că nu era o simplă potriveală legătura cu Roma a unei părți creștine românești din Ardeal, intuiam că universul credinței provine dintr-o extraordinară moștenire spirituală, dar mărturisesc cu stupoare că nu credeam să fie atât de puțin cunoscută și înțeleasă. Evocând generația Marii Uniri, cu crezurile sale sufletești – care nu pot fi considerate accidentale – trebuie să constatăm că prospețimea perenă a *Evangeliei* și onestitatea față de ea ne mai pot cuceri încă sufletul.

Istoria vie continuă să fie scrisă de persoane, de alegerile și de gesturile lor cotidiene. Iar memoria ființelor și a lucrurilor ne întreține bucuria legăturii cu trecutul, confirmând prezentul păstrător al prezenței lui Dumnezeu, care ne oferă astfel viitorul. Mesajul personajelor care au făurit actul de la 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia ne confirmă astfel că tot ceea ce însumăm în viața aceasta depinde de conștiința de a arăta că nimicul din noi primește statură și demnitate de la îndurarea lui Dumnezeu și de la alegerile pe care le facem.

*Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918”
(28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

** Episcop greco-catolic de București

Crezul interior și apartenența confesională nu au fost accidentale – cum s-a spus la sosirea comuniștilor și pe durata dictaturii, dar și după 1990. Mulți spun că, de fapt, între greco-catolici și ortodocși nu sunt diferențe rituale. Comportarea în fața provocărilor sufletești și a încercării confirmă însă că nu te salvează obligatoriu apartenențele culturale, fiindcă ceea ce numim conștiință nu e ceva aleatoriu și nici expresia unor formalități exterioare.

A realiza că merită să spui adevărul, fiindcă adevărul oricum va ieși la iveală, este o realizare, în primul rând, interioară. Aceasta înseamnă că lucrurile au un alt tip de fundament decât cel pe care îl exprimă opțiunile trecătoare și interesele. Francois de la Rochefoucauld, moralistul francez al secolului al XVII, spunea: „*Adevăratul și perfectul curaj este acela de a face și fără martori ceea ce ai fi capabil să faci în fața tuturor*” („*Le vrai et le parfait courage est faire sans témoins ce que on serait capable de faire devant tous*”). Adevărul are răbdarea și perseverența de a ieși la lumină, iar beneficiarii viitorului au șanse majore de a ști ce s-a întâmplat. Episcopul Iuliu Hossu s-a dedicat bucuros pentru ceilalți prin zestrea primită de la Biserica greco-catolică ce și-a lăsat inexorabil pecetea în istoria românească prin căutarea oiței pierdute, cheltuindu-și tezaurul, zidind școli și caractere.

Orice Biserică are un cuvânt greu în societate, dacă nu se ocupă în primul rând de ordinea lumii, nici măcar de precepte, ci se dedică păstrării în suflute a tainei și practicii sacrificiului, a simțului riscului sufletesc și a pierderii vieții pentru Isus și *Evanghelie*. Cultura omeniei presupune, așadar, sacrificiul și mai puțin cifrele. Biserica episcopului Iuliu Hossu, Biserica greco-catolică este mică astăzi. Ea a supraviețuit persecuției, și, har Domnului, nu este o piesă de anticariat. Lucrarea sa istorică rămâne mărturie în actul unionist de la Alba-Iulia și rezistența morală a persecuției comuniste. Cred că nu e puțin dacă Biserica Unită a ales să piardă aproape totul, pentru a rămâne fidelă omeniei lui Hristos.

Iuliu Hossu, cardinalul, dar și generația sa, s-au considerat onorați să sufere nu numai pentru Biserica sa, ci și pentru neam, care adesea s-a arătat în istorie puțin atent când a fost vorba de recunoștința față de valori. Imaginea publică a episcopului Hossu pentru Biserica universală a ilustrat mult mai târziu primirea purperei de cardinal, oferită de papa Paul al VI-lea, dar prețul cel adevărat a fost zestrea patimilor din infernul persecuției anticreștine.

Pentru lumea noastră, lucrurile par să supraviețuiască exclusiv prin influență și putere. Până și oamenii, adepți ai bunului simț sau ai respectului istoriei, au putut să cadă și cad din cauza amorului

propriu. Se întâmplă să vorbim astăzi despre 1 Decembrie 1918 într-un context de neimaginat până acum două săptămâni. La straja țării, prezența unui român, etnic german, ar trebui să ne ofere o mai bună detașare de prejudecăți, de interese dar, mai ales, să ne inspire o justă apreciere a jertfelor trecutului și a diversității. Ceea ce e sfânt este și azi, fiindcă a fost ieri și va fi mâine: cele bune rezistă cu adevărat în orice epocă prin generozitatea oamenilor cu principii, scriși, prin urmare, de omenie.

Cultura omeniei românești a fost și trebuie să rămână un loc consacrat dialogului clădit prin sacrificii și respectul diversității. Lumea transilvană poate părea provincială de aici, de la București, dar tipologia sa ne poate inspira pentru a medita asupra altruismului românesc, care nu poate izvorî din ghetouri. Sacrificiul sau dăruirea dezinteresată pentru celălalt nu sunt o meserie. Rodnicia omului depinde, în mare parte, de puțința sa de a se pune în discuție. Suntem mai buni, mai drepecți, înainte de a citi sondajele, suntem mai doritori de cinste sau de bine?

Orice viață de om este o minune a răbdării. Acest adevăr al lui Dumnezeu, potrivit căruia creștinul este cel ce cultivă răbdarea doar prin truda încercării, ne oprește în mod providențial să mărginim moștenirea generației unirii la vanitatea vreunui monument. Această demnitate a răbdării Crucii și nu supunerea de rob, continuă să ne-o spună și astăzi oamenii din câmpia Ardealului care ne-au făurit patria. Iuliu Maniu, Vaida-Voievod, Vasile Lucaciu, Iuliu Hossu, Pop de Băsești, Valer Pop, Ion Bianu, Ion Agârbiceanu, George Coșbuc, Ovid Densușianu, Iuliu Hațieganu sunt doar câțiva din acei greco-catolici români, cel puțin la fel de buni și onești ca frații lor ortodocși. Biserica Unită i-a educat pe oameni să trăiască în omenie și să fie buni români. Fiii săi au trăit pretutindeni aceeași bucurie și credință că libertatea le-a fost adevărul, iar speranța, îndrăzneala de a fi crescut pierzând.

Înaintașii noștri au așteptat o Românie unită, în care toți românii, indiferent de etnie sau confesiune religioasă, să se bucure de drepturi egale. Biserica Română greco-catolică continuă să creadă cu fermitate și speranță că *opus justitiae pax*, iar prestanța instituțiilor noastre pornește din alteritatea bunului simț și omenia vieții. Și, în sfârșit, că orice jubileu istoric presupune din partea noastră o alegere favorabilă demnității și speranței pentru lucrarea Adevărului în neamul nostru.

Notă

1. Hossu, *Credința noastră este viața noastră. Memoriile cardinalului Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, 2003, p. 244.

Asociațiunea ASTRA – centru de gravitație al luptei pentru unitate națională*

*Dumitru Acu***

„Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere și noi, românii, nu vom putea fi puternici până când nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic.“

Nicolae Bălcescu

Prin forța discursului său din Catedrala Mitropolitană din Blaj (mai 1848), Simion Bărnuțiu afirma cu claritate că un popor nu poate scăpa din ghearele asupririi și sărăciei decât dacă reușește să-și creeze o cultură proprie națională care să-i descătușeze toate energiile trupești și sufletești. Numai atunci un popor va contribui la progresul său, dar și la dezvoltarea și îmbogățirea culturii universale.

După înfrângerea Revoluției de la 1848, cărturarii pașoptiști din toate provinciile locuite de români s-au convins că numai prin cultură și educație un popor poate căpăta puterea de a-și apăra unitatea. *„Cultura este puterea cea mai tare de pe pământ și e cetatea nouă a unității naționale”*, spunea același Simion Bărnuțiu.

Plecând de la aceste cutume, cărturarii ardeleni, susținuți de cei din celelalte țări românești, și-au propus să înființeze o instituție culturală care să coordoneze activitățile desfășurate de români pentru menținerea și întărirea ființei naționale.

Guvernul imperial a încercat să tergiverseze o lungă perioadă de timp încuviințarea creării Asociației românilor, dar a fost nevoit, în cele din urmă, să dea aprobarea. La 4–7 noiembrie 1861 are loc, la Sibiu, Adunarea de constituire a **Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român**.

Grupând în rândurile ei cele mai reprezentative personalități culturale din toate teritoriile românești, ea va aduce o însemnată contribuție la consolidarea și diversificarea legăturilor între românii de

pretutindeni și va constitui un ferment important în lupta pentru înfăptuirea idealului de unitate națională.

De la început, ctitorii Asociațiunii au gândit-o ca un centru de gravitație al luptei pentru solidaritate națională. În discursul inaugural, rostit la adunarea de constituire (7 noiembrie 1861), Andrei Șaguna rostește legământul de urmat de toți cei care vor lucra sub cupola Asociațiunii: *„Mărturisesc sincer convingerea mea, că eu problema Asociațiunii noastre o caracterizez pe cât de nobilă și frumoasă și unică în felul său astăzi în întreaga națiune din toate părțile unde se află ea, pe atât de serioasă și de grea, pentru că cere perseverență de fier și un sacrificiu din inimă”*. În finalul discursului a invitat la Asociațiune pe toți fiii.

De asemenea, canonicul blăjan Timotei Cipariu considera că prin noua societate *„un reazim naționalității române se împlântă astăzi și sperăm ca asemeni reazime de astea și de alte forme se vor împlânta și de aici înainte și mai multe și mai puternice”*.

Nicolae Iorga afirma în 1905: *„Asociațiunea s-a născut din curentul neîntrerupt spre lumină, care a însuflețit de o sută cincizeci de ani măcar pe românii din Ardeal și părțile ungurești, din iubirea adevărată către popor, căruia îi trebuiau școli tot mai bune și mai românești, pentru a putea sta alături cu alți locuitori ai aceluși pământ. Ea și-a dus la îndeplinire într-o clipă rară, când amintirile unor primejdioase lupte purtate împreună, uniseră în inimi pe credincioșii celor două biserici, rivale întotdeauna, din nenorocire, dușmane, uneori, în care anumite împrejurări au împărțit neamul nostru din acele părți amenințate. De la început, Asociațiunea*

*Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918”

(28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

**Profesor, președintele Asociațiunii ASTRA Sibiu

a fost și a lui Șaguna și a lui Șuluțu, și a sibienilor și a blăjenilor, și a uniților și a neuniților.

Și aceasta alcătuiește însușirea ei de căpățenie și cea mai scumpă...Unde desbină legea, unește cartea, lumina.”

Andrei Șaguna, „începător a toate”, cum îl caracteriza Ioan Slavici, a condus destinele Asociațiunii între anii 1861–1867, creionându-i calea spre devenire și lăsându-ne drept testament, în 1864, cuvintele profetice: „Să nu lăsăm, domnule Barițiu, ca să apună Asociațiunea noastră, să o susținem cu toate brațele, încât dacă s-ar întâmpla să pierdem toate celălalte drepturi la câte năzuim, să rămânem cu acest mijloc comun de cultură a limbei și a spiritelor, zelul nostru pentru Asociațiune să nu scadă”.

Un rol important în stabilirea programului cultural, științific și social al ASTREI l-au avut adunările generale anuale, itinerante, adevărate sărbători naționale, unde românii din diferite zone se reuneau, discutau și stabileau căile de urmat pentru prosperitatea economică, emanciparea socială și întărirea solidarității românilor, în vederea pregătirii pentru unire. Din toate dezbaterile la adunările generale se nășteau proiecte noi și considerabile largiri de orizonturi. Dacă în activitățile ei ulterioare Asociațiunea a depășit gama preocupărilor pur literare și științifice, în mare parte, este și meritul acestor întruniri, care puneau pe astriști în contact viu și nemijlocit cu realitățile naționale, imposibil de ignorat.

Acest program, transpus în fapte de minunații astriști, a condus la realizarea unei bogate game de activități, dintre care amintim: apărarea, cultivarea și unificarea limbii române; definitivarea ortografiei fonetice cu litere latine; înființarea Bibliotecii ASTRA (1861), ce funcționează și în prezent; crearea despărțămintelor, agențiilor și cercurilor culturale, pentru a apropia acțiunile Asociațiunii de popor (1869); înființarea și editarea revistei „Transilvania” (1868); acțiuni de organizare și îmbunătățire a învățământului în limba română prin tipărirea de manuale și înființarea de școli (de exemplu, Școala civilă de fete cu internat de la Sibiu, 1886); tipărirea de cărți științifice, dintre care opera de unitate națională *Enciclopedia Română*, prima din sud-estul Europei (trei volu-

me, Sibiu, 1898–1904); construirea Casei Naționale a Asociațiunii și înființarea Muzeului Asociațiunii (Sibiu, 1905); organizarea de expoziții naționale (1862, Brașov; 1881, Sibiu; 1883, Viena; 1905, Sibiu etc.); tipărirea Calendarului Asociațiunii (1911) și a revistei „Țara Noastră” (1907); acordarea de subvenții pentru studenți, soldați, învățăcei la meserii etc.; prezentarea a sute de prelegeri și conferințe pe teme istorice, literare, științifice, ecumenice, sociale, de educație sanitară, agronomică și zootehnică.

Serbările omagiale de la Blaj, din 1911, desfășurate cu prilejul semicentenarului ASTREI, au evidențiat succesul muncii astriste.

Publicistul maghiar Kos Karoly, participant la aceste manifestări, scria: „Acum, după adunarea ASTREI trebuie să recunoaștem dacă nu ne-am astupat ochii și nu ne-am înfundat urechile...că în Transilvania avem de-a face cu o societate românească consolidată, atât pe terenul economic și social, cât și pe cel cultural. Societatea aceasta e disciplinată, fanatică și idealistă. Societatea aceasta e națiune.”

Utilizând cultura drept „puterea cea mai tare de pe pământ”, ASTRA a purtat pe români spre progres, prosperitate și spre făurirea României Mari la 1 Decembrie 1918.

Ca recunoștință a meritelor Asociațiunii la înfăptuirea Marii Uniri, oficialitățile statale de după 1918 au acceptat ca ziua de 1 Decembrie să fie „Ziua ASTREI”.

Acum, în prag de sărbătoare, când se împlinesc 96 de ani de la Marea Unire, amintim cele afirmate în 1987, de acad. Cristofor Simionescu: „Astra aparține deopotrivă transilvănenilor, moldovenilor, muntenilor, tuturor celor de aceeași origine, așa precum Societatea literară română, devenită apoi Academia țării, a adunat sub aceeași cupolă, încă de la începutul său, cele mai luminate minți, personalități de excepție de pe întreg teritoriul locuit de români.”

Așadar, fără să greșim, putem afirma cu tărie că cea mai mare ctitorie a Asociațiunii, urmărită cu multă înțelepciune, răbdare, pasiune, acerbie, sacrificii și jertfe, a fost Marea Unire de la 1 Decembrie 1918.

Responsabilitățile mediului universitar albaiulian în edificarea conștiinței naționale a tinerei generații.

Premise, realizări, perspective*

*Daniel Breaz***

Sunt profund onorat să mă pot adresa celui mai înalt for intelectual al României în preajma Zilei Naționale a tuturor românilor, moment în care aniversăm tot ceea ce definește demnitatea noastră națională și valorile fundamentale ale națiunii române, în sincronie și diacronie.

În calitatea mea de român născut și crescut în spațiul rustic din imediata vecinătate a capitalei de suflet a românilor, primul imbold a fost acela de a aduce un omagiu omului simplu, truditul de lângă esențele pământului strămoșesc, cel care a făcut Unirea și care semnează, zi de zi, câte o nouă pagină de istorie. Mi-a stăruit multă vreme în minte o mică secvență din celebrul discurs rostit de Nicolae Iorga, la 14 decembrie 1916, în care mărturisea, sincer, că: „În acest popor, partea cea mai vrednică de iubire și partea cea mai puțin îndreptățită este țărănul nostru”.

Însă am înțeles că și provocarea de a discuta despre instituția-simbol pe care o reprezintă – Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia – este tot o formă de reverență în fața acelorași oameni de mare calitate morală și spirituală, ai căror copii suntem chemați să-i formăm și să-i ajutăm să se așeze în societatea românească pe norme stabile, prosper și dând măsura tuturor achizițiilor profesionale din anii formării lor.

La Alba Iulia, misiunea didactică este dublată, poate mai mult decât în oricare altă universitate din România, de educarea conștiinței naționale și de promovarea valorilor autentice ale românilor, de la respectul pentru munca omului simplu și pentru tradițiile arhaice, până la cultivarea mândriei de a aparține unui spațiu sacralizat prin dimensiunea sa istorică și spirituală și pe care tinerii sunt chemați să îl

dezvolte și să îl protejeze de orice tip de degradare etică sau estetică.

Suntem, prin excelență, un mediu universitar a cărui misiune primă este aceea de a reitera, cu fiecare generație de studenți, conștiința apartenenței la un spațiu-martor la cele mai importante evenimente politice, sociale și culturale care au premers Marea Unire de la 1918 și sunt legate organic de Alba Iulia. Este elocvent să amintim doar intrarea triumfală în oraș a lui Mihai Viteazul, la 1 noiembrie 1599, la trei zile după biruința de la Șelimbăr, moment în care Alba Iulia devenea, prima capitală a celor trei țări unite sub sceptrul marelui voievod.

În imediata vecinătate a Universității noastre, față în față cu Rectoratul, statuia ecvestră a lui Mihai Viteazul, operă a sculptorului Oscar Han, ne responsabilizează și ne amintește de momentul de mare încărcătură simbolică în care voievodul împlinea voința poporului român de a trăi liber și unit și se intitula „voievod și domn a toată Țara Românească și al Ardealului și al Țării Moldovei”. Puțin mai târziu, tot la Alba Iulia, în 1648, mitropolitul Simion Ștefan, în prefața *Noului Testament de la Bălgrad*, formula clar ideea necesității unei limbi române unitare, comună pentru toți românii din provinciile românești și, mai ales, ideea unității naționale.

Patrimoniul de carte veche românească, marile biblioteci și colecții din preajma Universității, sunt, astăzi, suportul pentru ample studii de cercetare istorică și filologică, în care sunt puternic implicați și studenții albaiulieni, masteranzii și doctoranzii albaiulieni.

Nu poate fi altfel, de vreme ce, zi de zi, în drumul lor spre *Alma Mater*, studenții albaiulieni trec

*Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918” (28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

** Prof. univ. dr., rectorul Universității „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

prin fața Sălii Unirii, de pe frontispiciul căreia răzbește, cu aceeași prospețime, mesajul de mare forță al celor ce au înfăptuit Marea Unire: „În anul Domnului 1918, 1 Decembrie, în acest loc s-a proclamat pentru totdeauna și în mod irevocabil, prin votul solemn și unanim al poporului, unirea Transilvaniei cu întreaga Daco-Romania. Eternă fie aducerea aminte a acestui act măreț”.

Pe de altă parte, universitatea albaiuliană are, ea însăși, adânc imprimat în ființa ei, filonul tradiției învățământului academic în spațiul transilvănean. Nu mă refer doar la vecinătatea marilor școli ale Blajului, ci la faptul că Alba Iulia este un spațiu multicultural străvechi, încărcat de simboluri spirituale și politice, care a găzduit, stimulat și susținut funcționarea unei școli de rang academic, pentru elita ardelenescă, încă din secolul al XVII-lea.

Fiecare putere politică din Transilvania a susținut fondarea și consolidarea unor instituții educaționale de rang universitar la Alba Iulia.

În prima jumătate a veacului al XVII-lea, un rol și un profil bine definite în viața culturală a orașului Alba Iulia l-a avut școala superioară a principelui Gabriel Bethlen, înființată în anul 1622 ca o școală de tip umanist, comparabilă cu Academia lui Vasile Lupu, cea întemeiată la Iași, și cu Academia „Sf. Sava” de la București. La Alba Iulia, în anul 1629, Collegium Academicum Bethlenianum a fost ridicat la rangul de școală academică (Academicum Collegium seu Gymnasium illustre), având trei facultăți: teologică, filologică și filosofică. Deloc întâmplător, aici s-au predat limbile clasice, filosofie, teologie, elemente de poetică și oratorie, artele frumoase, noțiuni de retorică, după programele școlilor apusene, căci principele Bethlen voia să transforme Alba Iulia – așa cum atestă documentele istorice – într-un Heidelberg de Est. Aceasta a fost cea de-a doua școală de rang universitar din Transilvania medievală, precedată doar de cea a iezuiților din Cluj, de la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Cu o atare tradiție remarcabilă, Alba Iulia avea nevoie de continuitate și de dezvoltarea unei instituții de învățământ superior, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, înființată în 1991, purtând nu doar numele unui moment crucial din istoria românilor, ci încercând să păstreze și să promoveze, prin vocația dascălilor și a ucenicilor, întreaga serie de valori ale românismului celui mai autentic.

Universitatea „1 Decembrie 1918” își definește misiunea și întreaga activitate prin raportare la semnificația națională a capitalei istorice a românilor, fiind considerată „Universitatea din inima României”. Idealul nostru educațional se sprijină pe tradițiile valoroase ale școlii superioare românești și urmărește să contribuie, prin modalitățile specifice ale educației, cercetării și creației de valori, dar și prin formarea conștiinței naționale autentice, la păstrarea și afirmarea identității naționale, la unitatea în diversitate a culturii române și la integrarea activă a acesteia în circuitul european și universal de valori.

Dincolo de misiunea nobilă de formare a viitorilor profesioniști în cele mai variate domenii economice și socio-culturale, ne asumăm, la Alba Iulia, și responsabilități de ordin moral, care țin de conduita noastră de români autentici. Către Alba Iulia studenții din țară și din colțuri dintre cele mai îndepărtate ale lumii sunt atrași, indubitabil, și de importanța și de semnificațiile istorice și culturale ale orașului. Suntem, prin excelență, parte a unei culturi bimilenare și ducem adânc așezate în destinul nostru național valori identitare construite de-a lungul unei istorii zbuciumate, care ne-a învățat să stăm întotdeauna unii lângă alții și să construim împreună fiecare palier al societății românești.

În mod firesc, fiecare generație trebuie să își asume noi responsabilități privind protejarea, promovarea și îmbogățirea patrimoniului național, iar acest lucru nu se poate face decât printr-o educație corectă și de calitate. Este motivul pentru care derulăm ample acțiuni de promovare a capitalei istorice a României în mediul academic național și internațional, studenții noștri devenind ambascadori ai românității pretutindeni în lume. Manifestăm un interes crescut pentru promovarea patrimoniului istoric și cultural, prin implicarea cadrelor universitare și a studenților în ample proiecte de cercetare menite să protejeze și să potențeze valorile locului.

Mai presus de orice, însă, considerăm că este importantă conștientizarea studenților și, în general, a tinerilor, asupra principalelor principii ale dezvoltării corecte a societății românești: respectul și dialogul, promovarea autenticității și evitarea surogatei, redefinirea mândriei de a fi român într-o lume plurinațională, unitară, totuși, în diversitatea ei.

Contribuția lui Vasile Goldiș la dezvoltarea învățământului românesc*

*Aurel Ardelean***

Absolvent al Facultății de Filosofie și Litere din cadrul universităților din Budapesta și Viena, gânditor polivalent, cărturar poliglot, cunoscător al istoriei și filosofiei universale, al marilor curente de gândire din cultură și științele fundamentale, Vasile Goldiș a avut contribuții originale în diferite domenii ale cunoașterii și reformării instituțiilor din perioada interbelică, inclusiv în domeniul învățământului.

În calitate de profesor la Preparandia din Caransebeș (începând cu anul 1886) și la Liceul Ortodox din Brașov (începând cu anul 1889), Goldiș a îmbrățișat cu toată responsabilitatea și dăruirea suflăscă o carieră de dascăl, în cadrul căreia s-a preocupat de rezultatele evoluției științelor pedagogice, pentru a obține performanțe superioare la catedră. În această calitate, a publicat manuale școlare de istorie, constituție, limba latină, geografie pentru învățământul desfășurat în limba română. Ca secretar al Societății pentru Crearea unui Fond de Teatru Român, cu sediul la Brașov, apoi ca deputat în parlamentul de la Budapesta și, peste câteva decenii, în cel de la București, ca director al ziarului „Românul”, ca președinte al Astrei și ca ministru, Vasile Goldiș a desfășurat o activitate de culturalizare a neamului său, de educație civică, de formator de conștiință națională a românilor, de reformator al învățământului din Transilvania, în contextul integrării acesteia în structurile statului național unitar român.

Gânditor cu viziune europeană, profesor, ministru al Culturii, Instrucțiunii Publice și Cultelor, formator de opinie prin intermediul numeroaselor ziare și reviste la care a colaborat, pedagog social și pedagog al națiunii, Vasile Goldiș a elaborat o perspectivă generală cu privire la esența și rolul educației în societate, la direcțiile de perfecționare a acesteia, la evaluarea rezultatelor acțiunii factorilor educaționali în strânse conexiuni cu rolul Bisericii și al diferitelor instituții de culturalizare, civilizatoare pentru diferitele categorii sociale și popor, în ansamblu.

În concordanță cu concepția sa generală despre societate, om și valori, cu filosofia sa privind istoria

și cultura umanității, Goldiș a conceput educația, în general, ca un proces de formare conștientă – corespunzătoare unui crez și unui ideal – a omului, începând din leagăn până la mormânt. Educația este un proces continuu, pe toată durata vieții omului sau pe parcursul întregii istorii a unui popor. „*Nu numai copiii, tinerii, diferitele grupuri sociale, nu numai popoarele și națiunile, ci orice organism social are nevoie de desăvârșire pe scara civilizației, de îndrumare, adică de educație*”, spunea Goldiș. La nivel microsociale, educația este făcută de mamă, familie, învățător, preot. În acest context, Goldiș concepe educația ca „*pregătire a individului pentru serviciul comunității*”. La nivel macrosociale, educația este realizată de personalități istorice, de adevărații „apostoli ai neamului”, de mari dascăli, de formatori ai sufletului național, așa cum au fost, servind ca adevărate modele, Gheorghe Șincai, Mihail Kogălniceanu, Octavian Goga, Andrei Bârseanu, Vasile Lucaciu, Spiru Haret, Ion Măiorescu, Mihai Eminescu, George Coșbuc, I.L. Caragiale, Aurel Vlaicu, Simion Bărnuțiu, Gheorghe Lazăr, Avram Iancu, Visarion Roman, Gheorghe Barițiu și mulți alții.

Prin eforturile lor, factorii de cultură și educație reușesc să unifice energiile indivizilor și grupurilor izolate, să formeze comunități umane solidare și cu credință în idealurile proprii, să înalțe popoarele pe scara glorioasă a desăvârșirii, să dezvolte capacitatea și voința popoarelor de a depăși obstacolele, de a-și pune viața în armonie cu valorile universale. Educația la scară socială duce la încheierea organismelor sociale, la creșterea treptată a solidarității oamenilor în raport cu idealurile asumate, la progresul civilizației spre tot mai multă dreptate, libertate și iubire de oameni. Prin aceste idei, Goldiș demonstrează că este un luminat pedagog, atât ca practicant, cât și ca teoretician.

Goldiș a insistat, cu argumente concludente, pe respectarea unor principii în procesul de reorganizare a școlii, a sistemului național de învățământ din

*Alocuțiune susținută la Sesiunea solemnă „Marea Unire din 1918”
(28 noiembrie 2014, Aula Academiei Române)

** Prof. univ. dr., președintele Universității de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

România întregită după Primul Război Mondial și de edificare a unui sistem național de învățământ și cultură în perioada interbelică: accesul egal al tuturor copiilor în școli; gratuitatea învățământului de stat; generalizarea învățământului elementar; democratizarea învățământului; respectarea drepturilor omului; principiul nondiscriminării în funcție de naționalitate, sex, rasă, religie etc.; prioritatea în sistemul de învățământ o are formarea de educatori (învățători, profesori, educatoare); principiul libertății și autonomiei instituțiilor de învățământ și cultură etc.

Ca promotor al învățământului activ și participativ, Vasile Goldiș dezvoltă ideea potrivit căreia învățământul trebuie să fie strâns legat de practică, de necesitățile poporului.

Personalitatea complexă a lui Vasile Goldiș de profesor, autor de manuale școlare, jurnalist, om politic, strălucit orator îi pune în valoare calitățile de corifeu al Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, iar mesajul său de unitate se adresează, peste timp, generațiilor de astăzi și a celor viitoare. Trăind intens toate evenimentele legate de realizarea Unirii, imediat după constituirea statului român unitar, Vasile Goldiș va contribui la reconstrucția și reorganizarea țării în domeniul cel mai drag lui, edificarea sistemului național de învățământ. În calitate de responsabil al resortului respectiv, din Consiliul Dirigent, a inițiat principalele măsuri organizatorice pentru învățământul din Transilvania, în condițiile integrării sale în sistemul național de instruire și educare din România. Problemele școlare îl vor preocupa pe Vasile Goldiș și în continuare; va fi de două ori ministru în noul stat, iar mai apoi deputat în Parlamentul României.

Contribuția lui Vasile Goldiș la dezvoltarea învățământului superior românesc este edificatoare, în special prin inițierea și promovarea hotărâtă, în Parlamentul maghiar, a înființării unei universități românești în Transilvania. Problema dezvoltării învățământului superior românesc în limba română va fi o constantă a activității parlamentare a lui Vasile Goldiș, asupra ei revenind în ședința din 27 mai 1907, pe aceleași coordonate.

După anul 1911, odată cu apariția ziarului „Românul”, Goldiș reia problema învățământului și cere drepturile românilor din imperiu. În numărul 122 al ziarului „Românul” din 1912, redacția ziarului condus de Goldiș publică un articol în care cere înființarea unei universități pentru românii din imperiu. În articol se arată că universitatea este cea mai importantă instituție culturală pentru un popor și poate fi un „focar de știință, un centru de gravitație

culturală și chiar politică”. Se arată că în imperiu „toate popoarele care au o conștiință națională bine dezvoltată... luptă, în timpul din urmă pentru dobândirea celor mai înalte drepturi la care poate aspira un popor, dobândirea de universități naționale”.

În articol se arată că, deși românii au adus importante contribuții imperiului, atât prin sânge cât și bani, „fiind cei dintâi la împlinirea datoriei și cei de pe urmă la pretenții”, nu au școli superioare, pentru că nu au știut să le ceară, după cum se menționează în volumul *Prin noi înșine*. Redacția ziarului „Românul” recomandă episcopilor români ortodocși și greco-catolici să ceară parlamentului maghiar înființarea unei universități pentru românii din Transilvania, care era considerată cea „mai înaltă expresie a aspirațiilor noastre culturale”, iar episcopii, prin „datoria lor diplomatică”, pot cere înființarea unei universități. Se mai arată că guvernul a găsit un sprijin în episcopii români, dar aceștia au o mare datorie față de popor să ceară guvernului înființarea unei universități în Transilvania, ca răsplată a jefei aduse de poporul român. Se face apel și la deputații români care trebuie să discute mai mult această problemă, în timp ce tinerii sunt pregătiți a se sacrifica pentru acest scop nobil.

În perioada de după înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, Goldiș și-a dezvoltat opera teoretică și practică pe un alt plan, având ca strategie consolidarea statului național unitar român, așezarea pe baze noi a economiei, relațiilor sociale, a învățământului și culturii. În acest scop, în 18 aprilie 1920, Goldiș declara că trebuie continuată activitatea de modelare sufletească a românilor până ce se va consolida unirea nu numai în plan instituțional, ci și sufletesc, iar Partidul Național Român, al cărui lider a fost, trebuie să-și intensifice activitatea până la completa unificare sufletească a poporului român și a formării unei mentalități omogene, ca temei pentru prevenirea sciziunilor politice, a derapajelor de la programul Unirii, a trădărilor și manifestărilor anarhice. Ca ministru, lider de partid, președinte al „Astreii”, militant cultural și scriitor, Vasile Goldiș și-a continuat activitatea de pedagog național, de „părinte al patriei”, așa cum îl definea Octavian Goga, în noul context socio-politic, instituțional și internațional pentru a diminua discordia, anarhia și pentru a promova solidaritatea, unitatea pe plan afectiv, spiritual, cultural, economic și politic ale tuturor românilor.

În perioada după 1918, Goldiș a contribuit la reorganizarea învățământului românesc. În condițiile precare ale sfârșitului Primului Război Mon-

dial, Goldiș gândea – alături de ceilalți membri ai Consiliului Dirigent – la schimbarea stării de inferioritate a românilor, care au avut atât de mult timp de suferit, prin limitarea accesului la cultură. Unul dintre cei dintâi colaboratori ai lui Vasile Goldiș, membru al Consiliului Dirigent, a fost Aurel Vlad, responsabil cu resortul finanțelor. El a ajutat, nu doar prin acțiunile sale politice, ci și prin sprijin financiar, cauza românilor; astfel, a pus drept garanție întreaga sa avere în acest scop. Nu trebuie uitat, de asemenea, că în decembrie 1918, același Aurel Vlad a făcut parte, alături de Vasile Goldiș, din delegația care a dus tratative pentru recunoașterea Unirii și organizarea, integrarea Transilvaniei în spațiul României întregite.

În 1919, Goldiș, membru al Consiliului Dirigent și ministru, a contribuit direct la înființarea a numeroase licee în Transilvania și a Universității românești de la Cluj. În ședința din 7 iunie 1919, Goldiș a fost ales membru de onoare al Academiei Române, iar în discursul rostit de Nicolae Iorga se propunea „...să-l alegem ca membru de onoare, avem în vedere însă și pe cel dintâi român care s-a încredințat a fi conducător al școlii și culturii în Ardealul dezrobii, căruia și pe această cale putem să-i dăruim un semn de frățescă prietenie”.

În scrisoarea de mulțumire trimisă de Goldiș lui Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, vicepreședinte al Academiei, îi mulțumește pentru distincția acordată și arată că „voi pune și de acum înainte toate puterile mele sufletești în serviciul culturii și măririi neamului nostru românesc”.

Vasile Goldiș a susținut necesitatea înființării de noi universități și edificii culturale în părțile Transilvaniei și în anii următori. Ca urmare, în 1927, se vorbea în presa vremii de intenția guvernului de a „înființa în Ardeal o nouă universitate pe lângă cea de la Cluj”. În aceste condiții, intelectualii arădeni cer ca universitatea să se înființeze la Arad, pentru că Aradul „a dat semne de emancipare morală și intelectuală” și a fost orașul unde s-a pregătit Marea Unire.

Apreciind activitatea politică și opera lui Vasile Goldiș, ca om al școlii, istoricul Ioan Lupaș spunea: „Cei ce au avut fericirea să-i asculte, ca elevi, lecțiile de istorie și de literatură latină ori să-i citească frumoasele manuale de istorie universală, vor crede că profesorul Goldiș a dat întregă măsură puterii lui de muncă în domeniul școlii și al educației naționale”. Astăzi, opera academicianului Vasile Goldiș are un binemeritat loc de păstrare în cadrul inestimabilului fond de carte al Bibliotecii Academiei Române. Printre acestea, regăsim opt

volum din istoria universală, elemente din Constituția patriei, istoria patriei, un volum de sintaxa limbii latine, lucrări de geografie, cartea *Despre problema naționalităților* (1912), *Discursul de la 1 Decembrie 1918* și numeroase lucrări, monografiile consacrate personalității sale, apărute postum.

Goldiș, luând în considerare nivelul de dezvoltare a învățământului și educației din vremea sa, a fost interesat de viitorul acestora. Viziunea sa este optimist pedagogică, întemeindu-se pe constatarea că omul, deși este o ființă limitată, aspiră spre perfectabilitate și are dorința firească spre desăvârșire.

Viziunea europeană asupra educației a lui Vasile Goldiș a orientat nu numai conduita sa de profesor, de autor de manuale, ci și pe cea de om politic, de ministru sau de militant pe plan cultural și social pentru desăvârșirea unității conștiinței naționale. Prin opera sa privind educația, instruirea, culturalizarea maselor, Goldiș aduce o contribuție substanțială la dezvoltarea pedagogiei și la reformarea instituțiilor de învățământ. Toate acestea confirmă aprecierea eminentului său elev, care a fost Octavian Goga, ce avea să scrie, în anul 1905, un articol intitulat *Cântarea pătimirii noastre*, în care afirma mesianic: „*Sus inimile, români! S-a născut poetul redeșteptării, drept vestitor apostol al unei vremi ce va să vie*”.

Referințe bibliografice

1. V. Goldiș, *Țară și popor*, în Vasile Goldiș, *Scieri social-politice și literare*, ediție îngrijită de Mircea Popa și Gheorghe Șora, Ed. Facla, Timișoara, 1976, p. 223.
2. V. Goldiș, *Statul universal*, în „Observatorul politic și social”, nr. 9, anul I, 1930, p. 4.
3. V. Goldiș, *Școala profesională*, în „Gazeta învățătorilor”, nr. 14, 25 decembrie 1929, p. 3.
4. V. Goldiș, *Școala cea bună*, în „Anuarul Liceului Ortodox Român Andrei Șaguna” din Brașov, anul jubiliar 1924–1925, Brașov, 1925, p. 3.
5. V. Goldiș, *Sufletul școlii primare*, în „Gazeta învățătorilor”, nr. 11–12, anul II, 1931, p. 7.
6. V. Goldiș, *State naționale*, în „Românul”, II, nr. 231, 1912, p. 1.
7. V. Goldiș, *Gheorghe Lazăr*, în Vasile Goldiș, *Scieri social-politice și literare*, ediție îngrijită de Mircea Popa și Gheorghe Șora, Ed. Facla, Timișoara, 1976, p. 261.
8. V. Goldiș, *Despre problema naționalităților*, în Vasile Goldiș, *Scieri social-politice și literare*, ediție îngrijită de Mircea Popa și Gheorghe Șora, Ed. Facla, Timișoara, 1976, p. 156.
9. V. Goldiș, *Disciplina și solidaritatea partidului în Vasile Goldiș. Politică și cultură (1919–1934)*, ediție îngrijită de Vasile Popeangă, Ed. Mirton, Timișoara, 1993, p. 43.
10. V. Goldiș, *Interviu acordat ziarului Izbânda* în „Românul”, nr. 134, anul IX, 26 iunie 1920, p. 2.
11. V. Goldiș, *Cuvânt rostit la constituirea Asociației arădene pentru cultura poporului român*, în „Românul”, nr. 242, anul IX, 1920, p. 2.

Izvor de înțeleaptă îndrumare.

Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia, chestiunea minorităților și unele precizări necesare

*Alexandru Porțeanu**

În perspectiva apropierii Centenarului înfăptuirii României întregite (2018) și în cadrul unor debateri necesarmente profesionale – inclusiv critice sau chiar controversate –, încercăm să desprindem și să subliniem câteva aspecte caracteristice fundamentale și nuanțări cu privire la semnificațiile istorice ale Marii Uniri.

Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, formată din cei 1228 de deputați – dintre care 600 erau aleși pe baza votului universal pentru prima oară în istoria de până atunci – era organul reprezentativ, legitim constituit, al majorității locuitorilor Transilvaniei. Importanța ei istorică esențială consta în adoptarea Hotărârii Unirii Transilvaniei cu România, pe care apoi Adunarea populară a celor 100 000 de români veniți din toate zonele, a aclamat-o cu mare însuflețire.

Hotărârea istorică a Unirii aparține, așadar, Adunării Naționale reprezentative a tuturor românilor din Transilvania. Rolul esențial al impozantei Adunări spontane a celor 100 000 de români a fost acela de a întări exprimarea elocventă a adeziunii unanime a românilor la istoricul act al Unirii, decretat de organul reprezentativ al tuturor românilor. Procedurile organizatorice, juridice, politice, programatice, de conducere, de desfășurare corespunzătoare a solemnității istorice a actului (elaborarea Rezoluției, organul de conducere, constituirea Adunării, prezentarea Hotărârii, discursurile, exprimarea votului, activitatea Secretariatului Adunării) nu puteau fi îndeplinite decât de Adunarea Națională. Nu poate fi confundată semnificația fundamentală a actelor, mandatelor, discursurilor și rolului personalităților Adunării Naționale cu aceea a exprimărilor însuflețite ale unor participanți de frunte, care au

adus la cunoștință poporului Hotărârea Adunării Naționale. Propaganda ideologică a regimului comunist a încercat să manipuleze aceste date, în sensul absolutizării, „rolului decisiv al maselor populare” și în acela al minimalizării rolului marilor personalități „burgheze”, precum și prin sugerarea unor actualizări forțate în terminologie, cum ar fi atribuirea incorectă a denumirii de „Marea Adunare Națională”, inclusiv Adunării populare.

Sediul materiei, locul în spațiu și timp al înfăptuirii istoricului act politic al Unirii a rămas definitiv înscris acela al instituției Adunării Naționale de la Alba Iulia.

Redactarea Rezoluției Adunării Naționale a fost încheiată în noaptea de 30 noiembrie–1 Decembrie 1918, în ședința finală de la Alba Iulia a Consiliului Național Român Central, organul politic conducător al românilor din Transilvania. Rezoluția cuprindea nouă puncte, dintre care primele trei erau cele esențiale. Primul punct exprima decizia (decretarea) înfăptuirii Unirii. Dezbateră finală a fost amplă, vizând unele formulări, puncte sau detalii, fiind bazată pe o concepție politică largă, democratică. În acea dezbateră a fost exprimată și opinia de restrângere a Rezoluției doar la primul punct, cel decisiv, al decretării Unirii. Forma oficială cunoscută, integrală, a Rezoluției a fost votată în final prin cuprinderea tuturor celor nouă puncte.

Desfășurarea lucrărilor Adunării Naționale pe baza textului integral al Rezoluției, importanțele cuvântări rostite atunci de principalii lideri politici, ca și impunătoarea manifestare a Adunării populare a celor circa 100 000 de români, rămân imprimate adânc în memoria și în conștiința contemporanilor, în acelea ale posterității, pe termen istoric permanent.

*Cercetător științific, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”

Însemnătatea istorică fundamentală a Rezoluției Adunării Naționale de la Alba Iulia constă în faptul că a fost și a rămas actul politic final, constitutiv al Statului Român întregit. Principala hotărâre înscrisă în primul punct al Rezoluției era aceea a Unirii Transilvaniei cu România. Chestiunea minorităților naționale își avea locul în subpunctele punctului III al Rezoluției, a căror importanță nu poate fi deformată printr-o amplificare artificială. Rezoluția istorică de la Alba Iulia nu este o simplă „Declarație” a unor doleanțe parțiale, locale, nu este nici o simplă „Proclamație” care ar fi „promis” unei minorități naționale mai mult decât era posibil. Rezoluția era, în primul rând, actul care înfăptuia Marea Unire.

În aprecierile istorice și politologice de după Unire până astăzi, au apărut puncte de vedere diferite cu privire la interpretarea Rezoluției de la Alba Iulia, în sensul restrictiv (limitat la punctul I) sau în sensul integral al textului ei. Asemenea controverse exprimă de fapt anumite optici, opțiuni sau chiar interese politice ori politicianiste, evident parțiale, părtinitoare, subiective. Falsele dileme de acest fel au existat și există atât între unii comentatori sau autori români, cât și între autori sau factori politici români și cei străini. Discuțiile sterile din această ultimă categorie vizează, îndeosebi, divergențe pe tema privind minoritățile naționale, care sunt generate prin denaturarea sau chiar falsificarea documentelor istorice incontestabile. Fapt este că Rezoluția de la Alba Iulia constituie un document istoric fundamental, care trebuie explicat și înțeles în integralitatea sa. Răspunsul științific exact și complet la asemenea manipulări dăunătoare îl dă însăși obligația elementară a respectării adevărului istoric, stabilit cu deplină probitate științifică de către profesioniștii consacrați ai istoriei, care îndeplinesc responsabilitatea de veritabili magistrați ai judecării faptelor istorice. Cuvântul autorizat al istoriei și al competenței istorice trebuie respectat.

Enunțul exact din punctul II al Rezoluției de la Alba Iulia era acela că „*Adunarea Națională rezervă teritoriilor sus-îndicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal*”. Era vorba, evident, de o autonomie administrativă, provizorie, ca o perioadă de tranziție în vederea integrării organice în structura României întregite, așa cum a explicat-o aplicat și aprofundat însuși Iuliu Maniu, atât în discursul de la Alba-Iulia, cât și în activitatea organului specific pe care l-a condus, Consiliul Dirigent. Punctul II al Rezoluției de la Alba-Iulia nu poate fi nicidecum răstălmăcit ca

instituirea unei autonomii generale și totale, politică, a Transilvaniei sau a unor zone ale acesteia, cu atât mai puțin pretinzând că ea ar avea un caracter etnic. O falsificare grosolană de asemenea proporții este inadmisibilă.

Punctul III al Rezoluției Adunării Naționale de la Alba Iulia preconizează ca „*principii fundamentale la alcătuirea noului stat român... următoarele:*

1. *Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce îl alcătuiesc.*

2. *Egală îndreptățire și deplină libertate confesională pentru toate confesiunile din țară.*

3. *Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice. Votul obștească...*

4. *Deplină libertate de presă, asociere și întrunire, liberă propagandă a tuturor gândurilor omenești*”.

Următoarele puncte ale Rezoluției de la Alba Iulia se refereau la înfăptuirea unei reforme agrare radicale, la drepturile muncitorimii industriale, la apropiata Conferință de Pace, la salutarile adresate Unirii Bucovinei cu România, celorlalte popoare eliberate din fosta monarhie austro-ungară, la cinstirea memoriei eroilor români care s-au jertfit în război, la mulțumirile adresate Puterilor Aliate.

Punctul III al Rezoluției de la Alba Iulia, cu cele patru subpuncte sus-menționate ale sale, a focalizat și continuă să focalizeze controversele cele mai diferite și revendicările cele mai îndepărtate de realitatea textului, având în centrul lor chestiunile referitoare la minoritățile naționale. Absolut toți preopinienții în materie, indiferent de naționalitate, de interesele părtinitoare pe care le reprezintă și pe deasupra contradicțiilor – unele chiar acute – între ele, fac abstracție totală de precizarea introductivă a punctului III, care îi definește conținutul ca strict limitat la enunțarea respectivelor principii fundamentale pentru alcătuirea noului stat român. Este absolut evident că autorii care au redactat acest punct III al Rezoluției de la Alba Iulia au fost deplin calificați, competenți, perfect conștienți de întinderea prerogativelor politico-juridice ale elaborării textului, care nu permiteau și nu dispuneau de capacitatea de a decreta acel punct ca hotărâri cu caracter executoriu, inclusiv sub sancțiunile legale corespunzătoare. Transpunerea în plan

legislativ și punerea în aplicare a acestor principii fundamentale la nivelul întregului teritoriu al noului stat român nu putea reveni decât Puterii Legislative a întregii țări, care urma să fie consacrată de către Adunarea Constituantă. La rândul ei, o asemenea legiferare era obligată *ipso facto* să procedeze la corelarea legislației Vechiului Regat cu toate cele trei Acte Constitutive reprezentate de Hotărârile de Unire pronunțate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia.

Pentru hipercriticii români ai punctului III din Rezoluția de la Alba Iulia reamintim precizarea că legitimitatea acestui punct este incontestabilă, deoarece el enunța principii fundamentale valabile, oferite viitoarei construcții statale. Hipercriticilor români de la extrema opusă, care afirmă – consonant cu cei străini, de vădită rea credință – că Statul Român nu a recunoscut, nu a preluat sau codificat principiile fundamentale enunțate la Alba Iulia, le răspundem prin respingerea acestor aserțiuni, deoarece atât principiile fundamentale, cât, mai ales, legile, trebuie să înțeleasă în sensul lor complet, adică atât în litera lor, cât mai ales în spiritul lor.

Spiritul de la Alba Iulia a rămas o prezentă constantă în conștiința publică românească în întreaga perioadă ce a urmat Marii Uniri.

Subliniem faptul că în toamna anului 1918 și în perioada imediat următoare, nicăieri în Europa, nici chiar în lucrările Conferinței de Pace nu au fost enunțate principii atât de avansate, de democratice, referitoare la minoritățile naționale, cum erau cele elaborate în Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia. În plus, relațiile româno-ungare și cele româno-maghiare din toamna anului 1918 până la încheierea păcii, treceau prin faza cea mai acută a conflictului statal și național, militar și civil. Este elocvent faptul că nici reglementările stabilite de Conferința de Pace prin Tratatul minorităților nu se ridicau la nivelul conceptual, doctrinar, inclusiv de drept internațional și de relații internaționale, pe care îl reprezenta esența principială a Rezoluției de la Alba Iulia.

Situația și drepturile minorităților naționale în România au fost reglementate cuprinzător prin **Tratatul minorităților** semnat de România la 10 decembrie 1919. Prin acest Tratat, România se obliga ca articolele 2–8 din capitolul I să fie recunoscute ca legi fundamentale, ca nicio lege să nu se afle în contradicție sau opoziție cu acele articole, să nu aibă precădere față de ele, începând cu cele privitoare la reglementarea indigenatului și a cetățeniei. Articolele în cauză defineau principalele garanții privind

drepturile minorităților naționale (deplina lor egalitate, clauze speciale privind drepturile în domeniul școlar, religios, cultural) ca obligațiuni de interes internațional, sub garanția Societății Națiunilor. De interes specific, concret era articolul 11, prin care România acorda, sub controlul Statului Român, comunităților secuilor și sașilor în Transilvania, autonomia locală în ceea ce privește chestiunile religioase și școlare. Acest Tratat a devenit lege fundamentală (organică) a Statului Român, cu aplicabilitate prioritară față de oricare alte legi neconcordante. În plus, garanția Societății Națiunilor îi conferea un temei cu atât mai solid. Aceste trăsături ale unei legislații interne anticipau, *avant la lettre*, epoca actuală a integrării europene, în care Convenția Europeană a Drepturilor Omului este prioritară în materie față de legislațiile interne neconforme, aplicarea ei fiind pusă sub jurisdicția Curții Europene a Drepturilor Omului.

Este însă adevărat că, sub acest aspect, istoriografia română nu a valorificat încă în măsură suficientă potențialul remarcabil al Tratatului minorităților, fiind încă marcată de complexitatea desfășurării elaborării, negocierii, semnării și ratificării lui de către România, asupra cărora nu putem stăruia aici.

Cea mai mare parte a principiilor fundamentale ale Statului Român, enunțate în 1918, a reglementărilor fundamentale stabilite prin Tratatul minorităților din 1919, a celorlalte acte normative cu caracter juridic sau administrativ referitoare la chestiunea minorităților naționale, se regăsesc în situația concretă a relațiilor interetnice din perioada interbelică. Aceste teme au constituit obiectul unor dezbateri politice relevante la nivelurile politice superioare și în viața publică a societății românești.

În importantul discurs asupra chestiunii minorităților, rostit în 1926 în Parlamentul României, Iuliu Maniu sublinia importanța Tratatului minorităților din 1919, precizând faptul că articolul 11 din acel Tratat „*nu asigura cu nimic o autonomie națională pentru minorități, stipulând numai o autonomie locală sub controlul Statului și numai în chestiuni culturale și religioase și numai pentru secuii și sașii din Ardeal*”.

Nici Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia, nici Tratatul minorităților, nici Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Ungaria (Trianon, 4 iunie 1920), nici Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și România (Paris, 10 februarie 1947) nu au „promis” autonomia maghiarilor și a sașilor din Transilvania. Niciun act juridico-politic intern, ex-

tern sau internațional nu a „promis” niciodată autonomia Transilvaniei.

În lumina acestor adevăruri incontestabile, fundamentale, de drept și relații internaționale, apare cu atât mai regretabilă aserțiunea unui publicist, apărută în martie 2013 în cotidianul „Der Spiegel“, potrivit căreia „Prin Tratatul de la Trianon a fost promisă autonomia minorității maghiare și a sașilor din Transilvania, însă această promisiune nu a fost niciodată respectată” (sic).

Unele exprimări extremiste încearcă să promoveze între conaționali absurditatea „doliului” maghiar al zilei de 1 Decembrie, care exprimă stupiditatea unui provincialism îngust, obtuz. Escaladarea pretențiilor până la cerința includerii „Declarației” de la Alba Iulia în Constituția României, sub spectrul nesupunerii civice și al agitării internaționale – sunt absolut inacceptabile civilizației contemporane și realităților Europei Unite. România și Ungaria, ca membre ale Uniunii Europene, dezvoltă relații reciproce de bună vecinătate, de creștere a colaborării lor economice, a celei în planul cultural și social general. În acest cadru, se dezvoltă și colaborarea rodnică din domeniile științei și tehnicii, ale cercetărilor academice, fundamentale și aplicate.

Rezoluția istorică a Adunării Naționale de la Alba Iulia, incluzând principiile fundamentale la alcătuirea noului stat român care cuprindeau și pe cele referitoare la minoritățile naționale, precum și Hotărârile istorice de Unire pronunțate la Chișinău și Cernăuți, asimilate și integrate în ansamblul operei de unificare legislativă și instituțională a noului Stat Român, în opera Adunării Constituante, în măsurile normative interne adoptate pe parcurs și culminând cu semnarea de către România a Tratatului minorităților pus sub garanția Societății Națiunilor, dovedesc pe deplin faptul că situația și drepturile minorităților naționale din România au beneficiat de un sistem coerent de reglementări în materie, situat la nivelul exigențelor și standardelor europene și internaționale ale epocii.

Majoritatea problemelor concrete generate în practica relațiilor curente ale domeniului au putut fi soluționate la un nivel, cel puțin satisfăcător, sau chiar mai mult decât atât. Totodată, realitatea istorică ne arată că și în cazul României au persistat probleme sau chiar asperități generate, îndeosebi, de unele minorități mai numeroase. Cele mai multe dintre acestea s-au produs prin politizarea sau disputarea politicianistă a relațiilor și realităților etnice.

Abolirea regimurilor dictatoriale și integrarea europeană au deschis orizonturi noi inclusiv dezvoltării constructive a relațiilor privind minoritățile etnice. Destinul istoric al românilor și maghiarilor îi obligă, deopotrivă, să valorifice învățămintele profunde ale propriei lor istorii atât de complexe și contradictorii, inclusiv ale relațiilor reciproce sub toate formele manifestării lor.

Ziua istorică de 1 Decembrie poate deveni și rămâne un astfel de reper pentru noi toți.

Alba Iulia reprezintă un adevărat Altar Sacru al tuturor românilor. În ale sale *Adnotațiuni* asupra marelui eveniment, principalul orator care a prezentat Adunării Naționale textul Rezoluției Unirii, Vasile Goldiș, deslușea – după un deceniu – generațiilor contemporane și celor viitoare, semnificația și viziunea de largă perspectivă a mării împliniri săvârșite atunci.

„Cu cât se vor strecura în cursul vremii veacurile, cu atât mai luminos va pătrunde în conștiința națiunii române înfăptuirea de la Alba Iulia atât ca monument al celei mai mare zile din viața ei, dar și ca izvor în veci neseecat de înțeleaptă îndrumare, izvor pe calea desăvârșirii și astfel a fericirii și măririi sale”.

Acest izvor de înțeleaptă îndrumare ne va putea călăuzi și inspira în largul orizont al mileniului al treilea, în cuvenita întâmpinare a apropiatului Centenar al Marii Uniri și în aceea a viitorului creator al întregii Umanități.

Unirea Principatelor Române – credință și unitate română

Cuvânt de salut la Patriarhia Română

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

Sărbătorim în fiecare an, cu emoție și recunoștință, ziua Unirii Principatelor Române, care a stat la baza edificării României moderne. Prin Unirea de la 24 ianuarie 1859, se împlinea o parte a unui ideal la care aspirase de secole poporul român. Acest act apare ca un rezultat firesc al dezvoltării treptate a conștiinței de origine, de limbă și de credință a tuturor românilor. Prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza pe tronurile de la Iași și București, începea în istoria țării o epocă de realizări profunde în toate domeniile, înfăptuiri fără de care nu ar fi putut fi posibile celelalte mari acte ale românilor: Independența de la 1877 și Marea Unire din 1918. Poate în nicio altă perioadă nu s-au înscris atât de multe rezultate într-un timp atât de scurt ca în cei șapte ani scurși între 1859 și 1866. Nu a existat niciun domeniu al vieții economice, militare, politice, instituționale, administrative, culturale care să nu se fi bucurat de atenția domnitorului și a colaboratorilor săi apropiați. Într-un cuvânt, întreg statul a fost reformat din temelii, domnitorul Alexandru Ioan Cuza reușind să fie nu numai „Domnul Unirii”, dar și al reformelor, așa cum îi urase sfetnicul său apropiat Mihail Kogălniceanu. Nu totul a fost perfect, dar progresul a fost uriaș.

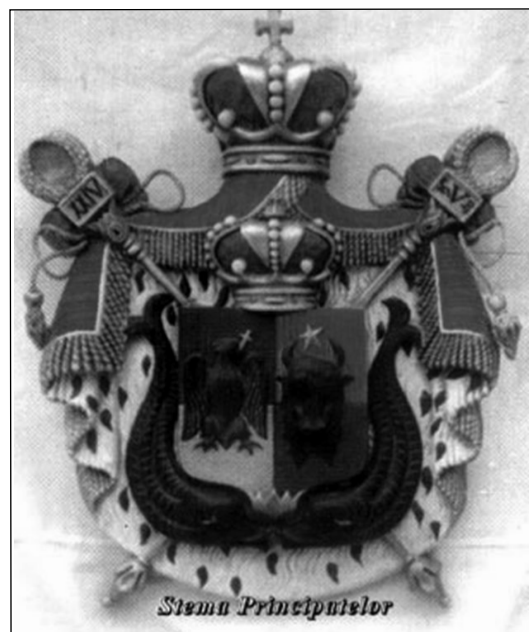
Între instituțiile care s-au bucurat de atenția domnitorului au fost, deopotrivă, Biserica Ortodoxă strămoșească și Forul înalt al culturii românești, care își contura în acei ani profilul.

Iată de ce ni se pare firesc să salutăm cu bucurie că între noi s-a statornicit o adevărată tradiție de a sărbători împreună, aici, pe istoricul Deal al Mitropoliei/Patriarhiei – „Colina Bucuriei” – actul de la 24 ianuarie, de a marca marea lui însemnătate și consecințele pentru dezvoltarea ulterioară a statului român.

Cele două instituții fundamentale ale statului sunt strâns legate prin aceleași obiective de promovare a ideii unității naționale, de cultivare a culturii și de respectare a marilor valori ale neamului românesc.

Încă de la înființarea ei, acum aproape 150 de ani, Academia Română a fost, atât prin componență, cât și prin obiectivele sale, „mărețul arbore al culturii și sintezei etnice a neamului românesc”[1]. Așa cum afirma Grigore Tocilescu, „ea face parte din sufletul neamului românesc și este a națiunii, precum națiunea găsește într-însa vatra pururea nestinsă a iubirii de neam, a amintirilor scumpe și a nobilelor imbolduri”[2].

Unii dintre marii făuritori ai Unirii din 1859 au fost și creatori ai Academiei Române. Între aceștia, se cuvine menționat mai întâi Mihail Kogălniceanu, sfetnicul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, artizan al actului de la 24 ianuarie 1859 și al reformelor care

* *Alocuțiune susținută la Sesiunea de comunicări științifice „Consecințele benefice ale Unirii Principatelor Române” (24 ianuarie 2015, Patriarhia Română)*

Prezidiul Sesiunii de comunicări științifice „Consecințele benefice ale Unirii Principatelor Române“

au urmat. El a devenit cel de al șaselea președinte al înaltului for științific și de cultură al țării, cel care, după expresia lui A.D. Xenopol, „a umplut cu înalta lui personalitate mai bine de 50 de ani din istoria neamului românesc”. Printre primii membri ai Academiei Române, s-a aflat și „bardul de la Mircești”, Vasile Alecsandri, autorul *Horii Unirii*. În noua instituție academică s-au regăsit și alte figuri importante care s-au evidențiat în acțiunile din ianuarie 1859 și în anii ce au urmat: memorialistul George Sion, publicistul C.A. Rosetti, viitorul mare om politic Ion C. Brătianu, istoricul Dimitrie A. Sturdza, cel care s-a aflat în fruntea Academiei timp de mai bine de trei decenii, medicul și botanistul Anastasie Fătu, cel dintâi președinte al Secțiunii științifice, juristul Constantin A. Crețulescu și episcopul istoric Melchisedec Ștefănescu, care, în 1856, a ținut în Catedrala Hușilor o înflăcărată predică în sprijinul Unirii, intitulată *Jertfă pentru Unirea Principatelor*.

Ca și Biserica Ortodoxă Română, Academia Română și-a manifestat, de-a lungul anilor, rolul fundamental de apărare și dezvoltare a valorilor spirituale naționale, a limbii, a tradițiilor și moștenirii trecutului. Acestea s-au concretizat în inițierea și realizarea unor lucrări de referință de mare însemnătate, exprimând puterea spirituală, devenind, așa cum o caracteriza episcopul Melchisedec Ștefănescu, „un centru de lumină și știință românească”. Marile realizări ale Academiei Române în toate domeniile culturii și științei au definit-o ca un corp de elită a inteligenței românești, dar, mai înainte de toate, un focar de unitate și spiritualitate românească. După

cum, pe bună dreptate, consemna renumitul filolog italian Angelo de Gubernatis, membru de onoare al înaltului for academic român, „dacă în celelalte academii se lucrează pentru știință cu stăruință, mi se pare că aici, în Academia Română, a pătruns însuși sufletul națiunii românești” [3].

Așa cum la 1859 unul din artizanii Unirii Principatelor, mitropolitul Sofronie Miculescu, afirma răspicat că „pe stindardul națiunii române stă scris cu litere mari *Credința și Unitatea română*”, tot așa noi, cei de astăzi, trebuie să fim pătrunși de adevărul că Unitatea și Credința trebuie să călăuzească toate faptele noastre, să ne întărească în clipe de restriște și să ne lumineze calea spre viitor. Să nu uităm și faptul că suntem în săptămâna de rugăciune pentru unitatea creștinilor din România, începută la Patriarhia Română și care se va termina la Catedrala „Sf. Iosif”.

Cinstirea Unirii de la 24 ianuarie 1859 – „actul energic al națiunii române” – să fie pentru toți model și îndemn de urmat.

Doamne, binecuvântează România, luminează-ne și unește-ne în ceea ce facem pentru Țară!

Referințe bibliografice

- [1]. Constantin I. Istrati, *Analele Academiei Române. Dezbateri*, seria II, tom. XXI, 1899–1890, p. 163.
- [2]. Grigore Tocilescu, Cuvântare la 10 mai 1902, *Analele Academiei Române. Dezbateri*, seria II, tom. XXV, 1901–1902, p. 17.
- [3]. Angelo de Gubernatis, *Analele Academiei Române. Dezbateri*, seria II, tom. XIX, 1896–1897, p. 40.

Cultura autentică, profundă și performantă – tezaurul cel mai prețios al României*

Preafericitul Părinte Daniel

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membru de onoare al Academiei Române

Este o bucurie pentru noi să continuăm tradiția începută în 2009 când s-au împlinit 150 de ani de la Unirea Principatelor. Unirea Principatelor s-a realizat pe Dealul Mitropoliei într-o clădire care a aparținut Mitropoliei, deoarece Mitropolitul Țării Românești era președintele Adunării Deputaților, care, în 24 ianuarie 1859 a fost mai amplă și s-a numit Adunarea Electivă a Țării Românești. Este de remarcă faptul că la București, Al.I. Cuza a fost ales și domnitor al Țării Românești în unanimitate. O contribuție deosebită în acest sens a avut-o mitropolitul Nifon al Țării Românești, care a cerut membrilor Adunării Elective să depună jurământ pe *Evanghelia* și cruce în fața icoanei *Sfintei Treimi*. Aveau de atunci ideea că cele trei provincii trebuie să fie unite, ca și persoanele *Sfintei Treimi*. De aceea, hramul *Sfintei Treimi* a fost dat marilor catedrale din Transilvania, la Sibiu, la Blaj, la Alba-Iulia și la Arad. Sfânta Treime a fost din punct de vedere liturgic inspirator pentru unitatea națională. Pe Dealul Mitropoliei a avut loc unirea în 24 ianuarie, iar Episcopul Clement al Argeșului a dus vestea Unirii la Iași și a invitat pe Alexandru Ioan Cuza să vină la București, ceea ce s-a întâmplat în 8 februarie 1859. Domnitorul Cuza a intrat în catedrală, s-a săvârșit *Te Deum*, a primit binecuvântarea ca domnitor. Apoi, în Sala Adunării Deputaților, primul președinte al Adunărilor Legislative ale celor două Principate din 1862 a fost Mitropolitul Nifon, iar în 1864 el a devenit președintele Senatului, pentru că din acest an a început sistemul bicameral, și Mitropolitul Țării Românești a devenit președintele Senatului, iar Mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu, a devenit președintele Camerei Deputaților. După cum se vede în Palatul Parlamentului, pe un perete unde în mod solemn sunt reprezentate chipurile tuturor președinților Senatului și Camerei Deputaților, domnul Nicolae Văcăroiu a spus despre Mitropolia Nifon al

Țării Românești și Calinic Miclescu al Moldovei că au fost cei mai longevivi președinți ai celor două Camere, timp de 12 ani fiecare. Deci, Biserica a ajutat și după ce laicatul s-a descurcat singur, Biserica s-a ocupat mai mult de partea spirituală.

Mulțumim lui Dumnezeu pentru această zi binecuvântată. Este o onoare pentru noi și o bucurie ca în această sală, deși mai mică decât Aula Academiei sau Aula „Teoctist Patriarhul“ să ascultăm idei mari și cuvântări ziditoare de suflet, care să ne aducă aminte de contextul istoric în care românii cu o inteligență deosebită au reușit să exprime în mod concret ceea ce doreau de secole și anume, unitatea națională, mai întâi a celor două Principate Române și apoi a tuturor provinciilor românești în 1918. Împreună cu președintele Academiei Române și ascultând propuneri sau luări de cuvânt, am considerat că una din temele posibile pentru anul viitor ar fi contribuția intelectualilor sau oamenilor de cultură la realizarea Unirii Principatelor, mai ales că 2016 este anul în care se împlinesc 150 de ani de la înființarea Academiei Române; este un moment important când trebuie să scoatem în evidență aportul culturii. Mulți dintre oamenii politici ai vremii au fost și oameni de cultură deosebită. Mihail Kogălniceanu, cu ocazia inaugurării prelegerilor la Catedra de istorie de la Iași, a spus: „*Un popor care nu-și cunoaște trecutul, nu are capacitatea și demnitatea de a merge spre viitor*”. Într-o singură prelegere, a rezumat, cu o claritate extraordinară, întreaga istorie a românilor, arătând specificul provinciilor românești între cele trei imperii și faptul că aceste provincii nu au fost niciodată pašalac turcesc. Istoria ca *magistra vitae*, ca învățătoare pentru viață este foarte importantă, deoarece și astăzi credem că tezaurul cel mai prețios al României este cultura autentică, profundă, perenă și performantă care aduce noi contribuții la îmbogățirea spiritului românesc.

* *Alocuțiune susținută la Sesiunea de comunicări științifice „Consecințele benefice ale Unirii Principatelor Române“ (24 ianuarie 2015, Patriarhia Română)*

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*

*P.S. Varlaam Ploieșteanul***

După unirea celor două principate românești, Moldova și Țara Românească, și a creării, în anul 1859, a „Principatelor Unite ale Valahiei (Țării Românești) și Moldovei”, cele două mitropolii ortodoxe românești, autocefale *de facto*, s-au unit pentru a crea Biserica Ortodoxă Română, ce avea ca întâistător pe Mitropolitul Ungrovlahiei, cu reședința la București, care, la 11 ianuarie 1865, a primit din partea domnitorului titlul de „mitropolit primat al României”. Populația noului stat care număra, în 1859, aproximativ 3 865 000 de cetățeni¹, era, în proporție de 94,2%, ortodoxă².

Primul schimb epistolar între Constantinopol și București a fost determinat de votarea de către Adunarea Legislativă a *Legii secularizării averilor mănăstirilor închinată*, lege „la care Biserica străbună și-a dat aproape în unanimitate adeziunea”³ și care a primit binecuvântarea mitropolitului Ungrovlahiei, Neofit⁴. Articolul 1 al Legii prevedea că „toate averile monastirești din România sunt și rămân ale Statului”⁵.

În data de 8 februarie 1864, patriarhul Sofronie, invocând „grelele strâmtorări și încurcături” în care a fost adusă Biserica lui Hristos de către guvernul român, i-a trimis mitropolitului-primat al României, Nifon (1865–1875), o scrisoare în care îl ruga pe acesta să intervină pe lângă domnitorul Al. I. Cuza și pe lângă celelalte autorități române pentru a opri orice inovație pe care aceștia ar putea să o facă în Biserica Ortodoxă Română⁶. Ierarhul grec își justifică acest demers prin faptul că a considerat „zădarnic” să se adreseze domnitorului Al. I. Cuza, deoarece acesta nu s-a adresat niciodată Patriarhiei Constantinopolului pentru a o informa despre situația Bisericii Ortodoxe Române în noul stat creat. În plus, patriarhul Sofronie îl sfătuiește pe mitropolitul Nifon „ca, atunci când va fi cazul, să pronunțe și pedepsele duhovnicești ce se impun împotriva acelor care introduc inovații și împotriva acelor care îndeamnă la aceasta”. În final, patriarhul Sofronie își manifestă încrederea că mitropolitul

Nifon va face toate demersurile necesare și că îi va trimite o scrisoare de răspuns. Mitropolitul Nifon a trimis într-adevăr în data de 30 aprilie/11 mai 1864 o scurtă scrisoare de răspuns, prin care își exprima mirarea pentru îngrijorarea Patriarhului: „*Nimeni, până astăzi, nu s-a gândit și sunt convins că nimănui niciodată nu-i va trece prin gând să introducă vreo schismă între Biserica-mamă și Biserica-fiică, a căror unitate se păstrează și va fi păstrată pentru totdeauna prin legătura veșnică a dogmelor lor neschimbate*”⁷. În continuare, Nifon își exprimă convingerea că nu doar el, ci și patriarhul Sofronie, cunoaște cu certitudine faptul că Biserica Ortodoxă Română este autocefală, căci: „*Biserica-fiică a existat întotdeauna, avându-și activitatea sa internă independentă întru toate cele referitoare la păstrarea bunei sale orânduiei*”⁸.

Astfel, mitropolitul Nifon, conștient de statutul canonic de autocefalie *de facto* al Bisericii sale, a respins cu fermitate toate acuzațiile proliferate de către patriarhul Sofronie în scrisoarea sa, asigurându-l pe acesta că „*Biserica Română, lucrând în deplina sa libertate, nu va neglija legăturile ei veșnice existente cu Biserica-mamă, cu care se recunoaște reciproc de garantă, atât în ceea ce privește credința, cât și viața*”⁹.

Prin stilul concis și ferm al scrisorii, prin termenii fără echivoc cu care prezintă Biserica Ortodoxă Română – „independentă”, „liberă” sau „reciproc de garantă” împreună cu Biserica-mamă – mitropolitul Nifon a subliniat autocefalia *de facto* a acesteia, pentru a putea respinge apoi orice amestec al Patriarhiei Constantinopolului în activitatea ei.

La sfârșitul anului 1864 și începutul lui 1865, Parlamentul României votează cele trei legi bisericești ce vor fi numite în corespondența pe care o vor provoca „legile dacice”. Acestea au fost: *Legea călugăriei* sau *Decretul organic pentru reglementarea schismei monahicești* (20 noiembrie/12 decembrie 1864), *Legea sinodală* votată la 3/15 decembrie 1864 și formată din *Decretul organic pentru înființarea unei*

* Alocuțiune susținută la Sesiunea de comunicări științifice „Consecințele benefice ale Unirii Principatelor Române” (24 ianuarie 2015, Patriarhia Română)

** Episcop vicar patriarhal

autorități sinodale centrale, completat cu *Regulamentul pentru alegerea membrilor Sinodului general al Bisericii române* și cu *Regulamentul interior al Sinodului general* și, în sfârșit, *Legea pentru numirea de mitropoliți și episcopi eparhioți în România*, votată de Adunare la 20 ianuarie/1 februarie 1865 și de Senat la 5/17 februarie 1865)¹⁰. De cea mai mare însemnătate pentru politica lui Cuza de modernizare a statului, de consolidare a unității acestuia, de îmbunătățire a poziției sale în relațiile internaționale, dar și de emancipare de sub influența Imperiului țarist, Imperiului otoman și a grecilor fanarioți intriganți de pe lângă centrele de putere, era articolul 1 al *Decretului organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale* din 3/15 decembrie 1864, care prevedea că „*Biserica Română Ortodoxă este și rămâne independentă de orice autoritate străină*”.

De-a lungul veacurilor, Domnii, clerul și întreg poporul credincios au avut mereu conștiința autocefaliei lor, arătând, totodată, respect desăvârșit față de Scaunul ecumenic. Însă unele abuzuri și imixțiuni nepermise din partea Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol și încălcarea autonomiei Bisericii noastre, intervenite mai ales în perioada fanariotă, au declanșat, după Revoluția din 1821, o mișcare în sânul clerului și intelectualilor români, în vederea recunoașterii formale a străvechii autocefalii a BOR din partea Patriarhiei Ecumenice, mișcare încurajată de obținerea autocefaliei Bisericii Ruse în 1448, de proclamarea autocefaliei Bisericii Greciei în 1833, recunoscută de Constantinopol în 1850, de obținerea autonomiei bisericești în 1832 de către Biserica Serbiei, devenită autocefală în 1879 etc. Prezentă și printre revoluționarii de la 1848, ideea proclamării autocefaliei apare ferm exprimată între dezideratele Adunării Divanului Ad-hoc din 1857 condus de M. Kogălniceanu, prin care se cerea printre altele și „*recunoașterea neatârării Bisericii Ortodoxe a Răsăritului din Principatele Unite, de orice chiriarhie, păstrând însă unitatea credinței cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor*”¹¹.

De aici importanța votului din 3/15 decembrie 1864, subliniată de preot prof. Mircea Păcurariu: „*Considerăm potrivită ca prăznuire ziua de 3 decembrie 1864, când s-a proclamat autocefalia Bisericii Ortodoxe Române și nu cea din 25 aprilie 1885, când ea a obținut doar o recunoaștere formală din partea unei autorități din afară*”¹².

Dincolo de dezbaterile tensionate din țară, provocate de unele dispoziții ale noilor legi bisericești care au divizat clerul ortodox și societatea românească, ba chiar și pe unii dintre prietenii și colaboratorii săi de altădată în partizani și

opozanți ai lui Cuza, din pricina temerii pierderii independenței Bisericii față de statul civil, angajați în așa-zisa „*luptă pentru canonicitate*”, la Constantinopol, Patriarhul Sofronie al III-lea a convocat, la mijlocul lunii aprilie 1865, „*un Sfânt și Mare Sinod asupra cercetării celor trei proiecte de legi dacice, despre Sinod, Monahi și Mănăstiri și despre alegerea și judecarea Arhierilor*”, sinod care a criticat dur politica bisericească a lui Al. I. Cuza¹³.

Sinodul a hotărât ca un delegat al Patriarhiei Constantinopolului să fie trimis în „*Principatele Dacice Unite*”, spre a se informa la fața locului, a aduce unele scrisori și „*a demonstra necanonicitatea multor părți din proiectele de legi bisericești*”. Această misiune a fost încredințată arhimandritului Eustație Cleobul, care a adus din partea patriarhului Sofronie trei scrisori, toate datate 17 aprilie 1865: una domnitorului Al. I. Cuza, o alta mitropolitului primat de la București și episcopilor din Ungrovlahia și o a treia adresată mitropolitului Moldovei și episcopilor din Moldova, acuzându-i de introducerea unor „*inovații*” în viața și practica Bisericii. Cele două scrisori de răspuns, a mitropolitului primat Nifon din 12 mai 1865 și a Mitropolitului Calinic Miclescu din 10 iulie 1865, seamănă foarte mult între ele, ceea ce arată funcționarea sinodalității românești cu mult înainte de constituirea Sfântului Sinod al Bisericii României în 1872. În răspunsul lor subliniau vechimea venerabilă a autocefaliei bisericilor lor și că noile legi respectă străvechile cutume ale raportului Stat-Biserică. În scrisoarea sa, mitropolitul Calinic afirmă: „*Biserica Română de mult era cu desăvârșire independentă, în ceea ce privește partea sa administrativă. Proiectele de legi, împotriva cărora se ridică puternică vocea Preafericirii Voastre, desăvârșesc și mai mult faptul de a consacra din nou independența despre care este vorba, și să orânduiască această situație a lucrurilor într-un mod mai clar. Prin urmare, păzitori ai principiilor mari ale Bisericii, credincioși și coliturghisitori dedicați ei în Țara aceasta, suntem datori să trăim în pace și liniște. Deci, orice combatere (opunere), revoltă și apel la apostolatul nostru despre jertfă și martir nu putea să aibă loc în această fericită Țară, unde națiune și Guvern, laici și clerici, se găsesc în cea mai perfectă armonie față de Biserică*”¹⁴.

La rândul său, domnitorul Al. I. Cuza i-a trimis patriarhului Sofronie o amplă scrisoare de răspuns¹⁵, datată 26 iunie/8 iulie 1865, în care respingea toate acuzațiile ierarhului grec și îi prezenta acestuia argumentele istorice și canonice ce demonstau clar autocefalia Bisericii Ortodoxe din Principatele Române

și, deci, dreptul acesteia de a se administra în mod autonom. Analiza acestei scrisori prezintă o deosebită importanță, căci, astfel, se poate avea o imagine elocventă despre viziunea domnitorului român asupra autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, precum și asupra modelului de relație Stat-Biserică.

Scrisoarea apare ca un text atent elaborat, foarte bine structurat și foarte bine documentat teologic, istoric, canonic sau monocanonic, ceea ce ne conduce spre concluzia că autorul acesteia nu este în niciun caz Al. I. Cuza. S-a afirmat că această epistolă-document ar fi fost în bună măsură opera lui Arthur Baligot de Beyne, Vasile Alecsandri, Alexandru Cantacuzino și Alexandru Papiu-Ilarian¹⁶.

Însă, argumentele invocate, temeinic fundamentate, mărturiile Sfinților Părinți, textele canonice, legislația și tradiția bizantină, experiența celorlalte Bisericii Ortodoxe, din perspectiva organizării, relațiilor cu Statul sau autocefaliei, dovedesc o cunoaștere aprofundată atât a teologiei, a istoriei Bisericii, cât și a organizării ei din punct de vedere canonic și nomocanonic. Adăugând la această constatare asemănarea textului și argumentației scrisorii cu alte documente elaborate de Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului, cum ar fi Raportul întocmit din însărcinarea Sfântului Sinod ca răspuns la întâmpinarea Constantinopolului după sfințirea Marelui Mir din anul 1882¹⁷ și faptul că Melchisedec a fost pe tot parcursul domniei lui Cuza unul din apropiații, susținătorii și sfătuitoarii săi cei mai fideli, îl putem socoti pe acesta drept autor al textului înșușit de domnitor¹⁸.

Înainte de a-și începe pledoaria, domnitorul român declară că este „*fiu supus al Sfintei Biserici Ortodoxe*” și că „*a primit cu cea mai adâncă evlavie epistola părintească*” a patriarhului Sofronie. Formula de început a acestei scrisori are o importanță deosebită, deoarece ne prezintă conștiința principelui român de a fi fiu duhovnicesc al Bisericii Ortodoxe și că, prin urmare, are datoria de a respecta cu evlavie ierarhia Bisericii.

Cât privește scrisoarea patriarhului Sofronie¹⁹, principele român declara că a citit-o „*cu ochii proprii*” și că a rămas profund surprins de acuzațiile făcute de un păstor creștin împotriva „*șefului unei națiuni, care de departe, și din veci a arătat o nemărginită grijă și o iubire credincioasă (adevărată) față de Biserica sa*”. În continuare, Cuza mărturisește „*în sinceritatea inimii*” că „*misiunea arhimandritului Cleobul, căruia i-ați încredințat și conținutul scrisorilor pe care le-a adus, nu are exemplu în analele locului, nici precedente în tradiția Bisericii dacice independente. O astfel de penibilă*

*încercare nicidecum nu mă așteptam că avea să ne izbească pe noi din acea parte, care în timp de ispite și asupriri a primit din partea noastră de mult, și azi încă primește, atâtea și atâtea exemple de dragoste și de generozitate, date de mâini nobile, câte nu a luat de nicăieri din lumea creștină. Ca creștin, doream să acopăr; dacă ar fi cu puțință, sub umilința cuvenită a unui fiu supus al Bisericii, înmărmurirea tristă, pe care mi-a pricinuit-o mișcarea atât de gravă, la care a pășit întâi Preafericirea Voastră în contra locului meu. Purtând însă, ca Principe, povara neamului românesc, atât a celui trecut, cât și a celui viitor, nu pot să tac, ci într-adevăr sunt dator ca să apăr de orice ispită **vechea autocefalie** a Bisericii dacice”.*

Apoi domnitorul se angajează că, „*purtând în mâini sfintele canoane*”, îi va demonstra „*prin dreptate, prin obicei, prin datinile consfințite din veacuri ale Bisericii dacice, prin drept, zic, și obicei și prin datini recunoscute de întreaga Biserică, și mai ales de Biserica din Constantinopol, că Românii în chestiunile bisericești și acum, ca și întotdeauna, au stat în limitele „orânduiriilor canonice”*”.

Totodată, principele român are conștiința că este doar un laic și că în mod normal nu ar putea să facă un astfel de demers. Din această cauză, el simte nevoia să-și motiveze inițiativa afirmând că, deși este doar un laic, el poate face aceasta deoarece i-o „*permit exemplele înalte ale pururi pomeniților împărați ai Constantinopolului*”.

Apoi domnitorul român demontează prima acuzație referitoare la reformele sale, și anume la primul articol din legea sinodală, care proclama în mod oficial (*de jure*) independența și autocefalia Bisericii Ortodoxe Române. Astfel, conștient de autocefalia Bisericii neamului românesc, principele prezintă mai întâi modelul ortodox de relație între Bisericile locale, și afirmă că „*altă Biserică ori care o fi, nu poate să aibă dreptul de a se amesteca în chestiuni de administrație, sau deturnând orânduiala internă a unei alte Biserici independente și autocefale*”.

Textul scrisorii continuă, precizând că „*legătura și unitatea canonică și dogmatică a Bisericii celei Mari de Răsărit, se păstrează și trebuie să se păstreze prin conduceri împreună cugetate și prin coînțelegeri frățești alternative între diferitele Biserici independente din care este compusă Marea Biserică a lui Hristos*”.

Domnitorul respinge, „*în numele clerului și poporului*” român, hotărârea Sinodului Patriarhiei Constantinopolului și îl anunță pe patriarhul Sofronie că va lupta împotriva acestei decizii „*cu armele puternice și neînvins ale legilor și ale canoanelor*”. Astfel, Al. I. Cuza afirmă că legile promulgate de el

pentru organizarea sinodală a Bisericii Ortodoxe Române nu încalcă cu nimic prevederile canonice și că, din contră, canoanele invocate de patriarhul Constantinopolului „*aprobă mai mult decât se luptă cu independența noastră bisericească*”. În continuare, Cuza își mărturisește pașii pe care dorește să-i facă în pledoaria sa, și anume să demonstreze că „*Biserica Ortodoxă Română este în adevăr independentă de orice altă Biserică străină, în toate cele ce privesc organizația și rânduiala internă*”. Apoi, că „*independența proclamată prin primul articol al legii noastre nu este o inovație zadarnică, ci există de mult*”. Că „*Biserica Română sau Dacia niciodată în decursul veacurilor nu a fost supusă Bisericii din Constantinopol*” și că în fine „*această independență nu este condamnată de niciun canon al sfintei noastre Biserici*”.

Pentru a demonstra că primul articol al legii nu aduce nicio inovație, domnitorul face mai întâi uz de argumente istorice („*Biserica noastră Dacia a existat dintotdeauna independentă de orice altă Biserică străină, și anume de cea din Constantinopol*”) și canonice (în baza canonului 34 apostolic este invocat „*principiul canonic al independenței Bisericilor din Orient, dintre care fiecare este independentă, egală, soră*”). În baza acestui principiu canonic, continuă Al. I. Cuza, „*vechii Româno-Bulgari au întemeiat în veacurile trecute Patriarhia din Târnovo, independentă de cea din Constantinopol, pentru ca să nu mai vină de la Roma Nouă episcopi care să nu cunoască limba turmei pe care trebuiau să o păstorească. [...] marele duce Vasilie al III-lea în anul 1447 nu a mai primit în Moscova mitropoliți trimiși de către Patriarhul din Constantinopol, desemnând capitala sa mitropolie a Bisericii Ruse, a numit el un mitropolit. [...] în anul 1589 încă, Teodor Ivanovici, de asemenea duce al Moscovei, a ridicat Mitropolia Capitalei sale în scaun patriarhal. De asemenea, Petru cel Mare în anul 1721 a substituit Patriarhia prin Sinodul de sub propria sa președinție, și în fine [...] au urmat și Grecii exemplul Rusiei*”.

Enumerarea tuturor acestor exemple avea ca scop să demonstreze că în Ortodoxie principiul etnic constituie unul dintre principiile canonice fundamentale de organizare și că în baza acestuia „*și Biserica Daciei a rămas independentă de orice altă Biserică străină*”.

În continuare, Domnitorul invocă Novela 131 a împăratului Justinian, în care se preciza că „*episcopii din Dacia interioară, din Dacia Ripendiană, din țara Tribalelor, din Dardania, din Mesia de Sus și din Panonia sunt sub jurisdicția Arhiepiscopului Justinianei Prima*”. Faptul că „*Dacia Traiană sau transalpină*” nu era menționată printre eparhiile su-

puse autorității Arhiepiscopiei Justiniana Prima era, pentru principele român, o dovadă clară că Biserica Ortodoxă Română rămăsese încă de atunci independentă.

În afară de aceste mărturii istorice, canonice și nomocanonice, citate pentru a demonstra vechimea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, Cuza mai menționează și alte argumente, și anume: (1) „*hotărârea Sinodului din Constantinopol reunit în timpul împăratului (Ioan VIII) Paleologu, citată și în actul Sinodului din Moldova din 1 ianuarie 1752, prin care s-a recunoscut, și prin hrisoave împărătești, independența Mitropolitului din Moldova*”; (2) *Istoria Moldovei* scrisă de domnitorul Dimitrie Cantemir, în care se preciza că „*Mitropolitul Moldovei de mult se bucura de o cinste deosebită în Biserica de Răsărit, și dacă nu avea nume de Patriarh, totuși nu era supus nimănui*”; (3) *Nomocanonul lui Aristen*, care a fost tradus și tipărit la Târgoviște în 1652 din porunca domnitorului Matei Basarab și în care era precizat că „*Mitropoliții locurilor române nu depind nici de Patriarhul din Ohrida, nici de Patriarhia din Constantinopol*”; (4) firmanul sultanului Abdul Hamit din 1783, prin care se recunoștea public „*independența Bisericii noastre de Patriarhia din Constantinopol*”; (5) legile organice din Principatele române, care au aprobat vechiul obicei „*de a se alege Mitropoliții și Episcopii de către adunările excepționale ale națiunii, compuse din clerul superior și din reprezentanții locului (Țării)*”; (6) hirotonia și numirea lui Atanasie Anghel ca mitropolit al Transilvaniei în ziua de 22 ianuarie 1698 de către mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei.

După această pledoarie în favoarea vechimii autocefaliei ortodoxiei românești, principele român abordează cel de-al doilea punct contestat de patriarhul Sofronie, și anume al doilea articol din legea sinodală, prin care se prevedea crearea Sinodului general ca autoritate a Bisericii Ortodoxe Române. Aspectele contestate de ierarhul grec erau următoarele: primirea laicilor în Sinod, convocarea acestuia de către domnitor și participarea Ministrului Afacerilor Bisericești la lucrările Sinodului.

Referitor la faptul că în Sinod erau acceptați și laici, Cuza se apără aducând argumente de natură istorică. Astfel, el citează pe Sfântul Ciprian, căruia „*nu-i plăcea să facă nimic până când nu consulta și pe popor*”, și pe patriarhul Constantinopolului Nifon, care, „*fîind scos din scaunul de la Constantinopol, a fost chemat de către domnitorul Radu ca să vină în România, ca unul care era cerut din (de) țară. Sfântul Nifon venind și găsind Biserica nearanjată, a propus convocarea unui sinod. Atunci Principele a chemat pe toți*

egumenii (stareții) de la toate mănăstirile și pe tot clerul Bisericii și a făcut un mare Sinod cu Domnitorul și cu toți boierii, cu preoții și cu laicii, și îndată au curs izvoare de înțelepciune luminoasă și curată”. Argumentul cel mai important al principelui Al. I. Cuza a fost totuși altul, și anume faptul că această practică exista în acea epocă și în Imperiul habsburgic, unde „Sinodul mitropolitan din Transilvania era compus din 24 membri clerici și din 20 laici”, iar „Sinodul patriarhal din Carloviț era compus din 25 membri clerici, din 25 laici civili (politici) și din 25 laici militari”. Faptul că acest Sinod general al Bisericii Ortodoxe Române era convocat de domnitor se baza – în viziunea lui Al. I. Cuza – pe un „obicei consfințit de veacuri și aprobat de istorie”, și anume acela că „împărații bizantini convocau sinoadele”. Tot în acest sens, sunt citate mai multe episoade istorice în care autoritatea politică – adică principele sau împăratul – s-a implicat direct în reglementarea vieții Bisericii. Astfel, este citată una dintre Novelele împăratului Justinian, și anume Novela 6, care – potrivit domnitorului român – „mărturisește în mod liber dreptul pe care șeful Statului l-a dobândit ca să facă orânduiele bisericești”, și convocarea Sinodului de la Iași, din anul 1642, de către Ioan Vasile Vodă după consultarea mitropolitului Varlaam. În final, Al. I. Cuza mărturisește că, deși există astfel de argumente, el nu a profitat de acest „drept”, de care s-au servit înaintașii lui și că nu a înaintat „așa de departe, cât a înaintat împăratul Justinian”.

Cât privește participarea, cu drept consultativ, a Ministrului Afacerilor Bisericești la lucrările Sinodului general, domnitorul, chiar dacă o recunoaște ca o „amestecare așa de determinantă din partea Guvernului în chestiunile Sinodului”, o consideră motivată prin existența acestei realități și în cadrul altor Biserici Ortodoxe, și anume cea din Rusia și cea din Grecia. Mai mult, Cuza preciza că, în acea epocă, „la Petersburg membrii Sinodului se aleg și se numesc de Guvern; iar la Atena, episcopii de asemenea sunt chemați ca să ia parte la Sinod prin ordin regal, după grad și după ordinea vechimii, pe când la noi, mitropoliții și toți episcopii, precum și alți bărbați care dețin poziții înalte împreună cu clerul, sunt de drept membri ai Sinodului. Și, cu toate acestea, Sinodul din Petersburg și cel din Atena sunt recunoscute de către Patriarhul din Constantinopol”.

Trebuie notat aici că domnitorul, neavând niciun argument canonic, istoric sau nomocanonic pentru a justifica prezența ministrului la lucrările Sinodului general, încearcă să o motiveze exclusiv prin invocarea unor practici similare existente în epocă în alte

Biserici Ortodoxe locale. Avem de a face cu o motivație inconsistentă și care nu poate fi reținută ca validă.

Terminând de răspuns la acuzațiile aduse pe marginea Legii Sinodale, Cuza trece la a doua etapă, și anume la a analiza ideile și observațiile făcute de același patriarh referitoare la dreptul domnitorului de a emite decretul de numire a episcopilor și mitropoliților și la faptul că ierarhii români erau sub autoritatea Curții de Casație în cazul săvârșirii de infracțiuni. „Vedem, afirmă domnitorul, la însuși începutul creștinismului că numirea episcopului se făcea prin concursul episcopilor vecini, prin clerul și poporul Bisericii văduvite, precum se dovedește clar din Faptele Apostolilor; din epistolele Sfântului Ciprian și din legile împărațești, toate acestea dovedindu-ne, textual, că Patriarhii și Episcopii se alegeau de către popor și de către șefii politici.” Cuza invocă Novelele 123 și 137, Canonul 6 al Sinodului din Sardica, interpretările Canonului al treilea al Sinodului VII ecumenic și Canonul 61 apostolic din Pidalion, însă acestea prevăd ca episcopul să fie ales de sinod, după o consultare prealabilă a credincioșilor din respectiva eparhie, fie direct, fie prin reprezentanți ai acestora. Recunoscând că mai târziu publicul a fost exclus, din cauza tulburărilor, de la alegerea episcopilor, Cuza lasă de înțeles că numirea episcopilor și mitropoliților de către domnitor constituia o ingerință a autorității politice românești în viața Bisericii Ortodoxe Române. La fel de ambigue și neinspirate sunt și argumentele aduse de către Domn la criticile Patriarhului Sofronie privitoare la obligația episcopilor de a răspunde în fața Curții de Casație în cazul săvârșirii de infracțiuni și la cele referitoare la restricțiile impuse monahilor (vârstă, număr etc.).

În final, Cuza se declară convins că a răspuns „la toate obiecțiunile părintești” ale patriarhului și mărturisește că prin aceasta nu a avut „un scop de a formula o justificare a unor fapte petrecute în România”, ci doar și-a dorit, „ca fiu credincios al Bisericii, să urmeze tradițiile bisericești, aducând la cunoștința bătrânului și mult cinstitului Arhipăstor al Bisericii de Răsărit, ce fel de spirit a domnit la alcătuirea și publicarea lucrărilor, care priveau în special aranjări bisericești”.

Alexandru Ioan Cuza, după ce îl asigură pe patriarhul Sofronie al III-lea de bunele sale intenții și ale poporului „pe care Pronia l-a pus sub umbra sa”, declară oficial autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, mărturisindu-i patriarhului că cea mai mare dorință a sa și a poporului român este ca „Biserica Ortodoxă Română să se păstreze nemișcată de legăturile ei canonice adevărate cu celelalte Bi-

serici, care, ca și noi, venerează credința ortodoxă. Și dacă, pe de o parte, am luat decizia de a respinge orice amestec necanonice al oricărui Sinod străin, al oricărei Biserici străine, sau al oricărui șef bisericesc străin în ceea ce privește administrația și succesiunea Bisericii Române autocefale; pe de altă parte însă, voi fi întotdeauna gata ca să primesc aceea ce principii români ortodocși, ca și mine, au primit cândva, ceea ce primesc și ceilalți prinți ortodocși, adică să consider pe Preafericirea Voastră ca personificarea vie a acelei unități bisericești care produce gloria și puterea Bisericii”.

În încheiere, Cuza îl ruga pe patriarhul Sofronie al III-lea să reverse „binecuvântarea sa părintească” peste Biserica Ortodoxă Română, peste neamul românesc și peste domnitorul român.

Disputele provocate de legile bisericești se vor potoli după abdicarea forțată a lui Cuza. Dar lupta pentru autocefalie inaugurată de reformele Domnului Unirii „nu mai putea da înapoi”. Deși Carol I, prin abilitatea-i cunoscută, a reușit să netezească asperitățile ivite în relațiile dintre statul român și „Biserica cea Mare” a Constantinopolului, articolul 21 al Constituției, promulgată la 1 iulie 1866, proclama din nou autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, întărită și prin articolele 1, 9, 10 și 14 ale Legii sinodale din 1872. În cele din urmă, Patriarhia ecumenică a recunoscut la 25 aprilie 1885 autocefalia Bisericii noastre prin Tomosul semnat de patriarhul Ioachim al IV-lea. Astfel, visul lui Cuza de a avea o Biserică națională, o Biserică independentă s-a împlinit.

Acest eveniment a fost ignorat câteva decenii – după moartea lui Cuza – de către literatura și istoriografia eclesiastică, din cauza consecințelor nefaste pentru Biserică ale unora dintre reformele sale, apreciat cu prisosință în vremea democrației populare, nu doar de ideologii și istoricii marxiști care au văzut în el un promotor al naționalizării bunurilor private și spolierii definitive a Bisericii sau un precursor al instaurării în *Documente*.

Note

¹ Gr. Chiriță, *Populația Principatelor Unite în 1859*, în „Revista de Istorie”, tom. 42, 1989, nr. 1 (ianuarie), p. 52, apud Sever-Mircea Catalan, *Politica bisericească a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859–1866)* (I), din *Studii și materiale de istorie modernă*, București, vol. XV, 2002, p. 91.

² *Idem*, *Organizarea instituțiilor moderne ale statului român (1856–1866)*, București, 1999, p. 145, apud *ibidem*, p. 91.

³ N. Șerbănescu, *150 de ani de la nașterea domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, în BOR, anul LXXXVIII, 1970, nr. 3–4, p. 375.

⁴ M. Popescu-Spineni, *Procesul mănăstirilor închinat. Contribuții la istoria socială românească*, București, 1936, p. 73.

⁵ M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 119.

⁶ Textul scrisorii, tradus în limba română, este publicat în *Documente. Corespondență între Patriarhia Constantinopolului și Mitropolitul Ungrovlaviei D.D. Nifon, între domnitorul Alexandru Ioan Cuza și între toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către Guvernul Român pentru Sinodul din anul 1864*, traduse de arhim. F. Balamaci, București, 1913, pp. 5–8 (în continuare, *Documente...*). Textul original al scrisorii, în limba greacă, a fost publicat în *I.D. Mansi, Sacrorum Conciliorum. Nova et amplissima collectio* (în continuare, Mansi), vol. XL – *Synodi orientales, 1806–1867*, col. 655–658.

⁷ *Documente...*, p. 9. Mansi, col. 657.

⁸ *Documente...*, p. 9. Mansi, col. 657.

⁹ *Documente...*, p. 9. Mansi, col. 657.

¹⁰ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, vol. III, pp. 121–124; Sever-Mircea Catalan, *op. cit.*, pp. 98–99.

¹¹ Neofit Scriban, *Scurtă istorie și hronologie despre Mitropolia Moldovei*, Paris, 1857.

¹² Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Câteva considerații privind vechimea „autocefaliei” Bisericii Ortodoxe Române*, în volumul colectiv *Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, 1885–1985*, București, 1987, p. 152.

¹³ Hotărârile acestui Sinod au fost publicate în limba română de arhim. F. Balamaci în *Documente...*, pp. 16–31.

¹⁴ *Documente...*, p. 87; Mansi, col. 701–702.

¹⁵ Textul scrisorii, tradus în limba română de arhim. F. Balamaci, este publicat în *Documente...*, pp. 70–87. Textul original al scrisorii, în limba greacă, a fost publicat în Mansi, col. 689–702.

¹⁶ S.-M. Catalan, *op. cit.*, p. 106.

¹⁷ *Actu sinodalu care cuprinde Autocefalia Bisericii Ortodoxe și relațiunile ei cu Patriarhia Constantinopolului*, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul VI, 1882, nr. 12, pp. 738–757 (redactat în forma sa finală de către Episcopul Melchisedec).

¹⁸ P.S. Varlaam Ploieșteanul, episcop vicar patriarhal, dr. Georgică Grigoriță, *Problema autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române în corespondența domnitorului Alexandru Ioan Cuza cu Patriarhia Constantinopolului*, în volumul colectiv *Autocefalia: libertate și demnitate*, Ed. Basilica, București, 2010, p. 216.

¹⁹ Toate citatele din scrisoarea domnitorului redată în continuare se găsesc în *Documente...*, pp. 70–87 și în Mansi, col. 689–702; P.S. Varlaam Ploieșteanul, episcop vicar patriarhal, dr. Georgică Grigoriță, *Problema autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române în corespondența domnitorului Alexandru Ioan Cuza cu Patriarhia Constantinopolului*, pp. 217–224.

Unirea Principatelor*

Acad. Dan Berindei

La începutul anului 1859 s-a înfăptuit strângerea la un loc a celor două state românești. Locul Țării Românești și al Moldovei l-au luat Principatele Unite Române, care aveau să adopte denumirea de România, nucleul statului desăvârșit al națiunii române. Era o biruință a românilor, a voinței, dar și a dăruirii lor către țara virtuală la care visau.

Neconținut se dezbate locul pe care l-au avut factorii interni, dar și externi, în unificarea care a avut loc. Este evident că în urma războiului Crimeei, marile puteri au adoptat noi poziții față de situația și problemele din sud-estul Europei. A fost atunci realizată o coaliție a puterilor occidentale, care venind în ajutorul Imperiului otoman, „omul bolnav”, au executat operațiile lor militare împotriva Rusiei țarului Nicolae, acționând într-o parte a continentului, considerată până atunci tacit un teritoriu al celor două imperii creștine ale zonei, Rusia și Austria. Atenția lumii și a diplomației a fost, în consecință, extinsă spre teritorii în general ignorate și subestimate de puterile Apusului. Inițiat în Marea Neagră și pe teritoriul Principatelor, conflictul s-a deplasat apoi în Crimeea. A fost un război, care, în cursul unor lungi perioade, a cunoscut întreruperi pentru negocieri purtate la Viena, menite să-i pună capăt. Cu toate acestea, pacea n-a putut fi realizată decât în cel de-al patrulea an al desfășurării sale.

Pentru români, conflictul care a avut loc, în parte pe teritoriul lor, a reprezentat intrarea lor în vizorul puterilor și a apărut și ideea transformării celor două state românești într-un bastion, care să reprezinte cea dintâi piedică față de viitoare acțiuni ale țarului în tradiționala ofensivă expansionistă prin care Rusia urmărea să smulgă Imperiului otoman teritoriile pe care acesta le deținea în Europa, ca și o extindere a limitelor sudice ale posesiunilor țarului în Asia. A fost acordată, în consecință, o atenție accentuată statutului internațional al Principatelor și viitoarei lor reorganizări, ceea ce, în bună măsură, venea în întâmpinarea dorințelor românilor.

Congresul de pace de la Paris din 1856 a statuat noile relații pe plan european și după patru decenii de la Congresul de la Viena a stabilit noi reglementări internaționale, în care, de data aceasta, atenție a fost acordată, cu precădere, Europei de Răsărit și mai ales celei de Sud-Est. Dunărea a devenit un fluviu supus reglementărilor internaționale pe tot parcursul, o atenție deosebită fiind acordată cursului ei inferior. Principatele dunărene, cele două state românești și noul principat al Serbiei, au beneficiat de interesul pe care li l-au acordat puterile continentului. Au fost create premisele pentru mutații decisive în zonă. Beneficiind de un statut aparte și până atunci, Principatele urmau ca în perioada următoare să dețină un loc fruntaș în noua configurație geopolitică a zonei, recunoscându-se un evident avans pe care românii îl aveau în comparație cu celelate popoare aflate sub dominația Imperiului otoman.

* *Alocuțiune susținută la Sesiunea de comunicări științifice „Consecințele benefice ale Unirii Principatelor Române“ (24 ianuarie 2015, Patriarhia Română)*

Unele dintre puteri urmăreau obiective care coincideau cu cele ale românilor. Franța împăratului Napoleon III, dar și Piemontul și Prusia care urmăreau propriile țeluri de unificare națională și, de data aceasta și Rusia – care, înfrântă, se străduia să realizeze o apropiere de Franța – s-au arătat partizane ale înfăptuirii unei uniri dintre cele două state ale românilor. Potrivnic era Imperiul otoman, ostil ideii de unificare, știind că prin aceasta urma să pregătească un nou statut neatârnat viitorului stat românesc. Potrivnic era și Imperiul Austriei, deoarece se temea de unificarea în viitor a teritoriului provinciilor românești. În ceea ce privea Marea Britanie, apărătoare a integrității Imperiului otoman, aceasta a susținut din vara anului 1856 și până în vara anului 1859 poziția imperiului, dar după trei ani poziția acestei mari puteri avea să se schimbe.

În această conjunctură, rolul românilor a fost *esențial*. Nu era vorba de o masă inertă, ci de un organism viu. Fără îndoială, existau și voci contrare, pronunțându-se pentru o menținere a stării de fapt, deci pentru continuarea separării, dar marea majoritate s-a pronunțat cu toată hotărârea pentru realizarea proiectului național. Deși drepturile electorale în regimul Regulamentului organic erau limitate la un număr relativ restrâns de votanți, activitatea Adunării obștești și, mai ales, cea a divanelor sau adunărilor ad-hoc, s-a desfășurat sub supravegherea opiniei publice, fiind în centrul atenției celor două țări. Aceste adunări publice au exprimat cu hotărâre opiniile națiunii.

Proiectul național a fost însușit de întreaga populație, care s-a arătat însuflețită și dornică de a-l realiza. Manevrele otomane sau cele austriece s-au izbit de o opoziție decisă. Există o stare de efervescență, care n-a fost doar un „foc de paie” trecător, ci, timp de mulți ani, pentru români s-a impus pe primul plan înfăptuirea proiectului, ca datorie primordială. În consecință, s-a asistat la mari mișcări, la manifestații impresionante, la petiții de protest în cazul abuzurilor, mai ales la o evidentă participare de durată a mii de oameni la o cauză națională. Încercările de a împiedica cursul firesc al lucrurilor au fost respinse cu hotărâre.

Acțiunile potrivnice ale unor mari puteri pentru a opri exprimarea dorințelor românilor s-au dovedit inutile. Amploarea mișcării unioniste a fost excepțională. În consecință, cu toate reglementările electorale care frâneau o exprimare a opiniilor majorității, comportamentul a mii și chiar zeci de mii de oameni a fost de așa natură, încât obiectivele unio-

niste au fost biruitoare. Dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza a demonstrat această sentință a istoriei. Unanimitatea de voturi la Iași și apoi la București au confirmat o izbândă surprinzătoare, mai ales față de așteptările din afară. Două mici state au reușit să-și impună propriile dorințe ansamblului marilor puteri. A fost un moment de surpriză care s-a produs în cercurile politice și diplomatice ale vremii, dar, în același timp, a fost vorba și de o cotitură decisivă a istoriei românilor. După peste o jumătate de mileniu de existență paralelă și separată a celor două principate, s-a ajuns la realizarea unei țări unificate, prin care s-a inaugurat o nouă etapă de istorie națională, dar și de libertate și modernizare.

Urmările acestei Uniri, concretizate în cele două alegeri din 5 și 24 ianuarie, au fost uriașe. De data aceasta, n-a mai fost vorba de o simplă schimbare de domnie, ci de o nouă pagină de istorie națională, de un amplu proces de construcție și înnoire, în noi condiții istorice. De fapt, a fost trăit atunci un moment de cotitură istorică decisivă. De la două țări, având o existență paralelă și apropiată, totuși separate una de alta, s-a ajuns la o unificare. Pe harta Europei, a apărut un stat de dimensiuni mai mari. Dar și mai important a fost faptul că în situația internațională a acestui teritoriu european s-au produs schimbări esențiale. Tratatul de la Paris a modificat în mod decisiv locul pe care-l ocupa acest stat nou format pe harta continentului. N-a mai fost vorba doar de un stat vasal Imperiului otoman, supus totodată protectoratului Rusiei, ci de un stat care a rămas sub o vasalitate foarte atenuată, dar care a fost scos de sub protectoratul Rusiei, acesta fiind înlocuit cu o garanție colectivă a ansamblului marilor puteri. De fapt, prin această înzestrare a sa cu atâția „părinți”, care însă nu puteau acționa decât în consens, noului stat i se pregătea deplina eliberare. Independența devenea în mod obiectiv un țel firesc și prin aceasta saltul de la un regim de autonomie la cel de neatârnat apăsătoare iminent. Trebuie însă remarcat că ceea ce urma în această privință era o nouă etapă, în care actor principal trebuia să fie poporul român însuși. În mai puțin de două decenii, România a devenit, prin eforturile și jertfele ei, independentă.

Noul stat, încă supus suzeranității otomane, a avut destinul unei poziții deosebite în această parte a Europei dominată de trei imperii. România avea să se afirme, în jumătatea de veac următoare, drept cel mai de seamă stat de dimensiuni inferioare celor ale unui imperiu din această parte a lumii, atât în ceea

ce privea numărul locuitorilor, capacitățile sale economice întemeiate și pe materiile prime ale grânelor și petrolului și, de asemenea, măsura sa de evoluție culturală, dar și instituțională, statul menținându-se timp de peste o jumătate de mileniu cu toată stăpânirea străină care se impusese să fie acceptată.

Hotărâtoare prin consecințe a fost decizia puterilor referitoare la noile destine ale României, dar ea n-ar fi rămas decât o literă goală, dacă românii, ei înșiși, nu s-ar fi implicat cu dăruire în construirea unui *nou* stat care le acorda prilejul de a o face. Manualele școlare de astăzi ar trebui să aibă cea dintâi sarcină, aceea de a comunica ori readuce în minte generațiilor următoare oportunitatea care a apărut, dar, mai ales, străduințele generațiilor anterioare în opera de reconstrucție și, de fapt, de construcție a țării, ca un *memento* care nu trebuie ignorat. Uitarea, sau și mai grav ocolirea, reprezintă un act potrivnic viitorului acestei țări.

Construirea țării celei noi a mai implicat și acțiuni pentru realizarea unei opere de reformă multiformă, dubla alegere și sensul însăși al acesteia s-ar fi irosit fără realizarea acesteia. A fost sensul principal al celor șapte ani de domnie a lui Alexandru Ioan Cuza și apoi a îndelungatei domnii a domnitorului și apoi a regelui Carol I.

Domenii fundamentale, dar putem chiar spune toate domeniile de seamă ale statului și societății, au fost supuse reînnoirii. Sistemul administrativ, justiția, lucrările publice și căile de comunicații, învățământul mai ales, sănătatea publică, înzestrarea urbană, Biserica și instituțiile culturale au fost obiectul unei opere de reorganizare și modernizare. Un rol crucial l-a avut și suprimarea relațiilor feudale din agricultură și reforma agrară prin care țărăimea, până atunci clăcașă, a fost împroprietărită. Ritmul transformărilor a fost intens, iar România și-a făcut

locul în rândul statelor europene cu o poziție evident semnificativă. Reformele au dus, în mare parte, la mutații decisive, care au avut ca urmare un nou loc pe care aceasta l-a dobândit, treptat, în lume. Lumea orașelor a tins să se schimbe și să se integreze continentului european, Bucureștii au devenit un „mic Paris”; ritmul schimbărilor n-a fost totuși satisfăcător în lumea satelor, zguduite, de altfel, de marile tulburări sociale din 1888 și 1907. Problemele societății rurale aveau, cu toate acestea, să-și găsească o sensibilă îmbunătățire în etapa următoare, când a avut loc cea mai întinsă reformă agrară.

Dar, Unirea din anul 1859 n-a stat doar la temeiul constituirii statului național inițial – ca bază de dezvoltare a unui intens proces de modernizare a instituțiilor, ca punct de plecare al unei evoluții de încadrare a României printre statele europene – ci, acest moment istoric a asigurat nu numai atât, dar a pregătit și a contribuit la realizarea unei noi etape a proiectului național, aceea a *strângerii întregii națiuni din spațiul locuit majoritar de români într-o unică entitate*. România lui Cuza și apoi cea a lui Carol I a trăit un proces de evoluție teritorială, care avea să ducă la marele moment de la 1 Decembrie 1918. Unirea cea mare a fost fiica Unirii din 1859, iar românii și-au demonstrat atașamentul față de ideea națională, slujind-o, dar făcând în același timp și nenumărate jertfe. Pe fundațiile României de la 5 și 24 ianuarie 1859 a fost construită de această națiune o nouă societate, unită prin liantul iubirii de patrie, România în granițele ei firești. Este datoria noastră și, în primul rând, a instituțiilor tradiționale să cinstim marile momente ale trecutului și, mai ales, pe cei care n-au precupețit să se implice în acțiunile menite a contribui la realizarea desăvârșirii unității statale a țării.

Dacă România are o cultură a depistării, selectării, formării și promovării elitelor?*

Acad. Păun Ion Otiman

Un experiment educațional și științific inițiat conceptual și susținut financiar de Uniunea Europeană în România, prin programele operaționale sectoriale în domeniul dezvoltării resurselor umane, a fost promovat pentru prima dată în învățământul superior românesc și de către Academia Română în urmă cu trei ani, prin șapte proiecte postdoctorale, finanțate din fonduri europene nerambursabile.

Din cele șapte proiecte postdoctorale ale Academiei Române, proiectul **Școala postdoctorală pentru formarea cercetătorilor de elită în economie – SPODE** a constituit un succes deosebit și, totodată, un experiment de urmat de către Ministerul Educației și Cercetării, după cum s-a exprimat ministrul delegat pentru învățământul superior la închiderea școlii, pentru o mai bună organizare în viitor al celui de al patrulea ciclu universitar Bologna – **Școala postdoctorală**.

Academia Română, împreună cu câteva universități prestigioase (Iași, Timișoara), a selectat 140 de tineri doctori în economie în cadrul școlii postdoctorale **SPODE**, care au fost îndrumați de cei mai prestigioși profesori universitari și cercetători științifici în economie (acad. Mugur Isărescu, acad. Emilian Dobrescu, acad. Lucian Albu, acad. Daniel Dăianu, acad. Gheorghe Zaman, acad. Ion Dogaru, prof. Emil Dinga, prof. Vasile Ișan, prof. Ioan Talpoș, prof. Silviu Cerna, prof. Marin Dinu, prof. Victor Ploae, prof. Napoleon Pop, prof. Cornel Ionescu, prof. Ion Pohoăț, prof. Ion Ghizdeanu, prof. Vasile Cociș etc.).

A fost o onoare pentru mine să asigur managementul științific al școlii postdoctorale împreună cu acad. Mugur Isărescu, să prezint în fața cursanților doctorali și postdoctorali și a colegilor profesori și cercetători – experți și tutori – punctul meu de vedere cu privire la eficientizarea învățământului superior, în general, și a celui economic, în special, cu privire la locul și rolul cercetării științifice economice în știința, societatea și economia românească, prin

optimizarea rutelor de excelență academică pentru formarea, promovarea și valorificarea elitelor românești.

Acesta este motivul care ne-a călăuzit spre a prezenta un nou proiect de școală doctorală și postdoctorală **Rute de excelență academică în cercetare – READ**, proiect care este, de fapt, o continuare a proiectului anterior, **SPODE**.

La deschiderea noii școli doctorale și postdoctorale – este drept pe *skype*, și nu în direct din Aula Magna –, faptul că formarea elitelor înalt calificate atât de necesare cercetării științifice, învățământului, dar și activităților manageriale din economie, administrație, educație și cultură, constituie una dintre cele mai importante atribuții ale Academiei Române și universităților românești, misiunea de formare a elitelor înalt calificate revine atât Academiei Române, cât și universităților care organizează școli de studii doctorale și postdoctorale, prin optimizarea rutelor de excelență în fiecare domeniu de cercetare și educație.

Academiile și universitățile sunt, prin excelență, spații complexe, heterogene, multiculturală, interdisciplinare, câmp de interferență a principalelor idei-forță ale cunoașterii, loc în care se reunesc cei mai evoluți actori ai societății umane – profesorii, cercetătorii și studenții. Acestea – academiile și universitățile – au reprezentat, dintotdeauna, medii de generare de noi cunoștințe, de dezvoltare a gândirii, de formare și performare ale purtătorilor de competențe, competitivitate și cooperare. Totodată, comunitatea academică și universitară a generat și continuă să genereze, în acest univers entropic, mari mutații politice, economice, sociale și juridice fiind, în majoritatea cazurilor, locul în care au germinat și s-au plămădit cele mai multe idei revoluționare, dar, din păcate, și involute, spațiu în care au apărut și s-au dezvoltat mari dinamici sociale.

Și cu această, poate, prea lungă introducere, am ajuns la subiectul expunerii.

*Expunere prezentată la workshop-ul „Prin interdisciplinaritate spre excelență în cercetarea științifică în domeniul social” în cadrul școlii doctorale și postdoctorale „Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și postdoctorală” (25 septembrie 2014, Aula Academiei Române)

Prima ipoteză de lucru pornește de la următoarea întrebare: dacă la noi în țară, în sistemul decizional, cel care ia deciziile majore în direcția depistării, selecției, cultivării, formării și promovării elitelor intelectuale și profesionale, există **o cultură a formării, promovării și utilizării elitelor**, preocupări, proceduri și practici concrete, instituționale pentru practicarea concretă a rutelor de excelență academică?

Teoretic, răspunsul este afirmativ, da, la suprafața fenomenului găsim, în permanență, declarații sau, mai degrabă, declamații, la aproape toți decidenții majori, care spun că au printre preocupările lor importante problematica promovării rutelor de elită.

Ce se întâmplă, însă, în realitate, în practica românească de zi cu zi?

Voi face câteva succinte referiri în trei domenii esențiale ale societății românești: cultura promovării elitelor în **educație, cercetare și politică**.

1. În **educație**, mai precis în școala de toate gradele, începând cu grădiniță și încheind cu cea mai înaltă – universitatea – din păcate, afirm în cunoștință de cauză, după 50 de ani de servire a înaltei școli universitare și academice, faptul că încă nu există instituționalizate și aplicate rutele de excelență, prin care să se depisteze, cultive și utilizeze, pentru România, elitele naționale tinere. Doresc să mă explic, pornind de la un paradox al școlii, în mod deosebit al liceului și, în mare măsură, și în cazul universității românești. Este binecunoscut faptul că de mulți, foarte mulți ani, elevii olimpici români, la mai toate disciplinele, obțin medalii și, mai ales, pe cele de aur. În același timp însă, paradoxal, școala românească, în ansamblul ei, prin testele PISA efectuate de OECD în 65 de state, în anul 2012 ocupă locul 45, cu un scor de 1322 puncte (față de 1763 puncte, prima clasată, China – Shanghai, și ultima clasată, Peru, cu circa 1200 puncte. Este drept, față de precedentă evaluare, România a urcat patru locuri).

Cum se poate explica acest paradox?

După părerea mea, simplu. Rezultatele olimpicilor sunt, de fapt, rezultatele eforturilor individuale (intelectuale și de muncă asiduă) ale olimpicilor (elevi și profesori) și strădaniile financiare importante ale părinților și nu rezultatul unor rute de excelență instituite de către statul român, prin sistemul școlar. Un fenomen asemănător întâlnim și în performanțele universitare. Din datele scientometrice de măsurare a competitivității studenților și doctoranzilor români, prezentate de acad. Ionel Haiduc, rezultă că absolenții de școli doctorale din SUA, doctorii români care se integrează în activitățile uni-

versitare și de cercetare americane ocupă locul 5 din peste 100 de națiuni. Concluzia: **România are foarte mulți copii și tineri dotați și supradotați, dar care fructifică în altă parte și nu la noi**. De ce? Explicația este, și de data aceasta, simplă: **nu avem institute diferite rute de excelență în școlile și universitățile noastre**.

2. Dar, în **cercetarea științifică**, România promovează excelența?

Având în vedere faptul că principalele procese necesare convergenței și compatibilizării europene a României în această perioadă sunt reforma morală și dezvoltarea durabilă a țării, considerăm că de importanță crucială pentru atingerea acestui obiectiv o reprezintă cercetarea științifică economică și socio-umană din Academia Română. Cercetarea științifică economică și socio-umană academică (desfășurată la nivelul institutelor și centrelor de cercetare economică din cadrul Academiei Române) reprezintă, fără îndoială, una dintre structurile de reflecție și de creație științifică cele mai importante și semnificative ale societății românești. În cercetarea științifică economică și socio-umană academică pot fi găsite, în acest moment, preocupări și rezultate care se află în vârful preocupărilor și rezultatelor cercetării științifice internaționale: sustenabilitatea creșterii și dezvoltării, cuantificarea nivelului și standardului de viață, structura de specializare a economiei naționale, modelarea și prognoza economică, stabilizatorii automați ai politicilor de ajustare, agricultura organică și dezvoltarea rurală durabilă, efectele schimbărilor climatice asupra economiei, integrarea și globalizarea, evaluarea stării economiei naționale, fără a mai enumera dezvoltările epistemologice legate de reconstrucțiile conceptuale privind știința economică și comportamentul economic, echilibrul economic, valorile economice, precum și locul și rolul cercetării românești în context național și universal, România – spațiu tradițional de întâlnire a civilizațiilor, de echilibru și moderație interculturală și spirituală etc.

În structurile de cercetare științifică economică academică există, în acest moment, un număr important de cercetători autentici, dedicați, deosebit de bine pregătiți profesional pentru a aborda cele mai delicate și mai sofisticate subiecte în materie. Pentru ca această avuție națională de capital intelectual să nu se piardă și să fie fructificată în România sunt necesare, este părerea noastră, două măsuri complementare:

● Restructurarea cercetării științifice economice academice în centre de excelență. La nivelul Acade-

miei Române, cercetarea științifică economică poate fi restructurată conform următoarelor ținte:

- înființarea de structuri (institute sau centre) de studii avansate (de excelență);

- restructurarea fiecărui institut sau centru pe trei categorii de activități științifice esențiale;

a) activități de cercetare fundamentală (formularea de teorii);

b) activități de cercetare aplicativă (transfer tehnologic);

c) activități de reacție rapidă (consultanță de specialitate);

● Elaborarea unui portofoliu de teme/subiecte de cercetare economică fundamentală (prin interviuri cu cercetătorii implicați) pe termen lung, care să se constituie în programele de cercetare economică fundamentală ale Academiei Române.

Supunem aceste reflecții dezbaterii publice, cu scopul de a identifica cele mai adecvate măsuri de relansare a cercetării științifice economice academice.

3. Al treilea domeniu, cel al **comunicării dintre structurile guvernamentale și cercetarea economică și socio-umană academică și universitară**, a fost, în mare parte, cvasi-inexistentă, dar nu din cauza institutelor de cercetare economică, academică și a universităților. Politicienii – decidenții în domeniul proiectării evoluțiilor economice – nu au considerat, în cea mai mare parte a cazurilor, că o reflecție de tip abstract, general, pe dimensiunea economică a dinamicii sociale ar putea fi utilă ca „ingredient” în fundamentarea propriilor decizii.

Având în vedere observațiile constatate din prezentarea anterioară, considerăm că fiecare doctorand și postdoctorand, prin temele de cercetare pentru care a optat ca subiect al dizertației, are posibilitatea să propună pentru domeniul ales (economic, social, cultural etc.) **rute de excelență, proceduri de edificare și consolidare concrete** din școlile doctorale și postdoctorale ale Academiei Române, un rol important în acest sens revenind școlii noastre ***Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și postdoctorală***.

De asemenea, trebuie să subliniez faptul că inițierea proiectului ***Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și postdoctorală din Academia Română*** a avut ca țintă precisă conexarea cercetărilor doctorale și postdoctorale din domeniile economice și socio-umaniste cu cel mai important proiect prioritar al Academiei Române pentru perioada

2014–2016, ***Proiectul de țară al României***. Pentru aceasta, doresc să revin asupra acestei idei, propunându-vă să gândim și să realizăm, în lucrările de dizertație, contribuții la proiectul de cea mai mare însemnătate pentru societatea românească ***Proiectul de țară al României***.

Am în vedere faptul că dumneavoastră, elitele tinere ale cercetării științifice economice și socio-umane, împreună cu remarcabilii profesori îndrumători și coordonatori – tutori și experți – ați putea aborda secvențe ale atât de necesarei reforme structurale și morale a societății și economiei românești. Teme, precum *Prosperitatea – vehiculul economic și cultural al bunăstării. Bunăstarea – obiectiv major al strategiei dezvoltării și factor al stabilității și evoluției sociale și demografice românești; Calitatea vieții – corolar al reformelor sociale, morale și economice în România; Factorii bunăstării și calității vieții: reforma profundă a educației și restructurarea orizontală și verticală a școlii românești axată pe formarea elitelor necesare societății românești și a resurselor umane calificate necesare economiei naționale; Siguranța și securitatea alimentară; Folosirea durabilă a resurselor naturale în interes național; Siguranța energetică a țării; Sănătatea biologică și spirituală a populației; Competitivitatea și recunoașterea internațională a culturii românești* etc., abordate cu competență științifică, ar constitui garanția realizării și punerii în operă a unui competitiv ***Proiect de țară al României***.

În concluzie, principala direcție de preocupare în sensul compatibilizării învățământului românesc doctoral și postdoctoral cu cel european, în vederea integrării reale în aria comună a învățământului superior **prin rute de excelență**, o reprezintă atât în universități, cât și în Academia Română adoptarea unui sistem universitar și de titluri accesibile, comparabile și compatibile în vederea promovării reciproce a recunoașterii europene simple, eficiente și corecte a calificărilor naționale, indiferent de locul (universitatea, școala de înalte studii și țara) unde s-a obținut diploma. Această cerință este intrinsec legată, condiționată de compatibilizarea europeană a domeniilor fundamentale, domeniilor și specializărilor, a curriculei universitare și a structurilor academice, cerință care, sperăm, că va fi, în mare parte, respectată prin experiența acumulată în activitățile concrete din școlile doctorale și postdoctorale din Academia Română.

Papa Francisc: un discurs dialogic

Acad. Alexandru Zub

Ales pentru scaunul suprem, la 13 martie 2013, ca urmaș al pontifului Benedict XVI (alias Joseph Ratzinger), cardinalul argentinian Jorge Bergoglio, intronizat sub numele de Papa Francisc, este autorul unui volum de convorbiri pe teme specifice, editat în țara apartenență (2010) și tradus de curând în limba română¹.

Cu totul insolită e prezența în volum a unui *prolog* semnat de rabinul Abraham Skorcka, gest poate unic în istorie, vădind anume disponibilitate dialogică. Este o deschidere confesională demnă de salutat, dacă ne amintim că arhiepiscopul catolic prefațase, la rândul său, cu ceva timp în urmă, o carte a rabinului, realizând un „dialog profund”, ca „între prieteni”, estimat ca atare în amintitul prolog. Ambii teologi, bine cantonați în religiile lor, au dovedit astfel că „*cercul vicios ce degradează condiția umană poate fi înfrânt*”, pledând persuasiv pentru „descoperire și unitate”, adică pentru „armonie”, cum ni se spune din capul locului². A rezultat un sistem axiologic nutrit de „*perspectiva biblică asupra lumii*”, admisă exemplar de ambii teologi. O lungă istorie îi îndemna de altfel să caute căi adecvate pentru ieșirea din orice impas. Secolul XX, un exemplu la îndemână, a debutat sub semnul suspiciunii și al agresiunii nemotivate: „*A copia ura și violența tiranului și a asasinului este cea mai simplă metodă de a-i călca pe urme*”³. Lumea latino-americană, aflată mereu în situații critice, îi oferea, la tot pasul, exemple de intoleranță, dar și sugestii melioriste.

Optând pentru deplina comprehensiune fraternă a celui alt, preotul ajuns arhiepiscop, pe diverse trepte, până la aceea de episcop al Romei și suveran pontif, argentinianul Jorge Bergoglio a făcut din buna întâlnire cu semenii un proiect totodată personal și de misiune catolică. Faptul că în această ultimă poziție și-a luat numele de Francisc e cum nu se poate mai semnificativ, ținând anume de „biserica misionară”, idee scumpă ordinului iezuit de care aparține.

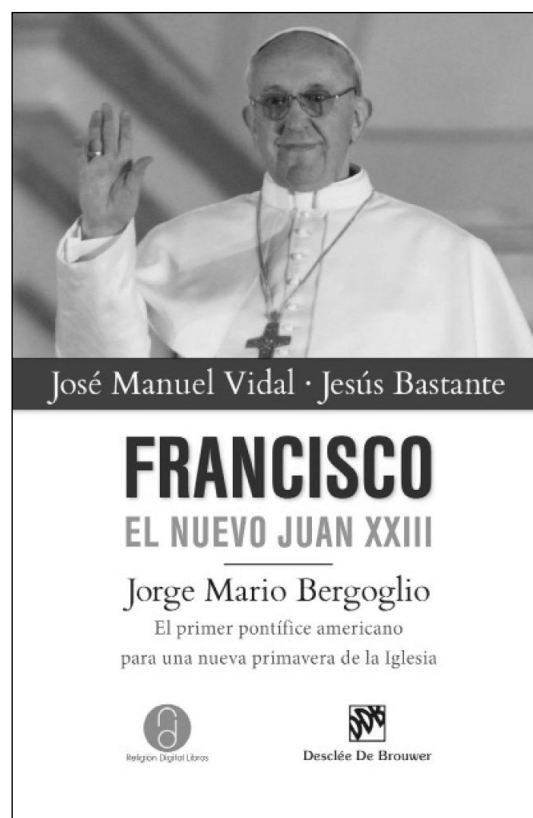

Un zel apostolic pilduitor se degajă din mai toate inițiativele sale, zel nutrit de convingerea că este nevoie să stimulăm meliorismul, partea pozitivă a lucrurilor. Criza actuală din Argentina o explică prin faptul că lumea de acolo nu a fost la înălțimea circumstanțelor, însă cu speranța că mai rămâne timp de schimbare a istoriei, dacă se depășește „starea de indiferență”, „lipsa de conștiință socială”, incapacitatea de a fi o „societate articulată”, solidară, cu spirit de echipă și o „cultură a întâlnirii”⁴. Complexa temă identitară o definește în orizontul transcendenței, dar și etnocultural, diacronic, prospectiv, fără a sacrifica însă valorile acumulate de tradiție.

Ne aflăm pe un teren defrișat de înaintași, pe alocuri și bătătorit, însă nu epuizat ca posibilități de analiză și interpretare, istoria fiind prin definiție un domeniu al înnoirii fără istov. Înaltul prelat știe să-i urmărească sinuozitățile, atent la fapte și la sensuri, la timpul scurt ca și la „durata lungă”, în expresie braudeliană.

„Dacă observăm cu atenție cazul istoriei – conchide autorul – se pot zări suișuri și coborâșuri. De exemplu, despre chinezi se spune că sunt ca pluta: în anumite condiții se scufundă, dar apoi ies din nou la suprafață. Mai exact, întotdeauna renasc. Cred că această caracteristică poate fi aplicată în general și naturii umane, tuturor persoanelor și societăților”⁵. Corsi e ricorsi ca în formula demult admisă de specialiști. Istoria pare, în ansamblu, „o calamitate, un dezastru moral, un haos de posibilități holistice”⁶, însă realitatea „concretă” indică totuși continuități benefice, pe care istoricul e chemat să le scoată la iveală, cu discernământ critic și comprehensiune. Nimic nu este previzibil, la o adică. „Secolul XX a debutat învăluit în optimism. Oare cineva și-ar fi putut imagina izbucnirea celor două războaie mondiale? Sau genocidul armean? Sau Holocaustul evreilor? Sau cruzimea stalinistă la scară largă?” Sunt interogații ce ar putea să continue indefinit, dezvăluind unele aspecte ale istoriei, „când demnitatea umană se degradează”, ca să renască totuși mai apoi, „fiindcă societatea are rezerve morale, culturale” ce pot restabili minimal echilibrul. Graba de a părăsi un spațiu prea expus nu e un bun sfetnic, după cum nici generalizarea mereu defectuoasă, prezentă oricând și oriunde⁷.

Timpul comportă drepturi inalienabile, dacă citim cum se cuvine istoria. „A transcende răbdarea înseamnă a permite timpului să suspende și să adune firul vieții noastre”⁸. Celui ispitit a părăsi terenul de luptă i se dă un sfat mereu valabil, acela de „a lua patria pe umeri”, asemeni lui Eneas, care se desparte de Troia în flăcări, ducându-și tatăl pe umeri și îndreptându-se decis spre munte, spre viitor: *Et sublato patre montem petivi*. Relația cu înaintașii este organică și comportă o dimensiune transcendențială, în numele căreia suntem chemați a ne rostui destinul, fie acesta și plasat într-o periferie existențială⁹. Argentina pare un loc ce comportă destule analogii cu spațiul carpato-danubian.

Mai toate neliniștile lumii de azi află ecouri adecvate în *Papa Francisc. Convorbiri cu Jorge Bergoglio*, text de o mare densitate ideatică, plin de sugestii și de îndemnuri benefice, imposibil de rezumat într-o semnalare ocazională, nici examinate minuțios, cum s-ar cuveni din plin.

Note

¹ *Papa Francisc. Convorbiri cu Jorge Bergoglio*, de Francesca Ambrogetti / Sergio Rubin, trad. Ana-Maria Tamaș, București, Victoria Books, 2013, 196 p.

² *Ibidem*, pp. 10–11.

³ *Ibidem*, pp. 22.

⁴ *Ibidem*, pp. 107–108, 111.

⁵ *Ibidem*, p. 164.

⁶ *Ibidem*, p. 165.

⁷ *Ibidem*, pp. 76, 163, 165, 169.

⁸ *Ibidem*, p. 71.

⁹ *Ibidem*, p. 74.

Premiile Academiei Române pentru anul 2012 decernate în anul 2014*

I. DOMENIUL FILOLOGIEI ȘI LITERATURII

1. Premiul Timotei Cipariu

a) Lucrarea: *Apocalipsul Maicii Domnului. Versiuni românești din secolele al XVI-lea– al XIX-lea*

Autor: Cristina-Ioana Dima

b) Lucrarea: *Modalități de exprimare a percepțiilor fizice. Verbele de percepție în limba română*

Autor: Irina Necula

- propunere: Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti“

- referent: prof. Gabriela Pană Dindelegan, membru corespondent al Academiei Române

2. Premiul Bogdan Petriceicu Hasdeu

a) Lucrarea: *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză (ALRR Sinteză)*

Autori: Verginica Barbu-Mititelu, Mihaela Mariana Morcov, Manuela Nevaci, Daniela Răuțu et alții (coautori care au un premiu al Academiei Române)

b) Lucrarea: *Afect și afectivitate. Conceptualizare și lexicalizare în româna veche*

Autor: Gabriela Stoica

c) Lucrarea: *Obiceiuri de naștere din Moldova. Tipologie și corpus de texte*

Autor: Adina Hulubaș

3. Premiul Ion Creangă

Lucrarea: *Hotel universal*

Autor: Simona Sora

4. Premiul Titu Maiorescu

a) Lucrarea: *Hortensia Papadat-Bengescu Opere, I–III, Romane* (Colecția „Opere fundamentale“)

Autor: Gabriela Omăt

b) Lucrarea: *G. Călinescu, Opere. Publicistică (1919–1965), I–XII*

Autori: Nicolae Mecu, Alexandra Ciocârlie, Alexandru Farcaș, Pavel Țuguș, Daciana Vlădoiu

5. Premiul Lucian Blaga

a) Lucrarea: *Emil Cioran. Opere, I–II*

Autor: Marin Diaconu

b) Lucrarea: *Evreul improbabil. Mihail Sebastian: o monografie ideologică*

Autor: Mihai Iovănel

6. Premiul Mihai Eminescu

Lucrarea: *Catedrala din auz. Poeme ligure*

Autor: Mircea Petean

7. Premiul Ion Luca Caragiale – nu s-a acordat.

II. DOMENIUL ȘTIINȚELOR ISTORICE ȘI ARHEOLOGIE

1. Premiul Vasile Pârvan

Lucrarea: *Tezaurile dacice. Creația în metale prețioase din Dacia preromană*

Autor: Daniel Spânu

2. Premiul Alexandru D. Xenopol

a) Lucrarea: *Personalitatea omului politic Dimitrie A. Sturdza*

Autor: Mihaela Damean

b) Lucrarea: *Potârnicurile gri. Spitalele femeilor scoțiene în România 1916–1917*

Autor: Costel Coroban

3. Premiul Dimitre Onciul

Lucrarea: *Așezările de drept valah și locuitorii lor din Rutenia Roșie în Evul Mediu târziu*

Autor: Grzegorz Jawor (Polonia)

4. Premiul Nicolae Iorga

Lucrarea: *Iașii în secolele al XV-lea–al XVIII-lea. Elemente de topografie istorică*

Autor: Cătălin Hriban

5. Premiul Mihail Kogălniceanu

Lucrarea: *„Spre folosul acestei sfinte case”.*

* Decernarea premiilor Academiei Române în cadrul Adunării generale a membrilor Academiei Române (19 decembrie 2014, Aula Academiei Române)

Constituirea și evoluția domeniului mănăstirii Cotroceni (secolele XVII–XIX)

Autor: Mariana Lazăr

6. Premiul Nicolae Bălcescu

Lucrarea: *Croisées de la modernité. Hypostases de l'esprit et de l'individu au XVIIe siècle*

Autor: Vlad Alexandrescu

7. Premiul George Barițiu

Lucrarea: *Aspecte ale tranziției de la mezolitic la neoliticul timpuriu în zona Porțile de Fier*

Autor: Adina Boroneanț

8. Premiul Eudoxiu de Hurmuzaki

a) Lucrarea: *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar 1700–2010*

Autor: Vasile Iuga de Săliște

b) Lucrarea: *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*

Autor: Vasile Buga

III. DOMENIUL ȘTIINȚELOR MATEMATICE

1. Premiul Simion Stoilow

Grupul de lucrări: *Berezin-Toeplitz quantization on Kahler manifolds*

Autor: George Marinescu

2. Premiul Gheorghe Lazăr

Grupul de lucrări: *Structuri exacte, echivalențe și dualități*

Autor: Septimiu Crivei

3. Premiul Gheorghe Țițeica

a) Grupul de lucrări: *Proprietăți de curbură ale varietăților metrice complexe și reale. Aplicații*

Autor: Adela-Gabriela Mihai

b) Grupul de lucrări: *Aspecte geometrice ale varietăților complexe nekahleriene*

Autor: Victor Vuletescu

4. Premiul Spiru Haret

Grupul de lucrări: *Metode variaționale pentru ecuații neliniare eliptice*

Autor: Alexandru Kristály

5. Premiul Dimitrie Pompeiu

Grupul de lucrări: *Contribuții în teoria probabilității necomutative*

Autor: Șerban Theodor Belinschi

6. Premiul Grigore Moisil

Lucrarea: *Unsupervised learning for graph matching*

Autor: Marius Leordeanu

IV. DOMENIUL ȘTIINȚELOR FIZICE

1. Premiul Dragomir Hurmuzescu

Grupul de lucrări: *Studii privind modelarea materiei barionice în condiții termodinamice relevante pentru stele masive ce suferă colaps gravitațional și pentru stele neutronice*

alcătuit din:

1. *Ensemble equivalence in supernova matter with a simple model*

2. *Phase transition toward strange matter*

Autori: Adriana R. Răduță și Francesca Gulminelli, Universitatea Caen, Franța

2. Premiul Constantin Miculescu

a) Grupul de lucrări: *Modelarea proceselor de creștere a cristalelor*

Autor: Daniel Vizman

b) Grupul de lucrări: *Fenomene de rezonanță induse de zgomot în sisteme neliniare cu histerezis*

Autor: Mihai Dimian

3. Premiul Horia Hulubei

Grupul de lucrări: *Contribuții la studiul și conservarea unor obiecte ale patrimoniului cultural național prin metode de spectroscopie γ*

alcătuit din:

1. *Gamma-ray spectroscopy for artificial contamination effects evaluation in luminescence dating of artefacts from low depth layers in southern Romania*

2. *Spectroscopic evaluation of painted layer structural changes induced by gamma-radiation in experimental models*

3. *Irradiation effects on canvas oil painting: Spectroscopic observation*

Autor: Corneliu C. Ponta

4. Premiul Ștefan Procopiu

Grupul de lucrări: *Generarea pulsurilor de attosecunde în câmpuri laser de două sau mai multe frecvențe*

Autor: Valer Toșa

5. Premiul Radu Grigorovici

a) Grupul de lucrări: *Fenomene de suprafață și*

de interfață evidențiate prin spectroscopii de electroni XPS/Auger și alte tehnici de caracterizare a suprafețelor și interfețelor

Autor: Nicoleta Georgiana Apostol (Gheorghe)

b) Grupul de lucrări: *Materiale biocompatibile: preparare și caracterizare*

Autor: Daniela Predoi

V. DOMENIUL ȘTIINȚELOR CHIMICE

1. Premiul Costin D. Nenițescu

a) Grupul de lucrări: *Materiale compozite pe bază de carbonat de calciu și polielectroliți sensibili la pH*

Autor: Marcela Mihai

b) Grupul de lucrări: *Influența conținutului de apă al complexilor de încapsulare pe bază de ciclodextrină asupra descriptorilor structurali ai compușilor biologic activi*

Autor: Daniel Hădăruță

2. Premiul I.G. Murgulescu

a) Grupul de lucrări: *Obținerea și caracterizarea filmelor nanocompozite pe bază de polimeri conductori și nanotuburi de carbon cu aplicabilitate în diferite procese electrochimice*

Autor: Florina Brânzoi

b) Grupul de lucrări: *Comportarea la coroziune a unor noi biomateriale pentru implanturi*

Autor: Cora Vasilescu

3. Premiul Gheorghe Spacu

Grupul de lucrări: *Contribuții la chimia compușilor element-organici stabilizați cu liganzi (C,N)-chelatici sau (N,C,N)-pincer*

Autor: Anca Silvestru

4. Premiul Nicolae Teclu

a) Grupul de lucrări: *Studii de analiză termică simultană cuplată cu spectrometria FTIR și cu spectrometria de masă asupra unor sisteme polimerice multifuncționale*

Autor: Niță Tudorachi

b) Grupul de lucrări: *Studiul experimental și modelarea reacțiilor explozive în sisteme gazoase și condensate*

Autori: Venera Giurcan, Maria Mîțu, Adina Magdalena Mușuc

VI. DOMENIUL ȘTIINȚELOR BIOLOGICE

1. Premiul Emil Racoviță

Suita de lucrări publicate între 2001–2012 pri-

vind *Identificarea și caracterizarea formelor enzimatice de tip ancestral prezente în microorganisme bacteriene și archeene*

Autor: Cristina Purcărea

2. Premiul Grigore Antipa

Suita de lucrări publicate între 1998–2012 privind *Biologia microorganismelor halofile prezente în habitate hipersaline*

Autor: Gabriela Teodosiu

3. Premiul Nicolae Simionescu

Suita de lucrări publicate între 2010–2012 privind *Identificarea unei terapii combinatorii folosind două populații de celule stem, cu posibile aplicații în regenerarea miocardului ischemic.*

Autor: Alexandrina Burlacu

4. Premiul Emanoil Teodorescu – nu s-a acordat.

VII. DOMENIUL ȘTIINȚELOR GEONOMICE

1. Premiul Grigore Cobălcescu

Lucrarea: *Retrospective luminescence dosimetry: applications in archaeology, geology and environmental studies*

Autor: Alida Iulia Timar Gabor

2. Premiul Gheorghe Munteanu-Murgoci

Lucrarea: *Valea Cernei. Morfologie, hidrologie, ape termominerale*

Autor: dr. Ioan Povară

3. Premiul Simion Mehedinți

a) Lucrarea: *Bazinul Pereschivului (Colinele Tutovei). Studiu de geomorfologie și pedogeografie cu privire specială asupra utilizării terenurilor*

Autor: dr. Lilian Niacșu

b) Lucrarea: *Bazinul Tutovei. Riscuri naturale și vulnerabilitatea teritoriului*

Autor: dr. Iulian Cătălin Stângă

4. Premiul Ștefan Hepites – nu s-a acordat.

5. Premiul Ludovic Mrazec – nu s-a acordat.

VIII. DOMENIUL ȘTIINȚELOR TEHNICE

1. Premiul Traian Vuia

Lucrarea: *Distilarea izotopică a hidrogenului. Experimentări*

Autor: Floarea Pop

2. Premiul Anghel Saligny

Lucrarea: *Design of Cold-formed Steel Structures*

Autori: Dan Dubină¹, Viorel Ungureanu, Raffaele Landolfo

3. Premiul Constantin Budeanu – nu s-a acordat.

4. Premiul Aurel Vlaicu – nu s-a acordat.

5. Premiul Henri Coandă – nu s-a acordat.

IX. DOMENIUL ȘTIINȚELOR AGRICOLE ȘI SILVICE

1. Premiul Ion Ionescu de la Brad

Lucrarea: *Imunogenetic Study Concerning the Blood Groups in Sheep Breeds Reared in Romania/ Revista „Annals of the Romanian Society for cell biology“*, vol. XVII nr. 1/2012

Autori: Gh. Hrinică, Petru Vicovan

2. Premiul Traian Săvulescu

Lucrarea: *Tratat de boli infecțioase ale animalelor*, vol. I și II

Autori: Tudor Perianu, Gabriel Predoi, Florica Bărbuceanu, Ștefan Nicolae, Constantin VasIU, Viorel Herman

3. Premiul Marin Drăcea

Lucrarea: *Amenajarea pădurilor*

Autori: Ioan Seceleanu

4. Premiul Gheorghe Ionescu-Șișești

Grup de lucrări: *Biodiversity of the farm animals and eco-bioeconomics significances in the food security context*

Autori: George Florea Tobă, Mariana Sandu, Marcel Theodor Paraschivescu, Amalia Gianina Străteanu, Remulus Gruia

X. DOMENIUL ȘTIINȚELOR MEDICALE

1. Premiul Iuliu Hațieganu

Lucrarea: *Complicațiile pancreatitei acute*

Autori: Radu Costea, Ștefan Neagu, Narcis Zărnescu

2. Premiul Daniel Danielopolu

Lucrarea: *Antropologie și Cultură*

Autori: Andrei Kozma, Cristiana Glavce², Constantin Bălăceanu Stolnici¹

3. Premiul Gheorghe Marinescu

Lucrarea: *Kidney and Brain*

Autori: Ligia Petrică

4. Premiul Victor Babeș

Lucrarea: *Managementul selectiv nonoperator al leziunilor viscerale abdominale la pacientul poli-traumatizat*

Autori: Mircea Beuran, Ionuț Negoii

5. Premiul Constantin I. Parhon

Suita de lucrări (5): *Bioinformatica genetică medicală*

1. *Eukaryotic genomes may exhibit up to 10 generic classes of genes promoters*

2. *An evolutionary perspective on adiponectin and gene promoters*

3. *DNA patterns and evolutionary signatures obtained through Kappa index of coincidence*

4. *Gene promoters show chromosome- specificity and reveal chromosome territories in humans*

5. *Genetic factors involved in the pathogenesis of type 2 diabetes*

Autori: Paul Gagniuc, Constantin Ionescu-Târ-goviște¹, Paul Dan Cristea¹, Aurora-Rodica Tuduce, Lucian Gavrilă, Cristian Guja²

6. Premiul Ștefan S. Nicolau – nu s-a acordat.

XI. DOMENIUL ȘTIINȚELOR ECONOMICE, JURIDICE ȘI SOCIOLOGIE

1. Premiul Petre S. Aurelian

Lucrarea: *Piața muncii între formal și informal*

Autori: Silvia Pisciă, Valentina Vasile, Vergil Voineagu

2. Premiul Virgil Madgearu

Lucrarea: *Proiectele miniere. Evaluarea din perspectiva dezvoltării durabile*

Autor: Nicolae Bud

3. Premiul Victor Slăvescu

Lucrarea: *Fiabilitate și mentenanță. Analiză și optimizare*

Autori: Maria Caracotă-Dimitriu și Maria-Ramona Dinu

4. Premiul Dimitrie Gusti – nu s-a acordat.

5. Premiul Simion Bărnuțiu – nu s-a acordat. 83

6. Premiul Nicolae Titulescu – nu s-a acordat.

7. Premiul Andrei Rădulescu – nu s-a acordat.

XII. DOMENIUL FILOSOFIEI, TEOLOGIEI,
PSIHOLOGIEI ȘI PEDAGOGIEI

1. Premiul Constantin Rădulescu-Motru

Lucrarea: *Arhitectura luminii. Inițiere în semio-
tica formelor sacre*

Autor: Aritia D. Poenaru

2. Premiul Mircea Florian

Lucrarea: *Cultura recunoașterii și securitatea
umană*

Autor: Anton Carpinski

3. Premiul Vasile Conta

Lucrarea: *Tratatul despre vis*

Autor: Ovidiu Moceanu

4. Premiul Ion Petrovici

Lucrarea: *Zarathustra în spațiul carpato-balca-
nic românesc*

Autor: Cristian Istrătescu-Târgoviște

XIII. DOMENIUL ARTELOR,
ARHITECTURII ȘI AUDIOVIZUALULUI

1. Premiul George Enescu

- în domeniul creației muzicale

Lucrarea: *Breakfast. Music for solo viola*

Autor: Adrian Enescu

2. Premiul Ciprian Porumbescu

- în domeniul muzicologiei

Lucrarea: *Metamorfoze succesive. Anatol Vieru:
creația de operă*

Autor: dr. Mioara Bâscă

3. Premiul George Oprescu

- în domeniul istoriei artei, *ex aequo*

a) Lucrarea: *Isus între tâlhari. Scrieri de istoria
artei și culturii*

Autor: dr. Grigore Arbore Popescu

b) Lucrarea: *Biserica „Sfântul Nicolae” din
Rădăuți. Cercetări arheologice și interpretări isto-
rice asupra începuturilor Țării Moldovei*

Autori: Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna

4. Premiul Ion Andreescu

- în domeniul artei plastice, *ex aequo*

Lucrarea (expoziția): *Desen / Drawings*

Autor (artist plastic): Ioachim Nica

- pentru întreaga creație

Autor (sculptor): Alexandru Călinescu-Arghira

5. Premiul Simion Florea Marian

în domeniul etnografiei și folclorului

Lucrarea: *Cromatica tradițională românească*

Autori: Zina Șofranksy, Valentin Șofranksy

6. Premiul Duiliu Marcu

- în domeniul creației arhitectonice, *ex aequo*

a) Lucrarea: *Crystal Tower Business Center*

Autor: Adrian Spirescu

b) Lucrarea: *Cinematograf Favorit (consolidare,
extindere, modernizare)*

Autor: Radu Teacă

7. Premiul Aristizza Romanescu

- în domeniul artelor spectacolului

Lucrarea: *Conu Leonida față cu reacțiunea de
Ion Luca Caragiale*

Autor (regizor): Silviu Purcărete

XIV. DOMENIUL ȘTIINȚEI ȘI
TEHNOLOGIEI INFORMAȚIEI

1. Premiul Mihail Drăgănescu

Lucrarea: *O nouă metodă de creștere hetero-epi-
taxială tridimensională pentru aplicații în opto-,
micro-, nanoelectronică și senzorială*

Autori: Claudiu V. Falub, Hans von Känel

2. Premiul Tudor Tănăsescu – nu s-a acordat.

3. Premiul Gheorghe Cartianu – nu s-a acordat.

¹ Este membru al Academiei Române.

² A mai luat premiul Academiei Române.

Ianuarie

15 ianuarie: Ziua Culturii Naționale, ziua în care s-a născut „*omul deplin al culturii românești*”, cum îl numea Constantin Noica pe Mihai Eminescu, a fost cinstită în cadrul unei sesiuni solemne, organizate de Academia Română și Fundația Națională pentru Știință și Artă. După Cuvântul de deschidere rostit de acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a fost citit mesajul transmis de Klaus Werner Iohannis, președintele României. Mesajul a fost citit de Sergiu Nistor, consilier al președintelui României. În continuare, Preafericitul Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, membru de onoare al Academiei Române, a rostit comunicarea cu tema *Credință și cultură în istoria poporului român*. Au urmat comunicările:

- acad. Eugen Simion, președintele Secției de filologie și literatură – *Eminescu – simbol al spiritului românesc*;

- acad. Dan Berindei, președinte de onoare al Secției de științe istorice și arheologie – *Istorie și societate*;

- acad. Răzvan Theodorescu, președintele Secției de arte, arhitectură și audiovizual – *Vechea artă din spațiul românesc – o sinteză europeană*;

- acad. Ioan-Aurel Pop, rectorul Universității „Babeș-Bolyai”, directorul Centrului de Studii Transilvane din Cluj-Napoca – *Eminescu și Evul Mediu românesc*;

- acad. Solomon Marcus – *Știința ca ramură a culturii*;

- Mihai Cimpoi, membru de onoare al Academiei Române – *Eminescu și românitatea*.

În încheierea sesiunii, actorul Dorel Vișan, fost director al Teatrului Național din Cluj-Napoca, a recitat din versurile poetului nepereche.

24 ianuarie: Academia Română împreună cu Patriarhia Română au organizat o **Sesiune de comunicări cu titlul *Consecințele benefice ale Unirii Principatelor***. Manifestările au debutat cu o slujbă de *Te Deum* la Catedrala Patriarhală, după care a

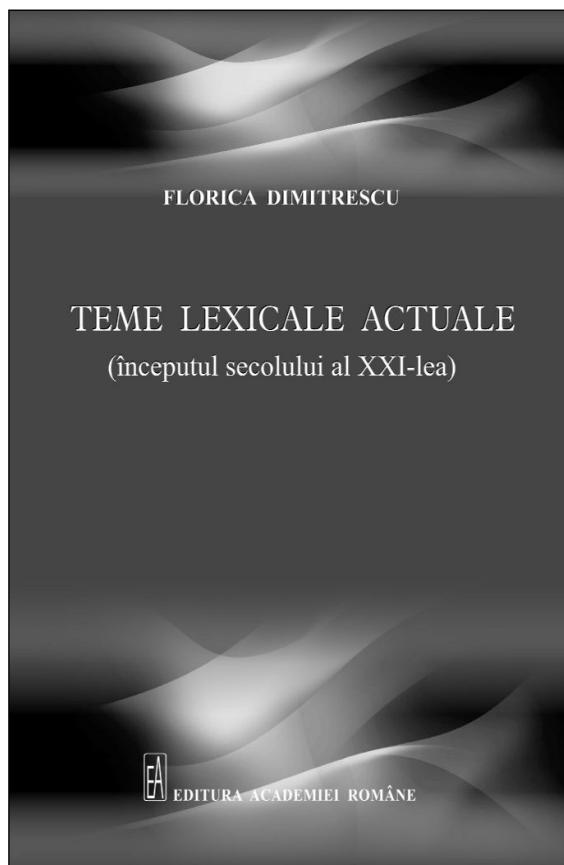
urmat ceremonia depunerii de coroane de flori la Monumentul lui Alexandru Ioan Cuza de pe dealul Patriarhiei. A urmat sesiunea de comemorări științifice – comoderată de PF Daniel și acad. Ionel Valentin Vlad, președintele Academiei Române –, desfășurată în Sala Sfântului Sinod din Reședința Patriarhală. După Cuvântul de deschidere rostit de PF Daniel, Patriarhul României, membru de onoare al Academiei Române, și Cuvântul de salut al academicianului Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, au prezentat comunicări:

- acad. Dan Berindei, președinte de onoare al Secției de științe istorice și arheologie;

- P.S. Părinte Varlaam Ploieșteanu, episcop vicar patriarhal, secretarul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

30 ianuarie: Aula Academiei Române a găzduit **reuniunea omagială dedicată împlinirii vârstei de 80 de ani a prof. univ. dr. Ion Dogaru**, membru corespondent al Academiei Române. Viața, activitatea de specialitate didactică în domeniul dreptului și opera prof. univ. dr. Ion Dogaru au fost prezentate de prof. univ. Mircea Duțu, directorul Institutului de Științe Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române; Dan Claudiu Dănișor, rectorul Universității din Craiova; Ion Guceag, vicepreședinte al Academiei de Științe din Moldova, care a înmănat sârbătoritului Medalia „Dimitrie Cantemir” a Academiei de Științe din Moldova; acad. Iulian Văcărel, care în calitate de membru titular al Secției de științe economice, juridice și sociologie a propus titularizarea prof. univ. dr. Ion Dogaru; Valer Dorneanu, Curtea Constituțională a României; prof. univ. Ioan Alexandru; Daniel Ciochină, membru al Consiliului Suprem al Magistraturii; Verginia Vedinaș, membră a Curții de Conturi ș.a. A fost citit mesajul de felicitare transmis de acad. Păun Ion Otiman, președintele Filialei Timișoara a Academiei Române. În acest cadru, acad. Cristian Hera, vicepreședinte al Academiei Române, a înmănat din partea conducerii Academiei Române Diploma „Meritul Academic”, afirmând că susține titularizarea prof. univ. Ion Dogaru. În încheiere, prof. univ. Ion Dogaru a susținut o alocuțiune în care a făcut o amplă prezentare a vieții și activității sale.

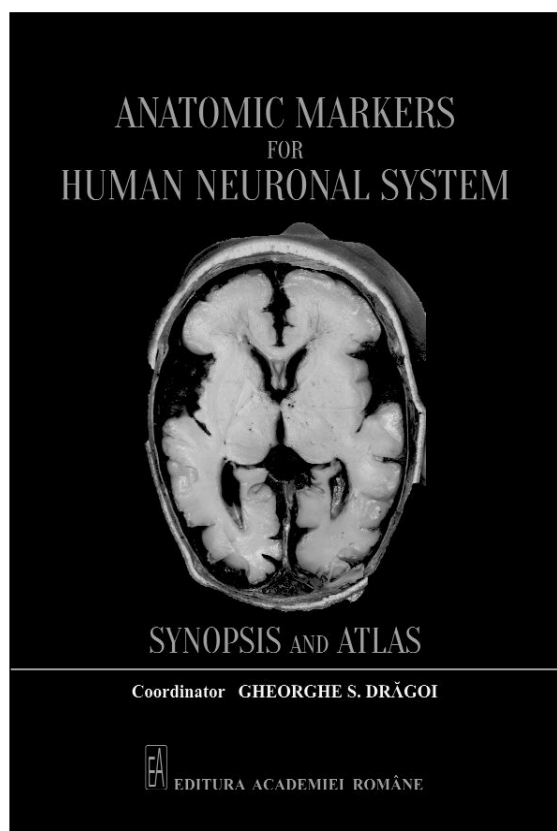

**TEME LEXICALE ACTUALE
(începutul secolului al XXI-lea)**

Florica DIMITRESCU

Cartea înregistrează, pentru domeniul lexicului, dinamica fără precedent a ultimelor două decenii, discutând formații neologice foarte recente, cu „biografii” complete și semnificative ale unor împrumuturi (etimologie, semnatică, încadrare flexionară, contexte sintactice, variație formală), evoluții semantice (cu raportul dintre cuvântul comun și cel din limbajul terminologiilor), „radiografia” unor domenii și câmpuri semantice aflate în plină expansiune (precum terminologia medicală și biomedicală, terminologia culorilor, terminologia textilelor, domeniul culinar) etc.

Pe lângă aspectele descriptive, impresionate prin rigoare, claritate, minuție, volumul impresionează și prin observațiile teoretice pe care le oferă, prin generalizări care vizează dinamica perioadei actuale: tendințele lexicului actual, tendințe în formarea cuvintelor, considerații generale asupra datării neologismelor, perspectiva dinamică asupra analizei împrumuturilor. Cartea introduce și termeni și concepte noi (vezi conceptul și termenul „cuvânt-bumerang”, care înregistrează istoria sinuoasă a unor împrumuturi).

**ANATOMIC MARKERS
FOR HUMAN NEURONAL SYSTEM**

SYNOPSIS AND ATLAS

Coordonator

Gheorghe S. DRĂGOI

Monografia în limba engleză reunește rezultatele cercetărilor, efectuate de profesorul Gheorghe Drăgoi și echipa sa, asupra anatomiei structurilor neuronale implicate în procesele bio-psiho-sociale, și asupra problemelor fundamentale ale morfologiei sistemului neuronal.

Lucrarea are un conținut științific remarcabil; acesta este prezentat într-un stil concis și clar, însoțit de un bogat material grafic.

Volumul este de un real interes atât teoretic, cât și practic pentru specialiștii în domeniu.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de *Dicționarul Explicativ al Limbii Române – DEX* (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), *Dicționarul Ortografic, Ortoepic și Morfologic al limbii române – DOOM* (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â” și „ș” în grafia limbii române (www.acad.ro/alteInfo/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

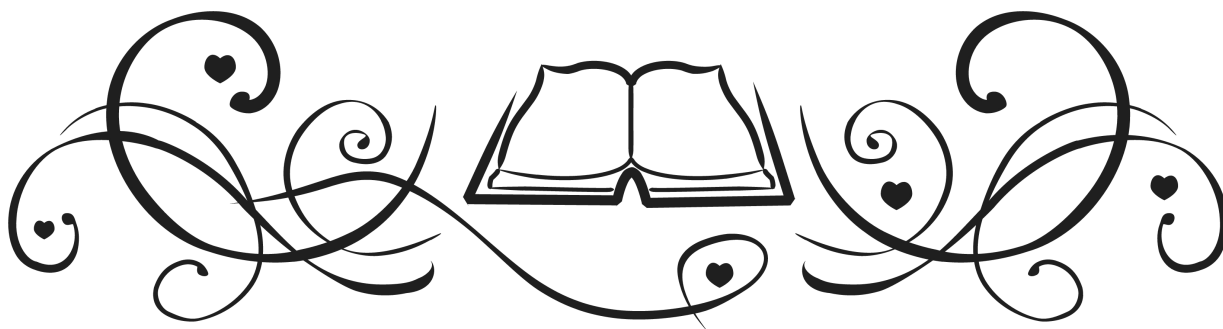
- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie cinci-șase pagini calculator, corp 12 și trei-patru ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, tel: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica“ se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica“, serviciul difuzare (Popa Aurora)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 88 PAGINI

PREȚUL 3 lei